

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**Навчально-науковий інститут заочного
та дистанційного навчання**

**СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

**Матеріали
науково-теоретичної конференції
(Київ, 22 квітня 2021 року)**

**Київ
2021**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Навчально-науковий інститут заочного
та дистанційного навчання

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Матеріали
науково-теоретичної конференції
(Київ, 22 квітня 2021 року)

Київ
2021

Редакційна колегія:

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гусарев С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Мотиль І. І., директор навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання, кандидат юридичних наук;

Павловський В. В., заступник директора інституту заочного та дистанційного навчання, кандидат юридичних наук;

Пилипенко С. А., заступник директора навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання, кандидат юридичних наук, доцент;

Сербіна Н. О., заступник директора навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання, кандидат юридичних наук;

Корольчук В. В., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 12 березня 2021 року (протокол № 6).

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їх якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Сучасний стан і перспективи розвитку юридичної освіти в Україні в умовах європейської інтеграції [Текст] : матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 22 квіт. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. – 160 с.

УДК 378.6:34.08:351.74(477)

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

<i>Чернєй В. В.</i>	7
<i>Мотиль І. І.</i>	9

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Борцевич П. С.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ РОЗМЕЖУВАННЯ ТРУДОВИХ І КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН	11
<i>Волох О. К.</i> УПРОВАДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ВИМОГ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ	14
<i>Волошина О. В.</i> КОМПЕТЕНЦІЯ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СЛІДЧОГО-ПРОФЕСІОНАЛА.....	20
<i>Грущенко О. А.</i> ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО КУРСУ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ.....	24
<i>Захаренко Л. М.</i> ПСИХОДІАГНОСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ.....	27
<i>Калиновський Б. В.</i> ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ	29
<i>Катеринчук К. В.</i> «НЕОБ'ЄКТИВНЕ ОЦІНЮВАННЯ» ЯК ПІДСТАВА АКАДЕМІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	33
<i>Костюченко О. Є.</i> ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ	35
<i>Кот О. О.</i> СИСТЕМА ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ	39

Красицька Л. В. ФОРМУВАННЯ ГРУНТОВНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ І ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРАВНИКІВ ЯК НАПРЯМ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ	43
Кучів О. СЕМІНАР-ПРАКТИКУМ ЯК ФОРМА НАВЧАННЯ СУДДІВ	47
Лапка О. Я., Пендюра М. М. ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	50
Лук'янець В. С. ОНОВЛЕНА НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ЗАВДАННЯ	54
Малоголова О. О. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	57
Марков М. М. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	60
Мироненко Валентина Петрівна ПРОБЛЕМАТИКА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЯК ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ НАБЛИЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ	63
Науменко С. Г. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У НАЦІОНАЛЬНУ СИСТЕМУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ	68
Овчаренко Л. В. ЕКОНОМІЧНІ ЗНАННЯ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ	70
Пленюк М. Д. ДУАЛЬНА ОСВІТА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ЧАСУ	72
Прус В.З., Корольчук В. В. ГЕНЕЗИС ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	75

Смирнов М. І. ОТРИМАННЯ ПОКАЗАНЬ ВІД ОСІБ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ТИМЧАСОВІЙ ПЕРЕДАЧІ ОСІБ, ЯКІ ТРИМАЮТЬСЯ ПІД ВАРТОЮ АБО ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ.....	86
--	----

Фулей Т. І. УПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ В ПРАВНИЧУ ОСВІТУ: ПРИКЛАД З ДОСВІДУ РОЗРОБКИ КУРСУ ДЛЯ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІ	90
--	----

Фурман Я. В. ІНФОРМАЦІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСПЕКТОРА-КРИМІНАЛІСТА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ	95
--	----

Шкуратенко О. В. УЧАСТЬ УКРАЇНИ В СТАНОВЛЕННІ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)	98
--	----

Юрченко-Шеховцова Т. І. ЮРИДИЧНА ОСВІТА – ПІДґРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВ ОСВІДОМОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО	103
--	-----

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Балюк Т. М. ЗАЯВНИК ЯК УЧАСНИК ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ПРО НАДАННЯ ПРАВА НА ШЛЮБ.....	107
--	-----

Барташук К. В. ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА РІВЕНЬ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	110
--	-----

Буяльська В. Р. ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ	113
--	-----

Васюта Ю. В. КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ: ОСОБЛИВОСТІ ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ	115
--	-----

Гуз Ю. М. РОЗВИТОК УМІННЯ СЛУХАТИ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ	119
---	-----

Калашник В. М. СПЕЦІАЛЬНИЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО МАЛОЛІТНЬОЇ АБО НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НА ПРИКЛАДІ «ЗЕЛЕНОЇ КІМНАТИ».....	123
Косяк Н. В. ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК ЗАСАДА НАЦІОНАЛЬНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДОЧИНСТВА	126
Курята А. Л. ПРИНЦИПИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ Й ОРГАНІЗАЦІЯ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ.....	131
Лугина О. С. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І ФІНАНСОВА ЗВІТІСТЬ В УКРАЇНІ	134
Мельничук Н. М. СПІВВІДНОШЕННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ З ІНШИМИ ВИДАМИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА БЕЗПЕКА МАЙНОВИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ.....	137
Мірошниченко В. Р. ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	140
Піддубний Г. С. ОСНОВНІ ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ	142
Попович А. В. МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА ЯК КОМПЛЕКСНА ПРОБЛЕМА СВІТОВОГО РОЗВИТКУ	146
Сербіна Н. О. ЗРАЗКОВА СПРАВА GUIDEPST ПРЕЦЕДЕНТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ	149
Сокол Т. В. ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	154
Трень Т. О. АНТИРАСИСТСЬКИЙ РУХ BLACK LIVES MATTER: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ.....	158

ВІТАЛЬНІ СЛОВА

Чернєй Володимир Васильович,
ректор Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, професор

Шановні учасники конференції!

Дозвольте від імені Вченої ради, ректорату та від себе особисто напередодні відзначення 100-річчя з дня створення Національної академії внутрішніх справ привітати науково-педагогічний склад, науковців, здобувачів вищої освіти з початком роботи науково-теоретичної конференції, присвяченої 65-річчю навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання академії «Сучасний стан і перспективи розвитку юридичної освіти в Україні в умовах європейської інтеграції».

Приємно відзначити активізацію здобувачів вищої освіти в наукових пошуках шляхів розв'язання актуальних проблем розвитку юридичної науки, теорії та практики державотворення, удосконалення діяльності правоохоронних органів.

Останніми роками в Україні поновилися дискусії щодо нової концепції вищої юридичної освіти. Проблеми полягають у тому, що знання та вміння випускників юридичних закладів вищої освіти не відповідають потребам ринку, випускники не влаштовуються працювати за спеціальністю.

Уряд України спільно з Комітетом з питань освіти ВРУ, Офісом Президента, науково-дослідними установами та закладами вищої освіти, реагуючи на сучасні виклики в цій галузі, реформують систему підготовки правників юридичної сфери, намагаючись суттєво підвищити якість освіти та забезпечити її сталий розвиток. Із прийняттям законів України «Про вищу освіту» та «Про освіту» змінилися підходи до системи освіти, яка стає орієнтованою на розвиток навичок працювати в команді, критичного мислення, емоційного інтелекту, громадянської компетентності тощо.

Також слід корегувати й інші складові системи освіти відповідно до нових орієнтирів. Зокрема, використовувати нові підходи до розроблення освітніх програм, педагогічної діяльності, організації освітнього процесу. Саме таких змін потребує юридична освіта в Україні.

Сподіваюся, що сьогоднішня конференція між її учасниками сприятиме обміну набутим досвідом, обговоренню проблемних питань у сфері розвитку юриспруденції та визначенню перспектив розвитку юридичної освіти в Україні в умовах європейської інтеграції.

Тож бажаю всім плідної роботи й творчих успіхів!

Мотиль Іван Іванович,
директор навчально-наукового
інституту заочного та дистанційного
навчання Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук

**Шановні колеги, раді вітати вас на підсумковій
науково-теоретичній конференції
«Сучасний стан і перспективи розвитку юридичної освіти
в Україні в умовах європейської інтеграції» присвяченій
100-річчю з дня створення академії та 65-річчю з дня
створення ННІЗДН**

Юридична освіта є важливою складовою вітчизняного освітнього простору, а також одним із визначальних чинників стабільного функціонування правового механізму, що забезпечує підготовку правознавців (юристів) для роботи в державному секторі, правоохоронних органах, судах, адвокатурі тощо.

Національна академія внутрішніх справ у різні періоди, а особливо з набуттям Україною незалежності, активно сприяє виконанню завдань на цьому стратегічному напрямі кадрової політики держави й Міністерства внутрішніх справ.

Потреба правоохоронних органів у фахівцях з вищою юридичною освітою зумовила необхідність запровадження в системі навчальних закладів МВС підготовки здобувачів вищої освіти за заочною формою навчання. Ще 1956 року на базі тодішньої Київської спеціальної школи міліції було створено Київське заочне відділення Вищої школи МВС СРСР (у 1959 році відбувся перший випуск 22 слухачів-заочників), яке в подальшому було реорганізовано у факультет, а згодом навчально-науковий інститут заочного та дистанційного навчання (з його відділеннями, що знаходились в 12-ти областях України та м. Севастополі). Окрім цього в інституті функціонує наукова лабораторія з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень.

Сьогодні інститут здійснює підготовку фахівців за державним замовленням для Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України, а також за кошти фізичних або юридичних осіб з числа цивільної молоді за

спеціальностями: Право, Правоохоронна діяльність, Публічне управління та адміністрування та Психологія.

Загалом за період функціонування навчально-науковий інститут заочного та дистанційного навчання випустив понад 92 тис. фахівців, які працюють в підрозділах Національної поліції України, інших правоохоронних відомствах та їх службах (Міністерство юстиції, Державна фіскальної служби, Служба безпеки України), ряду державних адміністрацій.

Слід зазначити, що наші випускники залишаються конкурентоздатними на ринку праці та юридичній сфері і за період навчання мають можливість проходити стажування, практику та неодноразово залучались до роботи в юридичних клініках академії та науково-практичних конференціях.

Необхідність постійного вдосконалення освітнього процесу, передусім – за заочною формою навчання, потребує, поруч з традиційною схемою його організації, впровадження новітніх інформаційних технологій у сфері освіти, спрямованих не тільки на підвищення якісного рівня підготовки фахівців, а й на спрощення освітнього процесу, централізоване збирання, опрацювання та обмін інформацією, забезпечення доступу здобувачів вищої освіти до інформаційних банків даних, мережі Інтернет.

Борцевич Павло Святославович,
доцент кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ РОЗМЕЖУВАННЯ ТРУДОВИХ І КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН

Функціонування підприємств обумовлено існуванням значного комплексу відносин, які є різними за своєю правовою природою. Так, в процесі здійснення господарським товариством своєї діяльності виникають господарські, трудові, корпоративні та інші відносини. Розмежування відносин, що складаються між їх учасниками, має важливе значення, зокрема, надає можливість правильного визначення джерел їх правового регулювання. Зокрема, це пов'язано з розмежуванням трудових та корпоративних відносин.

В трудовому праві відомим є інститут відсторонення працівника від роботи. Відповідно до статті 46 Кодексу законів про працю України працівника може бути відсторонено від роботи. Підставами відсторонення працівника є поява на роботі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння; відмова або ухилення від обов'язкових медичних оглядів, навчання, інструктажу і перевірки знань з охорони праці та протипожежної охорони; в інших випадках, передбачених законодавством [1]. Питання щодо його відсторонення вирішується, як правило, керівником підприємства. Проте виникає питання, яким чином можна усунути керівника підприємства (голову виконавчого органу господарського товариства), який своїми діями завдає шкоду юридичній особі, але підстави для його відсторонення згідно статті 46 законів про працю України відсутні.

Варто зазначити, що питання здійснення власником чи уповноваженим ним органом права щодо звільнення працівників з власної ініціативи або відсторонення їх від роботи неодноразово були дослідженнями вітчизняних вчених. Разом з тим, питання усунення керівника виконавчого органу господарського товариства та правильного застосування при

цьому відповідних нормативних актів, залишається недостатньо дослідженим. В літературі визначалось, що положення статті 46 законів про працю України є загальними та за наявності підстав можуть бути застосовані до будь-якого працівника. Зокрема, Свічкарьова Я. В. вважає, що питання усунення керівника виконавчого органу акціонерного товариства повинні бути врегульовані в рамках трудових відносин, а тому мають застосовуватись положення статті 46 Кодексу законів про працю України [2, с. 12].

Проте, необхідно зауважити, що керівник виконавчого органу товариства є не лише найманим працівником, але й учасником корпоративних відносин. Основними джерелами регулювання корпоративних відносин є положення Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України. Нормами статті 167 Господарського кодексу України передбачено, що корпоративними відносинами є відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав. Корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частини прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [3].

Користуючись своїми корпоративними правами, учасники господарського товариства наділяють керівника виконавчого органу товариства повноваженнями щодо управління ним. Таким чином, наскільки ефективним буде здійснюватись керівником управління товариством з метою отримання прибутку, настільки будуть забезпечені корпоративні права учасників товариства.

Положеннями статті 99 Цивільного кодексу України надано право учасникам у будь-який час усунути керівника виконавчого органу від виконання своїх обов'язків, якщо в установчих документах не визначені підстави усунення його від виконання своїх обов'язків [4].

Фактично надане нормами статті 99 Цивільного кодексу України право учасникам товариства незалежно від підстав в будь-який час усувати членів виконавчого органу, в тому числі керівника цього органу, від виконання ними своїх обов'язків дає

підстави стверджувати про наявну суперечність положень статті 99 Цивільного кодексу України з нормами статті 46 Кодексу законів України про працю, якими підстави відсторонення працівника від роботи чітко визначені.

Внаслідок існування колізії згаданих норм наявним є різне застосування судами України цих норм для вирішення спорів про усунення керівників виконавчих органів від виконання ними своїх обов'язків.

Необхідно зауважити, що Конституційним Судом України було прийнято рішення, яким надано офіційне тлумачення частини 3 статті 99 Цивільного кодексу України. Рішенням Конституційного Суду України передбачено, що усунення членів виконавчого органу товариства від виконання обов'язків (частина третя статті 99 Цивільного кодексу України) за своєю правовою природою, предметом регулювання правовідносин і правовими наслідками відрізняється від відсторонення працівника від роботи на підставі статті 46 Кодексу законів про працю. Саме тому можливість уповноваженого органу товариства усунути члена виконавчого органу від виконання ним обов'язків міститься не в приписах Кодексу законів про працю, а у статті 99 Цивільного кодексу, тобто не є предметом регулювання нормами трудового права [5].

Погоджуючись з рішенням Конституційного Суду України, варто зазначити, що усунення керівника виконавчого органу товариства від виконання повноважень є дією уповноваженого органу товариства, спрямованою на унеможливлення здійснення керівником у межах корпоративних відносин з товариством повноважень у сфері управлінської діяльності, та є певною формою захисту учасниками товариства своїх корпоративних прав шляхом недопущення негативних наслідків від діяльності такого керівника для товариства.

Враховуючи вище зазначене, можна зробити висновок про необхідність розмежування поняття усунення керівника виконавчого органу товариства від виконання своїх обов'язків, встановлене положеннями статті 99 Цивільного кодексу України, від поняття відсторонення працівника від виконання своїх обов'язків, яке передбачене статтею 46 Кодексу законів про працю України. Зазначені поняття є різними за своєю правовою природою. Прийняття уповноваженим органом управління господарського товариства рішення про усунення керівника виконавчого органу від виконання ним своїх обов'язків на

підставі положень статті 99 Цивільного кодексу України без мотивації причин прийняття такого рішення не слід ототожнювати з відстороненням його від роботи згідно положень статті 46 Кодексу законів про працю України, а отже, вважати порушенням його трудових прав.

Список використаних джерел

1. Кодекс законів про працю України (із змінами та доповненнями). ВВР України. 1971. № 50.

2. Свічкарьова Я.В. Особливості правового регулювання праці в акціонерних товариствах : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 . Х., 2003. 20 с.

3. Господарський кодекс України (із змінами та доповненнями). ВВР України. 2003. № 18. Ст. 144.

4. Цивільний кодекс України (із змінами та доповненнями). ВВР України. 2003. № 40–44. Ст. 356.

5. Рішення Конституційного Суду України від 12.01.2010 року № 1-рп/2010 у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Міжнародний фінансово-правовий консалтинг» про офіційне тлумачення частини третьої статті 99 Цивільного кодексу України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 22. С. 7.

Волох Олександр Костянтинович,
доцент кафедри публічного управління
та адміністрування Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

УПРОВАДЖЕННЯ В НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ВИМОГ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ

Далеко не у всіх нинішніх студентів є розуміння того, який зміст вкладено у право на приватність (або на невтручання в особисте і сімейне життя, або на недоторканність особистого та сімейного життя). Хоча вказане право є одним з фундаментальних прав людини і громадянина.

Іноді відсутнє таке розуміння і у науково-педагогічних працівників, що є ще більш прикрим.

У тлумаченнях, які знаходяться в рішеннях Конституційного Суду України, Європейського суду з прав

людини, право на приватність прямо пов'язується з повагою до гідності особи.

Людська гідність як правове явище є досить широким за своїм змістом і сферою захисту, а її правовим виразом є право людини на повагу до своєї гідності, яке конституційовано у частині першій статті 28 Основного Закону України.

Також, людська гідність є об'єктом захисту нормами міжнародного права, що впливає із встановлення Загальною декларацією прав людини від 10.12.1948 р. (стаття 1) рівності всіх людей у їх гідності та правах [1].

В Преамбулі Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. (ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 р.) людську гідність визнано джерелом природних прав людини та основоположним правом кожного: «відповідно до принципів, проголошених Статутом Організації Об'єднаних Націй, визнання гідності, властивої всім членам людської сім'ї, та рівних і невід'ємних прав їх є основою свободи, справедливості і загального миру», а «ці права випливають з властивої людській особі гідності» [2].

Європейський суд з прав людини у рішенні у справі «Сьорінг проти Сполученого Королівства» (1989 рік) виклав доктринальну правову позицію, за якою кожній особі, яка перебуває під юрисдикцією будь-якої держави-учасниці (серед них – Україна), гарантоване право на повагу до своєї гідності з боку органів державної влади, – закріпивши у такий спосіб одну із фундаментальних цінностей демократичного суспільства. Цей доктринальний підхід дістав продовження в рішенні у справі «Селмуні проти Франції» (1999 рік), в якому Європейський суд з прав людини зазначив, що постійне підвищення стандартів у сфері захисту прав людини є невідоротним і, відповідно, вимагає більшої рішучості при оцінці порушень фундаментальних цінностей демократичного суспільства [3].

У межах конституційної систематизації положення статті 3 Основного Закону України закріплюють те базисне уявлення, за яким людина існує не у зв'язку з існуванням держави, а саме держава конститується за волею людини. Визнавши честь і гідність людини як абсолютну ознаку її статусу, український конституцієдавець в частині другій цієї статті відразу вказав на обов'язковість відповідної поведінки влади – **держава**

відповідає перед людиною за свою діяльність, зміст і спрямованість якої визначаються правами і свободами людини та їх гарантіями. Таким чином, на всю державну владу, зокрема законодавчу, покладено обов'язок поважати і захищати людську гідність і не створювати заборонних норм, які б її ображали.

Необхідно вказати також на правову позицію Конституційного Суду України. Так, у п. 2 мотивувальної частини рішення від 11.10.2018 р. № 8-р/2018 (абзаци 2–6) вказано наступне:

«Визначення у Конституції України людини як найвищої соціальної цінності в Україні покладає обов'язок як на державу, так і на її громадян виявляти необхідну повагу до кожної людини. Частиною першою статті 68 Основного Закону України передбачено, що кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей.

Право на людську гідність, що є одним з основоположних прав людини, зумовлює можливість реалізації всіх інших прав і свобод людини і громадянина і не може бути ні обмежене, ні скасоване (абзац другий пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99). Утвердження цього права, у свою чергу, покладає на державу обов'язок забезпечити відповідні механізми (процедури) для участі особи в державному та суспільному житті, для реалізації нею належних їй від народження прав і свобод, а також їх захисту й відновлення у разі порушення.

У Рішенні від 24 квітня 2018 року № 3-р/2018 Конституційний Суд України зазначив, що право людини на повагу до її гідності, як і її право на життя, є невід'ємним, невідчужуваним, непорушним та підлягає безумовному захисту з боку держави; у статтях 27, 28 Конституції України інституціалізовано не лише негативний обов'язок держави утримуватися від діянь, які посягали б на права людини на життя та повагу до її гідності, а й позитивний обов'язок держави, який полягає, зокрема, у забезпеченні належної системи національного захисту конституційних прав людини шляхом розроблення відповідного нормативно-правового регулювання; впровадженні ефективної системи захисту життя, здоров'я та гідності людини; створенні умов для реалізації людиною її фундаментальних прав і свобод;

гарантуванні порядку відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушень конституційних прав людини; забезпеченні невідоротності відповідальності за порушення конституційних прав людини (абзаци четвертий, п'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини)» [4].

Також згідно п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України від 06.09.2012 р. № 5207-VI «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» законодавство України ґрунтується на принципі недискримінації, що передбачає незалежно від певних ознак повагу до гідності кожної людини.

Ухвалюючи образливі для людської гідності положення про Єдиний державний демографічний реєстр в Законі № 5492-VI, законодавець зневажливо розглядав людину як об'єкт права, якому вона повинна коритися, і обрав обмежувальний для її життєдіяльності засіб, який принижує суб'єктну якість людини.

Разом із тим, необхідно акцентувати, що Україна є державою-учасницею Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, а відтак має чітко окреслені міжнародно-правові зобов'язання за Пактом.

Так, у Зауваженні загального порядку № 31 «Характер загального юридичного зобов'язання, що покладається на держави-учасниці Пакту», прийнятому Комітетом ООН з прав людини (2004 р., 80 сесія) сформульовані чіткі правила, що стосуються виконання зобов'язань за Пактом, у тому числі щодо реалізації права на невтручання в особисте і сімейне життя та права на свободу пересування:

«Зобов'язання за Пактом загалом і за ст. 2 зокрема є юридично обов'язковими для кожної держави-учасниці в цілому. Дії всіх гілок влади (виконавчої, законодавчої і судової) та інших органів державної влади будь-якого рівня (національного, обласного або місцевого) можуть потягти за собою відповідальність держави-учасниці.

Виконавча гілка державної влади, яка зазвичай представляє державу-учасницю на міжнародному рівні, в тому числі в Комітеті, не може посилатися на ту обставину, що дію, несумісну з положеннями Пакту, було здійснено іншою гілкою влади – в якості виправдання для звільнення держави-учасниці від відповідальності за вчинення вказаної дії та порушення Пакту, яке мало місце в результаті цього.

Таке розуміння впливає безпосередньо з принципу, що міститься у ст. 27 Віденської конвенції про право міжнародних

договорів, згідно якого держава-учасниця «не може посилається на положення свого внутрішнього права в якості виправдання для невиконання нею договору». Хоча у п. 2 ст. 2 Пакту державам-учасницям дозволяється здійснювати визнані у ньому права у відповідності зі своїми конституційними процедурами, цей самий принцип працює й на те, щоб не дати державам-учасницям можливості посилається на положення конституційного права чи інших галузей внутрішнього права для виправдання недотримання або невиконання зобов'язань за договором» (п. 4);

«Проголошене у пункті 2 статті 2 зобов'язання вживати заходів для забезпечення реалізації прав, що визнаються у Пакті, є **абсолютним зобов'язанням безпосередньої дії**. Недотримання цього зобов'язання не може бути виправданим будь-якими міркуваннями політичного, соціального, культурного або економічного характеру» (п. 14) [5].

Відповідно до ст. 16 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права **кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності** [2].

Більше того, у п.п. 58, 59 Сиракузьких принципів тлумачення обмежень та відступів від положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (Документ ЕКОСОР ООН E/CN.4/1985/4) наголошується, що жодна держава-учасниця **навіть під час надзвичайного стану, що загрожує життю нації, не має права відступати від статей Пакту, які гарантують (в числі інших) право на визнання правосуб'єктності людини**. Вказане право разом з іншими, закріпленими у вказаних положеннях, **не підлягає відступам за жодних обставин, навіть при підтвердженій цілі збереження життя нації**. Держави-учасниці Пакту зобов'язані забезпечувати ці права усім особам, що знаходяться під їх юрисдикцією (Стаття 2 (1)), і забезпечувати ефективні засоби правового захисту у разі порушення прав (Стаття 2 (3)) [6].

Людська гідність – є не лише індивідуальна гідність особи, а й гідність людини як родова сутність, тому публічна влада повинна у своїй діяльності це враховувати.

Виходячи з викладеного та орієнтуючись на конституційний принцип верховенства права, ми маємо будувати освітній процес в цілому та процес опанування студентами навчальних дисциплін, до яких змістовно можна

«прив'язати» розгляд питань, що стосуються захисту право на приватність.

Таким чином, є сенс запровадження до обов'язкового вивчення в структурі окремих навчальних дисциплін – як для перемінного складу академії, так і для слухачів курсів підвищення кваліфікації – відповідних тем, що розкривали б сутність та окремі практичні аспекти захисту права на приватність.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995043#Text>.

3. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шишкіна В.І. стосовно Рішення Конституційного Суду України від 11.03.2011 р. № 2-рп/2011 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v021p710-10#Text>.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України «Про звернення громадян» (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними) від 11.10.2018 р. № 8-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-18#Text>.

5. URL: <https://www.refworld.org.ru/docid/478b26df2.html>.

6. URL: <http://undocs.org/ru/E/CN.4/1985/4>.

Волошина Оксана Василівна,
старший науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем психологічного
забезпечення та психофізіологічних
досліджень навчально-наукового інституту
заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, доцент

КОМПЕТЕНЦІЯ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ СЛІДЧОГО- ПРОФЕСІОНАЛА

Розвиток юридичної освіти в Україні в умовах європейської інтеграції, реформування правоохоронних органів України, зокрема, всебічного вдосконалення діяльності органів досудового розслідування МВС України, активізують проблему підвищення ефективності професійної підготовки слідчих. У Матеріалах другого міжнародного конгресу з технічної і професійної освіти, який відбувся у Сеулі ще у квітні 1999 року, проголошена новітня система цінностей, серед найважливіших характеристик якої є самостійний вибір навчання і майбутнього фаху, безперервне і самостійне навчання. Саме тому в межах організації фахової освіти найбільш загальною тенденцією можна вважати усвідомлення необхідності системних реформ, спрямованих на створення для майбутніх слідчих оптимальних умов для саморозкриття, усвідомлення власної значущості, формування умінь професійної самоорганізації для забезпечення можливості безперервного саморозвитку та самовдосконалення. Сформованість умінь професійної самоорганізації може стати запорукою динамічного розвитку професіоналізму слідчого. І навпаки, недостатній розвиток самоорганізації перешкоджає людині розкрити свої індивідуальні особливості і потенціал, набувати професійного досвіду, обмежує можливості в професійній самореалізації та самовдосконаленні.

Актуальність проблеми посилюється низкою суперечностей між суспільними вимогами до рівня професійної самоорганізації слідчого та фактичним рівнем сформованості в майбутніх курсантів слідчої спеціалізації умінь професійної самоорганізації; зростаючою потребою курсантів у підвищенні рівня професійної та навчальної самоорганізації. Останнє

підтверджується результатами опитування здобувачів вищої освіти ЗВО МВС України, 67% яких виокремлюють серед інших причин недостатніх показників навчальної успішності курсантів – невміння організувати свій час.

Зазначені суперечності знижують якість професійної підготовки майбутнього слідчого. Випускник ЗВО МВС України, зокрема, слідчої спеціалізації, розпочинаючи самостійну службову діяльність, стикається з труднощами, пов'язаними з організацією досудового розслідування та взаємодії її учасників, раціональним розподілом робочого та вільного часу, організацією власного робочого місця тощо. Це є наслідком недостатнього рівня сформованості у випускників ЗВО із специфічними умовами навчання умінь професійної самоорганізації. Усуненню вищезазначених недоліків сприяє організація фахової освіти на засадах найбільш ґрунтовних методологічних підходів – акмеологічного та компетентнісного. Акмеологічний (від «акме» –вище досягнення) підхід визначає актуальність та напрями реформування вищої освіти, а компетентнісний – визначає кінцеву мету та проміжні цілі оновлення освіти. Реалізація цих підходів означає утвердження особистісно-орієнтованої технології навчання, націленої на розкриття індивідуальних здібностей кожного слухача (курсанта), його саморозвиток і самовиховання. Відтак, в процесі особистісно-професійного становлення формуються інтегровані структури психологічних компонентів професійного самоствердження особи через механізми самоорганізації і самореалізації.

Поняття «самоорганізація особистості» розглядалось у дослідженнях К. Абульханової-Славської, Т. Березіної [1], Л. Бевзенко [2], А. Болотової, В. Бекреєва [3], В. Светоча [4], Л. Цой [5] та ін. в цілому як організацію особистістю своєї діяльності, як можливість цілеспрямованого використання психологічних ресурсів для задоволення потреб, для вибору й реалізації оптимального способу досягнення цілей. Відповідно, під «професійною самоорганізацією слідчого» ми пропонуємо мати на увазі здатність особистості успішно вирішувати нагальні проблеми слідчої діяльності та виконувати свідому роботу над собою з метою всебічного розвитку, удосконалення професійно важливих якостей для підвищення рівня власного професіоналізму. Структурними компонентами вмій професійної самоорганізації нами визначені: уміння цілепокладання, планування, уміння організації слідчої

діяльності та її регулювання, уміння контролю та оцінки результатів службової діяльності. Окрім цього, кожен із зазначених компонентів умінь професійної самоорганізації слідчого має свою підструктуру. Так, *уміння цілепокладання* охоплюють уміння бачити проблему, уміння будувати ієрархічну систему цілей, уміння визначати критерії оцінки досягнення поставленої мети, уміння ставити собі та іншим учасникам досудового розслідування задачі на певний період, уміння виділяти основні етапи досягнення мети. *Уміння планування* складаються з уміння розробляти плани заходів для досягнення мети, зокрема план досудового розслідування, знаходити позитивну мотивацію власних дій, уміння прогнозувати наслідки своїх дій, уміння знаходити альтернативні варіанти вирішення проблеми та визначати оптимальні матеріальні, людські та часові ресурси для виконання запланованих заходів. До *вмінь організації діяльності* належать уміння складати раціональний розпорядок дня, організовувати власне робоче місце, використовувати знання з наукової організації праці, уміння розподіляти свою роботу за рівнем складності та важливості й організовувати власну діяльність відповідно до розробленого плану, уміння дотримуватись трудової дисципліни, уміння раціонально використовувати вільний час. Структурними компонентами *вмінь регулювання діяльності* є вміння корегувати заплановані дії відповідно до обставин, мобілізувати внутрішні сили на вирішення нагальних питань, уміння регулювати свій емоційний стан, передбачати результат власних дій та відповідну реакцію на свої вимоги, уміння проявляти активність та самостійність у досягненні поставленої мети, уміння впливати на інших учасників досудового розслідування. До *умінь контролю та оцінки* належать уміння робити висновки й підводити підсумки проведеної роботи, уміння аналізувати результати власної діяльності, оцінювати отримані результати, уміння знаходити причини, які завадили у досягненні запланованого, уміння корегувати плани досягнення поставленої мети.

Зазначенні вміння можливо сформувати запровадивши у ЗВО із специфічними умовами навчання варіативний курс із циклу професійних компетентностей «Професійна самоорганізація особистості», зокрема для підготовки фахівців слідчої спеціалізації. Метою цього курсу повинно стати поглиблення знань про соціальну самоорганізацію, її різновиди

(самовиховання, самонавчання і самоконтроль) та форми реалізації особистої самоорганізації (планування організації робочого дня, робочого тижня і т.д.; організація особистої гігієни, повноцінного харчування та відпочинку; контроль особистих відчуттів, реакцій на події). З орієнтованою програмою цього курсу можна ознайомитись в Методичних рекомендаціях «Психологічні чинники формування організаційно-управлінської компетентності слідчого», які розроблені авторським колективом наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень НАВС [6].

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А., Березина Т.Н. Время личности – время жизни. СПб., 2001. 304 с.
2. Бевзенко Л.Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций. К.: Институт социологии НАН Украины, 2002. 437 с.
3. Болотова А.К., Бекренев В.Д. Время и личность. Временные измерения феноменов личности. *Психология. Журнал высшей школы экономики*. 2007. № 3. С. 61–78.
4. Светоч В.Е. Взаимосвязь показателей самоорганизации времени жизни и стресспреодолевающего поведения личности: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.01. М., 2012, 27 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/vzaimosvyaz-pokazatelei-samoorganizatsii-vremeni-zhizni-i-stresspreodoleyayushchego-povedeni/read>.
5. Цой Л. Н. Социальная организация и самоорганизация: конфликты и развитие личности. *Мир психологии. Научно-методический журнал*. № 2 (66). Москва-Воронеж, 2011. С. 96–108.
6. Волошина О.В., Андросюк В.Г., Малоголова О.О., Мотлях О.І. Психологічні чинники формування організаційно-управлінської компетентності слідчого. К., 2019. 47 с.

Грущенко Олена Анатоліївна,
доцент кафедри економічної безпеки та
фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО КУРСУ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Висвітлення найважливіших сторін регулювання державних інвестицій, пошук механізму оптимального їх залучення і використання на сучасному етапі розвитку держави набуває особливого значення для реалізації національних економічних інтересів через здійснення Національної економічної стратегії 2030 [1].

Пожвавлення державної підтримки підприємств коригує напрямки інвестиційно-інтеграційного процесу країни та включення у міжнародну інвестиційну діяльність суб'єктів господарювання України.

Важливу роль відіграє державна підтримка різних форм розвитку підприємств. За ініціативою Президента України, з метою створення сприятливих умов для реалізації масштабних інвестиційних проєктів, розвитку міжнародного економічного співробітництва, зростання конкурентоспроможності економіки України указано Кабінету Міністрів України вжити в установленому порядку заходів щодо створення національного фонду інвестицій та унормування питань його діяльності, зокрема стосовно визначення напрямів діяльності фонду, органів його управління та їх повноважень, порядку формування статутного капіталу, джерел формування коштів фонду, використання прибутку, здійснення контролю за діяльністю фонду, проведення незалежного аудиту [2].

У зв'язку із завданнями реформування економіки пропонується застосувати систему заходів державної підтримки підприємств, які повинні розповсюджуватися, насамперед, на підприємства, що виробляють кінцевий продукт і мають замкнений виробничий цикл. Це дозволить поширити ефект державного інвестування на підприємства, задіяні в такому циклі (суміжників), забезпечити їх замовленнями, стимулюватиме виробництво.

Пріоритет у запропонованих заходах має бути відданий підприємствам переробних галузей промисловості, легкій і

харчовій промисловості, приладобудуванню, металургії. Державна підтримка має проявлятися в інвестуванні підприємств і наданні їм бюджетних і позабюджетних позик на основі терміновості, платності і зворотності. Надаючи підтримку підприємствам в умовах економічної кризи, держава має переслідувати мету: сприяти нормалізації господарської діяльності підприємств, створити умови для зростання обсягів виробництва, а також стимулювати розвиток тих форм власності, які дозволяють в сучасних умовах зберегти на високому рівні мотивацію до праці і робочі місця.

Державна інвестиційна підтримка полягає в наданні підприємствам, що відповідають критеріям зазначених заходів і виконують їх умови, режиму податкових пільг, а також права повністю або частково розпоряджатися амортизаційними відрахуваннями.

За своєю дією пільги діляться на дві групи: стабілізаційного стимулюючого характеру. Стабілізаційні пільги надаються підприємству під реалізацію плану розвитку (бізнес-плану) на певний строк, діють до досягнення підприємством заданих показників економічного росту і мають на мету полегшити підприємству процес перебування виробництва і виходу з кризи. Ці податкові пільги встановлюються для кожного підприємства окремо у відповідності з рекомендаціями експертів.

Податкові пільги другої групи (стимулюючі) надаються з метою стимулювання збереження підприємствами профілю діяльності і механізму економічного регулювання, що вводиться в рамках цих заходів, мають універсальний характер і діють по мірі дотримання підприємствами запропонованих умов роботи.

Податкові пільги надаються за рішенням Уряду і місцевих органів державної влади на основі представленого підприємством інвестиційного плану і договору, який містить зобов'язання підприємства по використанню коштів, що інвестуються, а також планові економічні показники, яких підприємство має досягти у встановлені строки.

У випадку, якщо в процесі реалізації бізнес-плану підприємство звертається з проханням надати йому пряму фінансову допомогу, вона може бути надана в формі довгострокового кредиту або позики за рахунок коштів Національного фонду інвестицій або інших джерел, під заставу акцій цього підприємства на суму необхідної допомоги. У випадку неефективного (нецільового) використання виділених

коштів, закладений пакет акцій переходить у власність держави, яка може залежно від величини пакета:

- надати трудовому колективу, на певних умовах, розстрочку у виплаті боргу;
- продати підприємство з аукціону, змінивши форму власності;
- ввести на підприємстві зовнішню форму управління на період до погашення заборгованості;
- зберегти згаданий пакет за собою, повернувши підприємство в державний сектор економіки.

Для підприємств, що працюють на умовах заходів державної підтримки, держава може фінансувати програми, пов'язані з дослідженням ринків збуту їх продукції, розробкою планів реструктуризації, підготовкою кадрів.

Істотним доказом на користь такої спрямованості державної підтримки служить також природний інтерес уряду до збереження важелів контролю над ключовими і перспективними розвитку промисловими підприємствами, не допускаючи в них приватний капітал кримінального походження. Однак, проблема залучення приватного капіталу актуальна, і варіант її вирішення дає реалізація заходів: пакети акцій підприємств (в т.ч. контрольний), які не виконали свої інвестиційні або кредитні зобов'язання, можуть бути продані, при наявності механізму «фільтрації» капіталів, що допускаються до аукціону. Таким чином, при реалізації викладених заходів відбувається свого роду природний відбір, пошук ефективного власника.

Варто мати на увазі можливість залучення приватних інвестицій самими підприємствами, що виконали завдання заходів, за рахунок продажу частини акцій. При цьому від продажу контрольного пакета їх буде утримувати перспектива втрати податкових пільг. Однак надалі може бути передбачений виняток з правил у разі, коли покупцем контрольного пакету акцій є вітчизняний інвестор, що користується довірою Уряду.

Список використаних джерел

1. Національна економічна стратегія 2030. URL: <https://nes2030.org.ua/>.

2. Указ президента України №103/2021 «Про національний фонд інвестицій». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1032021-37405>.

Захаренко Людмила Миколаївна,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
психологічного забезпечення та
психофізіологічних досліджень
навчально-наукового інституту заочного
та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук

ПСИХОДІАГНОСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Поліцейські Національної поліції здійснюють професійну діяльність з максимально високою та середньою ймовірністю зазнавання професійної деформації.

Професійна деформація поліцейського (від лат. *deformatio* – викривлення, зміна форми, конфігурації властивостей) – це психологічно деструктивні зміни якостей і властивостей особистості в результаті виконання правоохоронної діяльності впродовж певного часу, індивідуального для конкретного працівника, але типового для служби чи підрозділу, в якому він працює.

Своєчасне виявлення зовнішніх первинних ознак професійної деформації поліцейського, а також проведення якісної психологічної діагностики та корекції, покладається на психологів поліції та психологів закладів вищої освіти МВС України [1]. Виявлення професійної деформації за сутністю є психологічною діагностикою, що включає два етапи [2]:

I етап – основна процедура (здійснюється за допомогою «Опитувальника професійної деформації» («ОПД»), розробленого В. С. Медведєвим) з метою визначення показників, рівнів та стадій професійної деформації поліцейських.

За допомогою «ключа» підраховуються сума балів по кожному з п'яти основних показників деформації та загальна сума балів. На підставі загальної суми балів формулюється один із наступних висновків: «деформація в цілому відсутня», «початковий рівень деформації», «середній рівень деформації», «глибинний рівень деформації», а також зазначається стадія деформації: «на стадії утворення»; «в основному утворилася», «повністю утворилася».

II етап – допоміжна процедура (здійснюється за допомогою опитника «MBI», адаптованого та перекладеного на українську мову В. С. Медведєвим), з метою виявлення показників та рівнів прояву професійного вигорання поліцейських. Цей опитник спирається на трьохкомпонентну модель професійного вигорання у представників професій типу «людина-людина», що включає такі компоненти: 1) емоційне виснаження (полягає у емоційній перенасиченості, опустошеності, втомі від роботи); 2) деперсоналізація (негативізм, цинічне ставлення до роботи, її об'єктів); 3) редукція особистих досягнень (негативна оцінка власних професійних досягнень та самого себе, спрощення та обмеження професійних обов'язків).

За допомогою ключа підраховується сума балів і формується орієнтовний висновок щодо рівня вигорання (низький, середній, високий) по кожному із компонентів. Слід зазначити, що високий рівень деперсоналізації ймовірно свідчатиме про наявність професійної деформації; емоційне виснаження респондента доцільно розглядати як сприятливу умову для виникнення чи розвитку професійної деформації.

За отриманими цифровими даними по кожному з п'яти показників професійної деформації будується «особистий профіль професійної деформації» (ОППД) респондента; записуються висновки за результатами проведеної основної та допоміжної процедур. Висновки мають орієнтовний характер.

Періодичність проведення основної та додаткової процедур складає:

- первинна психодіагностика; психодіагностика для поліцейських із відсутньою професійною деформацією чи її початковим рівнем: 1 раз на рік;
- психодіагностика для поліцейських із середнім рівнем професійної деформації: 1 раз на півроку;
- психодіагностика для поліцейських із глибинним рівнем професійної деформації: 1 раз на 4 місяці.

При проведенні психодіагностики доцільно враховувати загальну ймовірність виникнення професійної деформації в залежності від тривалості служби (за відсутності проведення профілактичних та корекційних заходів щодо професійної деформації), а також ймовірність зазнавання деформації окремих служб та підрозділів (умовний коефіцієнт деформації): 1) високий або критичний коефіцієнт (наприклад: поліція особливого призначення); 2) середній коефіцієнт (наприклад:

патрульна поліція); 3) низький коефіцієнт (наприклад: чергова частина).

Психокорекційна робота повинна безпосередньо спиратися на достовірну психологічну діагностику професійної деформації, проведену психологами.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських : наказ МВС України від 06.02.2019 № 88. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19>.

2. Медведєв В. С. Методичні рекомендації по виявленню професійної деформації у працівників органів внутрішніх справ. К. : МВС України; Центр практ. психології Департаменту роботи з персоналом; Київський інс-т внутр. справ, 2003. 18 с.

Калиновський Богдан Валерійович,
завідувач кафедри конституційного
права та прав людини Національної
академії внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, професор

ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Сучасна доктрина інституту громадянства поступово зазнає трансформації під впливом вагомих геополітичних змін, перманентних цивілізаційних і глобалізаційних викликів. Доцільність наукового вивчення сучасних проблем інституту громадянства породжені складною практикою, що обумовлено цілим комплексом причин: 1) міжнародними територіальними спорами за території і її жителів, наприклад вчинені Російською Федерацією акти агресії щодо України та як наслідок окупація АР Крим та частини Донецької та Луганської областей; 2) розвитком наукових технологій, що ускладнює вирішення питання громадянства, наприклад громадянство дитини, народженої сурогатною мамою; 3) лібералізацією цього інституту державами і відповідно дозвіл й стимулювання отримання множинного громадянства; 4) міграційними процесами в світі [1] тощо.

Закономірно, що кожна людина прагне користуватися максимумом благ та потреб, які надає їй держава, а також використовувати всі дозволені законодавством можливості. Більшість держав розділяють права людини і права громадянина, тому зацікавлені особи можуть використовувати право змінити громадянство чи отримати додаткове. Сучасні інтеграційні і глобалізаційні світові процеси актуалізували питання громадянства, зокрема підстави його набуття та припинення. Питання громадянства є правом суверена, тобто держави, яка самостійно вирішує його конституційно-правові засади.

В Україні питання громадянства закріплені на рівні Конституції України, так, ст. 4 закріпила положення, що в Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом.

Ст. 25 закріпила, що громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

Ст. 81 визначає підстави дострокового припинення повноважень народного депутата, однією з яких є припинення його громадянства або його виїзд на постійне проживання за межі України.

Ст. 92 закріплює коло питань, які визначається виключно законами України, серед яких є питання громадянства.

В Конституції України термін громадянство згадується 15 разів, і визначає різні положення, від закріплення засад інституту громадянства до цензів громадянства для представників держави та місцевого самоврядування. Окреслені засади свідчать про важливість для України вирішення на рівні законодавства чітких правових основ громадянства України.

Актуальним і важливим є визначення міжнародних стандартів громадянства, і можливість міжнародної спільноти впливати на їх дотримання. Фіксація на нормативному міжнародному рівні певного стандарту є необхідною, але не остаточною умовою його впровадження в практику держав. Складність встановлення та дотримання міжнародних стандартів пояснюється і тим, що питання громадянства є інститутом внутрішнього конституційного права.

На міжнародному рівні визнано, що населення держави охоплює такі основні категорії осіб: громадяни (піддані); іноземні громадяни; особи без громадянства; можуть бути особи з множинним громадянством (поліпатриди) і подвійним громадянством (біпатриди) [2]. При цьому поліпатриди та

біпатриди матимуть особливий статус лише у випадку, коли перебувають на території однієї з держав, громадянство яких вони мають. Саме для таких держав можуть бути складності із забезпеченням прав та обов'язків цих особливих громадян. Перебуваючи на території інших держав, вони матимуть правовий статус, який нічим не буде відрізнятися від статусу інших іноземців з єдиним громадянством.

Розкриваючи питання міжнародно-правової регламентації інституту громадянства, слід назвати ряд базових актів, а саме: 1) Конвенція про скорочення безгромадянства від 30 серпня 1961 р.; 2) Конвенція про громадянство заміжньої жінки від 29 січня 1957 р.; 3) Гаазька конвенція з деяких питань, що стосуються колізій законодавства про громадянство, від 12 квітня 1930 р.; 4) Конвенція про скорочення випадків багатогромадянства та про військову повинність у випадках багатогромадянства від 6 травня 1963 р.; 4) Декларація про права людини щодо осіб, що не є громадянами країни, в якій вони проживають, від 13 грудня 1985 р.; 5) Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 року. Більшість названих міжнародних актів допускають застереження держав, що може породити складності їх єдиного виконання, так як не має обов'язкового характеру.

Не однозначно тлумачиться і розуміється положення п. 1 ст. 2 Закону України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. «якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України; якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України». Розкриваючи зміст цієї норми, можемо припустити можливість подвійного громадянства для громадян України. Саме тому, сьогодні обговорюється питання подвійного громадянства і розробляються відповідна зміни і доповнення до законодавства про громадянство. Вважаю, що вести професійну і юридично обґрунтовану дискусію є можливим лише після тлумачення положень ст. 4 Конституції України Конституційним Судом України, і за умови, коли це рішення визнає конституційність множинного громадянства в Україні. Законодавство України закріпило принцип рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України. Це положення є демократичним, однак є випадки сумнівного його застосування.

Наприклад, право бути обраним народним депутатом України належить громадянам, і встановлено ценз проживання 5 років. В Україні є прецеденти, коли особи ставали депутатами єдиного органу законодавчої влади в Україні (наприклад Юрій Бут отримав громадянство України 18 липня 2002 року в посольстві у Москві, український паспорт отримав 4 березня 2005 р., вибори відбулись 30 вересня 2007 р.) і їх зараховувався час проживання на нашій території будучи в громадянстві іншої держави, зокрема Російської Федерації. Подвійне громадянство може породити певні складнощі щодо таких осіб під час реалізації ними своїх прав, наприклад, права власності на майно, житло, землю, освіту тощо.

В умовах світової конкуренції в усіх сферах суспільного життя, включаючи і міжнародний рівень, на інститут громадянства впливає бажання держав стати кращими і конкурентними. Тому активізувався процес дарованого громадянства для розвитку бізнесу, політичної та наукової кар'єри, успіхів в спорті та музиці, запровадження електронного громадянства тощо.

Історія доводить, що громадянство це ціннісне питання, і в окремих аспектах є крихким і чутливим. Інститут громадянства тісно пов'язаний із питаннями прав людини.

Особливого значення набуває дослідження і можливе впровадження інституту позбавлення громадянства України. На законодавчому рівні це робити заборонено, однак досвід окремих країн Європейського Союзу доводить його можливість використання. Переконалий, що інститут позбавлення громадянства може бути застосований лише для осіб із множинним громадянством. Подвійне громадянство в Україні порушує оптимальний зв'язок між людиною та державою, призводить до нечіткості й суперечностей у визначенні правового статусу осіб з подвійним громадянством і конфліктів у міждержавних відносинах. На рівні двосторонніх договорів із країнам світу слід унеможливити появу осіб з подвійним громадянством. В цьому зацікавлена Україна, і доречно такі питання ставити при укладанні міжнародних договорів перш за все із країнами, які мають спільний кордон.

При цьому, вважаємо за необхідне наголосити на тому, що зазначений інститут в певній мірі застосовується органами державної влади України вже сьогодні. Як приклад, зазначу санкції квітня 2021 р. Ради національної безпеки і оборони України за вчинення контрабанди, відповідно до яких

передбачається застосування процедури втрати громадянства та застосування депортації трьох так званих «королів контрабанди», які мали громадянство України – Вадима Альперіна (наявне громадянство Ізраїлю), Олександра Єрмічука (наявне громадянство Румунії) та Араїка Амірханяна (наявне громадянство Вірменії). Зазначене свідчить про те, що певні положення інституту позбавлення громадянства, в даному випадку, за вчинення злочинних дій, застосовуються вже сьогодні за наявності певного застереження – наявності громадянства іншої держави.

Для України питання громадянства має надважливе значення, і удосконалення цього інституту може відбуватись виключно на сильній доктринальній основі із використанням ефективних та апробованих практик держав світу, не порушуючи при цьому визнані міжнародні стандарти.

Список використаних джерел

1. Сподинський О. О. Біпатризм в контексті міграційної політики України та зарубіжних країн. *Правове регулювання економіки*. 2019. № 18. С. 53–64.

2. Калиновський Б., Тарасенко К., Камінська Н. Міжнародне право : мультимед. посіб. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_7.html.

Катеринчук Катерина Володимирівна,
професор кафедри приватного та
публічного права навчально-наукового
інституту права та сучасних технологій
навчання Київського національного
університету технологій та дизайну,
доктор юридичних наук, доцент

«НЕОБ'ЄКТИВНЕ ОЦІНЮВАННЯ» ЯК ПІДСТАВА АКАДЕМІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Закон України «Про освіту» (далі – Закон) п. 4 ст. 42. (Академічна доброчесність) визначає одним із порушенням академічної доброчесності – необ'єктивне оцінювання (свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти; надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання; вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза,

примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання [1].

Рекомендації з академічної доброчесності для закладів вищої освіти (далі – Рекомендації) надають коментар «необ'єктивного оцінювання». В п. 2.8. визначено, що це:

А. Це порушення охоплює будь-які випадки свідомого завищення або заниження оцінок викладачами. Зокрема, це може бути: використання різних підходів і критеріїв при оцінюванні однотипних робіт різних здобувачів освіти; навмисне створення нерівних умов для різних здобувачів тощо.

Б. Надання та/або отримання будь-яких необґрунтованих переваг в освітній, дослідницькій чи трудовій діяльності здобувачам освіти та співробітникам закладу вищої освіти, у тому числі через родинні та інші неформальні зв'язки, застосування тиску на осіб, що приймають відповідні рішення.

В. До необ'єктивного оцінювання також може бути зараховано використання незрозумілої здобувачам освіти системи оцінювання; невчасне повідомлення здобувачів освіти про систему оцінювання результатів навчання; створення системи оцінювання, що не відповідає декларованим цілям та завданням теми, дисципліни, практики, освітньої програми тощо [2].

Сам термін «оцінювання» сприймається як процес, за допомогою якого здійснюється порівняння початкового рівня знань з досягнутим, після вивчення відповідного матеріалу. Відповідно суб'єктом оцінювання виступає здобувач освіти, тому «необ'єктивне оцінювання» може застосовуватися виключно у даному випадку. Однак Рекомендації у підпункті «Б» зазначають, що це можуть бути і «співробітники закладу вищої освіти», які не визначені як учасники освітнього процесу у Законі України. Як бачимо Рекомендації значно розширюють можливе коло суб'єктів оцінювання, включаючи всіх співробітників закладу вищої освіти (це може бути ректор, викладачі, працівники відділів господарської роботи, охорони праці та інші), що є неприпустимим.

По-друге, недоречно застосовувати термін «необ'єктивне оцінювання» до таких категорії суб'єктів як співробітники закладу вищої освіти або науково-педагогічних (педагогічних) працівників. Це, насамперед, впливає з того, що відсутня: певна система оцінювання (наприклад, шкала оцінювання); «процесуальне забезпечення» – відповідна нормативна база, а

головне, те, що потрібно встановити, що саме має оцінюватися – досвід, знання, рейтинг, здобутки, популярність, кількість і якість публікацій та інше.

Отже, пропонуємо визначити в законодавстві України, що «необ’єктивне оцінювання» як підстава академічної відповідальності може здійснюватися виключно до здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Про освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради. 2017. № 38-39. Ст. 380.

2. Щодо рекомендацій з академічної доброчесності для закладів вищої освіти: Лист МОН України. від 23.10.2018 р. № 1/9-650.

Костюченко Олена Євгенівна,

в.о. провідного наукового співробітника
відділу забезпечення інтеграції
академічної та університетської
правової науки та розвитку юридичної
освіти Київського регіонального центру
Національної академії правових наук
України, доктор юридичних наук,
професор

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Академічна відповідальність і академічна доброчесність для української правової науки є новими явищами. Поняття академічної доброчесності у законодавстві про освіту не дає про неї чіткого розуміння у правовій площині. Тому першочерговим завданням для аналізу академічної відповідальності є визначення поняття «академічна доброчесність». Ст. 42 Закону України «Про освіту» закріплює, що академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [1].

Працюючи над удосконаленням поняття академічної доброчесності, потрібно не лише прагнути надати цьому явищу правової форми, а й забезпечити її правове регулювання у такий спосіб, щоб зміст нормативних приписів дозволяв чітко

зрозуміти, про що йде мова і як саме, у який спосіб та за допомогою яких правових засобів забезпечуються охорона і захист академічної доброчесності. Пропонуємо таке визначення. *Академічна доброчесність – це поведінка фізичної особи та/або діяльність юридичної особи щодо виконання (дотримання) нормативних вимог у процесі підготовки, написання, захисту, оприлюднення, перевірки та оцінювання академічних текстів та інших об'єктів права інтелектуальної власності, створених у результаті навчання, викладання та провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності.*

Ознаками академічної доброчесності як правової категорії є: *юридично значуща поведінка суб'єктів, що піддається правовій оцінці. Ця поведінка може мати дві форми – дії або бездіяльність; суб'єкти – фізичні і юридичні особи. Тобто не тільки здобувачі освіти, працівники, що проваджують освітню, наукову (творчу) діяльність, повинні дотримуватися встановлених прав поведінки, а і юридичні особи, які беруть участь у процесі навчання та провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності, також повинні підпорядковувати свої дії встановленим нормативним вимогам; нормативні вимоги виступають еталоном (мірилом), відповідно до якого надається оцінка поведінці та її кваліфікація як правомірної чи неправомірної поведінки. У цьому визначенні важливим є те, що вимоги саме нормативні, а не законодавчі, що дає можливість застосовувати законодавство і локальні акти; підготовка, написання, захист, оприлюднення, перевірка та оцінювання – це способи, у яких проявляється поведінка конкретного зобов'язаного суб'єкта; академічний текст чи інший об'єкт права інтелектуальної власності – це кінцевий продукт, який створюється і в процесі створення якого необхідно дотримуватися академічної доброчесності; навчання, викладання та провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності окреслюють сфери застосування встановлених нормативних вимог і відповідають на питання, де саме мають застосовуватися правила академічної доброчесності.*

У ч. ч. 5, 6 ст. 42 Закону України «Про освіту» визначено, що за порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники закладів освіти та здобувачі освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності. Частина 9 ст. 42 названого закону закріплює, що форми та види академічної відповідальності закладів освіти

визначаються спеціальними законами [1]. На сьогодні закон відсутній.

Застосовуючи закон логіки «зворотного відношення між змістом та об'ємом поняття» [2] у поєднанні із методом логіко-графічного структурування до поняття «академічна відповідальність» (рис. 1, рис. 2), можна зробити висновок, що *академічна відповідальність є міжгалузевим правовим інститутом, що дозволяє охопити об'єкти правової охорони у цивільному, трудовому, адміністративному та кримінальному праві.*

Рис. 1. Взаємозалежність змісту та об'єму поняття «академічна відповідальність» як збірного поняття і міжгалузевому інституту

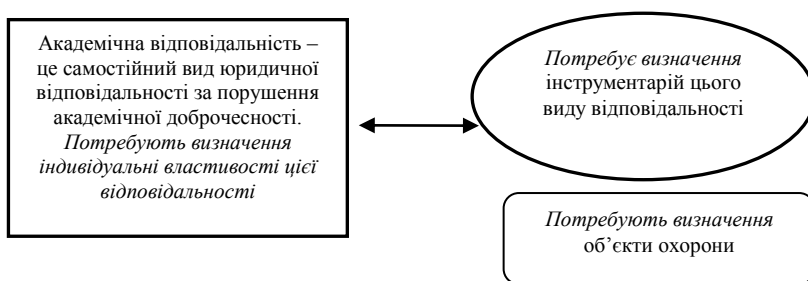

Рис. 2. Взаємозалежність змісту та об'єму поняття «академічна відповідальність» як нового, самостійного виду відповідальності

Отже, для юридичної відповідальності за порушення академічної доброчесності характерним є:

– по-перше, академічну відповідальність необхідно розглядати як: (а) форму правового примусу; (б) обов'язок; (в) негативні наслідки; (г) правові відносини; (д) міжгалузевий правовий інститут;

– по-друге, для реалізації академічної відповідальності недостатньо законодавчого визначення видів академічних правопорушень. Аналіз фактичної підстави – академічного правопорушення показав, що така юридична конструкція як склад правопорушення не дозволяє охопити наявний галузевий інструментарій охорони та захисту академічних текстів й інших об'єктів права інтелектуальної власності. Зокрема це стосується притягнення до цивільно-правової відповідальності юридичних осіб. За академічні правопорушення доцільно застосовувати різні види юридичної відповідальності – цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну, кримінальну;

– по-третє, фактичною підставою академічної відповідальності є *академічне правопорушення*: (а) винна, протиправна дія чи бездіяльність, що має шкідливі наслідки; (б) вчинена фізичною чи юридичною особою; (в) яка посягає на процес навчання, викладання та провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності шляхом невиконання (недотримання) нормативно визначеного порядку підготовки, написання, захисту, оприлюднення, перевірки та оцінювання академічних текстів та інших об'єктів права інтелектуальної власності;

– по-четверте, правова природа академічної відповідальності розкривається колом об'єктів правової охорони у цивільному, трудовому, адміністративному та кримінальному праві у поєднанні з її соціальним призначенням, що охоплює функції юридичної відповідальності та її мету. *Академічна відповідальність за своєю правовою природою є міжгалузевим правовим інститутом*. Домінантною функцією академічної відповідальності є виховна (превентивна). Приватний та публічний характер академічної відповідальності вказують на розмежування санкцій за порушення академічної доброчесності залежно від ступеня суспільної шкоди, завданої діянням;

– по-п'яте, академічна відповідальність як міжгалузевий правовий інститут потребує подальшого дослідження на предмет визначення особливостей цивільно-правової, дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності за академічні правопорушення. Відмова від міжгалузевого підходу до академічної відповідальності істотно позначиться на її правових можливостях, що необґрунтовано звужить правові засоби (інструменти), які можуть застосовуватися в процесі її реалізації;

— по-шосте, чинне законодавство України з питань академічної доброчесності загалом, та академічної відповідальності зокрема потребує суттєвого удосконалення. Першочерговим є питання удосконалення понятійного апарату і вже надалі, за потреби, визначення процесуальних аспектів притягнення до відповідальності, оскарження рішень, розширення санкцій тощо.

Список використаних джерел

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380.

2. Цалін С.Д. Логічний словник-довідник: 4-те вид., випр.. і доп. Х.: Факт, 2006. 400 с.

Кот Олексій Олександрович,
директор Київського регіонального
центру Національної академії правових
наук України, доктор юридичних наук,
професор, член-кореспондент НАПрН
України

СИСТЕМА ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ

Забезпечення практичної орієнтації професійної підготовки студентів-юристів у навчальному процесі як необхідний вектор розвитку системи вищої юридичної освіти активно обговорюється юридичною спільнотою, про що свідчать численні наукові праці та публічні дискусії на цю тему, що тривають останніх декілька років як серед науковців, так і серед представників юридичного бізнесу.

Судова реформа додатково підкреслила суспільну важливість та роль юридичної освіти в системі державотворення. Вища юридична освіта розглядається в Конституції України як кваліфікаційні вимоги до кандидатів на посади суддів. Зокрема, в ст.127 Конституції України зазначено, що на посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має ***вищу юридичну освіту*** і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, доброчесним і володіє державною мовою. Аналогічні вимоги щодо наявності вищої юридичної освіти встановлені й у ст.148 Конституції України для суддів Конституційного Суду України.

Як зазначається у звіті «Стан юридичної освіти в Україні», сьогодні в нашій державі триває процес становлення правничої освіти як системи стандартів змісту та методик викладання правничих дисциплін. Закладаються підвалини формування у студентів правничих навичок, обізнаності з питань етики та прав людини, розуміння фундаментальної ролі правника в утвердженні верховенства права через захист прав і свобод людини. На цьому етапі важливим постає також питання стандартів доступу до правничої професії [1].

Цілком логічно, що все це зумовлює підвищення вимог до якості вищої юридичної освіти. Нагальні й суто практичні проблеми викладання правових дисциплін в Україні сьогодні доволі жваво обговорюються досвідченими викладачами та фахівцями в галузі юридичної освіти в численних публікаціях, дослідженнях, на наукових заходах.

Зокрема, М. Задояний та І. Оксьом акцентують увагу на існуючій диспропорції в оцінюванні юридичної освіти між державними і приватними юридичними школами. Неподоланим, на думку авторів, протягом багатьох років залишається стереотип щодо надання переваг у працевлаштуванні випускникам окремих загальнонаціональних навчальних закладів [2, с. 281].

Паралельно з обговоренням доцільності введення єдиного іспиту як передумови доступу до юридичної професії дискутується й питання необхідності забезпечення спеціальних програм підготовки юристів залежно від профілю їх майбутньої юридичної діяльності (суддів, прокурорів, адвокатів, нотаріусів) [3].

Можна погодитися, що помилковою є практика визначення потреб з підготовки кадрів, виходячи з попиту на освітню послугу, а не з потреб ринку, які визначаються роботодавцями [4, с.68]. Ця проблема штучно підсилюється у зв'язку з необхідністю самофінансування навчальних закладів, оскільки попит на майбутніх юристів є фактором, який дає можливість забезпечити надходження фінансових ресурсів не за рахунок якісного надання освітніх послуг, а з огляду на сам факт витребуваності юридичної професії.

Серед інших проблем варто виокремити відсутність єдиного державного стандарту у правничій галузі, недосконалість навчальних планів, недостатнє практичне наповнення навчального процесу.

Самостійною проблемою є незадоволена потреба у висококваліфікованих викладацьких кадрах та пов'язане з цим «перевантаження» закладами юридичного профілю. Окремого розв'язання потребує й проблема відсутності ефективної процедури оцінювання якості знань студентів та випускників.

Це далеко не вичерпний перелік проблем української юридичної освіти. Утім навіть експрес-аналіз зазначених проблем дає підстави стверджувати, що всі вони тісно пов'язані між собою та потребують системного підходу для їх успішного розв'язання.

З огляду на об'єктивні причини далеко не всі ліцензовані навчальні заклади можуть забезпечити викладання правових дисциплін на належному рівні – просто через те, що в таких закладах відсутній професорсько-викладацький склад, необхідний для якісного викладання дисциплін

Самостійною проблемою є те, що навчання у юридичних вишах по суті не передбачає надання студентам практичних навичок на рівні, достатньому для використання своїх знань після отримання диплому про вищу освіту.

Іншим аспектом у юридичній освіті є організація навчального процесу у вищих навчальних закладах. Проблема навчання на юридичних факультетах є ключовою на сьогодні, що включає організацію проведення лекцій і семінарів, написання наукових робіт, у тому числі дисертацій, перелік предметів, що викладаються, рівень навантаження студента для самостійного опрацювання викладеного матеріалу, вимоги до написання додаткових самостійних робіт власноруч на папері від руки, відсутність юридичних клінік у широкому загалі, процес проходження навчальної практики студентами, систему та методологію оцінювання знань тощо.

Наразі розуміння сутності юридичної професії формується на основі уявлення про юриста як «універсального солдата», який має бути готовий до виконання будь-яких завдань з будь-якої спеціалізації. Часто навчальні програми включають предмети, що широко варіюються, причому викладаються в досить узагальненій формі тільки на старших курсах та з невеликою кількістю годин. Безумовно, юрист має отримати базовий фундамент основних юридичних знань і навичок, що мають бути притаманні як адвокату, так і судді або державному службовцю. Водночас необхідно розуміти, що в українських вишах у більшості випадків за результатами навчання ми отримуємо випускника, який, по суті, має широкі універсальні

знання, але при цьому не володіє специфікою у тій чи іншій галузі правозастосування. Це, у свою чергу, знову ж таки не відповідає вимогам ринку юридичних послуг, основною потребою якого сьогодні є наявність глибоких спеціальних юридичних знань та професійних компетентностей.

Важливим напрямом підвищення рівня практичної підготовки є запровадження та активізація діяльності юридичних клінік у вишах. Разом з тим форми набуття практичних навичок дотепер не стали популярним явищем і працюють фактично в розріз із навчальним процесом [5, с. 71]. Немає необхідності повторно наголошувати на важливості існування таких утворень у вищих навчальних закладах. Робота в юридичних клініках безумовно надає можливість студентам-юристам безпосередньо застосовувати та засвоювати здобуті знання в усіх сферах юридичної практики та навчити орієнтуватися у юридичній професії.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про те, що юридичній освіті в Україні все ж таки бракує практичного спрямування. Питання реформування навчального процесу стає дедалі актуальнішим. Достатній інформаційно-науковий рівень освіти, на жаль, не реалізовується повною мірою на практиці. І, безумовно, для реального вдосконалення стану юридичної освіти важливе усвідомлення та усунення згаданих недоліків.

Список використаних джерел

1. Стан юридичної освіти в Україні. Аналітичне дослідження за результатами освітніх вимірювань. Київ: Ваіте, 2018. 168 с.

2. Задояний М., Оксьом І. Сучасні підходи щодо модернізації юридичної освіти в Україні. *Публічне право*. 2012. № 4 (8).

3. Рекотов П. Юридична освіта України: проблеми сьогодення. URL: <http://www.zgia.zp.ua/gazeta/InternetKonf2016221.pdf>.

4. Гальонкіна Ю.С. Масовізація та комоdifікація сучасної вітчизняної юридичної освіти як вияви глобалізаційних тенденцій. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99).

5. Кузнецова Н. С. Забезпечення якісної практичної підготовки студентів-юристів – невід’ємна складова реформування юридичної освіти. *Право України*. 2017. № 10.

Красицька Лариса Василівна,

професор кафедри цивільного права та процесу факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, провідний науковий співробітник відділу забезпечення інтеграції академічної та університетської правової науки та розвитку юридичної освіти КРЦ НАПрН України (за сумісництвом), доктор юридичних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ ГРУНТОВНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАТЬ І ПРАКТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРАВНИКІВ ЯК НАПРЯМ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Частина 2 ст. 3 Закону України «Про вищу освіту» визначає принципи, на яких ґрунтується державна політика у сфері вищої освіти, одним з яких є принцип міжнародної інтеграції та інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, за умови збереження і розвитку досягнень та прогресивних традицій національної вищої школи [1].

З цього приводу правильно наголошується в юридичній літературі, що вища школа України як країни – учасниці Болонського процесу має органічно вписуватися у європейські культурно-освітні інтегральні процеси, водночас не втрачати власного «генотипу» національної освіти. Це необхідно враховувати при впровадженні моделей вищої юридичної освіти, створенні нового покоління стандартів вищої освіти України й формуванні нових освітніх політик правничих вишів, що набуває особливої актуальності й значущості [2, с. 20].

Модернізація вищої юридичної освіти на сьогодні є одним із основних завдань учасників освітнього процесу. У проєкті Концепції розвитку юридичної освіти, розробленому та обговореному на робочих зустрічах народних депутатів України спільно з експертами у галузі права та вищої освіти, зазначається, що метою юридичної освіти є формування компетентностей, необхідних для розуміння природи і функцій права, змісту теоретичних засад (доктрин), принципів і основних юридичних інститутів, застосування права, а також

меж юридичного регулювання суспільних відносин. Здобувачі юридичної освіти повинні бути готові до захисту прав людини та основоположних свобод, утвердження верховенства права, будучи відданими принципам людської та професійної гідності, справедливості, рівності, неупередженості, незалежності, співпереживання та дотримання високих етичних стандартів [3].

Реалізація цієї мети юридичної освіти можлива лише за умов удосконалення освітнього процесу в напрямку формування ґрунтовних теоретичних знань та практичних компетентностей правників.

В. Комаров зазначає, що освіта має трансформуватися в особистісно орієнтовану і не може зводитися лише до передачі готових знань. Вона має продукувати спосіб виробництва знань, їх використання у вирішенні різних проблем як професійного, так і соціального характеру [2, с. 20–21]. Також він наголошує на тому, що юридична освіта тільки тоді буде фундаментальною, коли засновуватиметься на відповідних концепціях науки. Сьогодні, на жаль, ми маємо значний розрив між рівнем юридичної освіти і юридичною наукою. Необхідно об'єднати науку про право з юридичною освітою. У фундамент юридичної освіти треба покласти досягнення української і світової наукової думки, що сприятиме посиленню ґрунтовності вищої юридичної освіти [2, с. 24].

Формування ґрунтовних теоретичних знань має засновуватися на здобутках вітчизняної юридичної науки та освіти. Традиційний підхід до викладання навчальних дисциплін у вищих закладах освіти, безумовно, має бути змінено, проте саме ґрунтовні теоретичні знання формують світогляд майбутнього правника, його аналітичні здібності, спроможність прийняти рішення та нести відповідальність за нього. Не можна сприймати позитивно деякі висловлювання щодо значного скорочення часу на викладання таких дисциплін, як теорія держави і права, філософія права тощо. Інша справа, що викладання теоретичного матеріалу має проводитися з обґрунтуванням теоретичних положень та висновків на підставі аналізу конкретних прикладів застосування норм матеріального та процесуального права, що наближає освітній процес до реалій правозастосовної діяльності, сприяє формуванню практичних компетентностей правників.

Н. С. Кузнєцова наголошує: «Загалом юридична підготовка має спиратися на доволі міцний, єдиний фундамент основних юридичних знань і практичних навичок, який

однаково необхідний кожному правнику: судді, адвокату, прокурору, слідчому, нотаріусу тощо» [4, с. 67].

Критично оцінюючи окремі аспекти навчального процесу в юридичних вишах зауважується, що університетам потрібно обмежити методика «постатейного відтворення нормативно-правових актів як таку, що негативно впливає на набуття студентами правничих аналітичних навичок» [5, с. 56–57]. Натомість у закладах вищої освіти увага має акцентуватися на вивченні теоретичних положень, аналізі правових норм, правозастосовної практики та обговоренні на практичних заняттях набутих теоретичних знань в процесі підготовки правових та процесуальних документів, публічних виступів, наданні консультацій з правових питань.

Тому слушно ставиться питання: «Який формат повинне мати практичне заняття, якими завданнями і додатковими матеріалами має бути забезпечена самостійна робота студентів, яка в загальному обсязі навчального часу займає чи не найважливіше місце?» [4, с. 69]. Бачиться, що й самостійна робота студента не повинна значною мірою стосуватися виключно теоретичних питань, доцільно аналізувати матеріали нотаріальної, адвокатської, судової практики, зокрема практики Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, що сприятиме формуванню навичок юридичної аргументації.

Правильно наголошується, що «весь навчальний процес зорієнтований саме на формування у студентів сталих навичок цієї техніки – техніки юридичної аргументації. З одного боку, судова система повинна відпрацювати єдині стандарти судового рішення (безумовно, з урахуванням особливостей кожної юрисдикції та відповідної інстанції), з другого – загальні та спеціальні юридичні навчальні заклади мають розробити методика формування відповідних навичок та умінь написання таких рішень студентами» [4, с. 70].

Модернізація вищої юридичної освіти в Україні перш за все має бути спрямована на формування практичних компетентностей у студентів-правників, оскільки саме на їх відсутність або недостатність звертають увагу потенційні роботодавці. У цьому напрямку проєкт Концепції розвитку юридичної освіти як одну із стратегічних цілей визначає те, що правничі школи забезпечують набуття здобувачами вищої юридичної освіти високого рівня прикладних практичних навичок на вмінь. Досягнення цієї цілі передбачає: збільшення

обсягу практичної підготовки правників до 30 кредитів ЄКТС та гарантування якості її проходження, що відбуватиметься на принципах спільного моніторингу з боку правничої школи, баз практики та відповідних професійних правничих спільнот; сприяння розвитку юридичних клінік у вигляді окремих структурних підрозділів закладів вищої освіти та впровадженню в освітній процес навчальних курсів з юридичної клінічної практики; активне впровадження в освітній процес інноваційних форм та методів навчання: кейсів, навчальних судових засідань тощо; долучення представників правничих спільнот до викладання окремих курсів чи проведення занять для здобувачів юридичної освіти; сприяння участі здобувачів вищої юридичної освіти в навчальних стажуваннях в органах державної влади, судах, в органах нотаріату, прокуратури, адвокатури та інших юридичних особах публічного і приватного права; сприяння та підтримка, в тому числі матеріальна, участі здобувачів вищої юридичної освіти в турнірах з судових дебатів (moot court); поступове впровадження в систему підготовки правників елементів дуальної форми здобуття освіти; якомога ширше залучення здобувачів юридичної освіти до прикладних наукових досліджень, участі у студентських наукових товариствах тощо [3].

Отже, формування ґрунтовних теоретичних знань та практичних компетентностей правників є одним із основних напрямів модернізації вищої юридичної освіти в Україні.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 37–38. Ст. 2004.
2. Комаров В. Вища юридична освіта України: нові виміри. *Право України*. 2017. № 10. С. 20–37.
3. Проект Концепції розвитку юридичної освіти. URL: <http://kno.rada.gov.ua/fsview/75465.html> (дата звернення: 01.04.2021).
4. Кузнєцова Н. Забезпечення якісної практичної підготовки студентів-юристів як невід’ємна складова реформування юридичної освіти. *Право України*. 2017. № 10. С. 66–72.
5. Тимкович І. І. Юридична освіта як елемент правової системи України. *Юридичний вісник*. 2016. № 4. С. 54–58.

Кучів Оксана,
провідний науковий співробітник
відділу наукових досліджень проблем
судочинства та науково-методичного
забезпечення суддівської освіти
Національної школи суддів України

СЕМІНАР-ПРАКТИКУМ ЯК ФОРМА НАВЧАННЯ СУДДІВ

Необхідність адаптації до змін, що відбуваються в сучасному глобалізованому світі, та спрямованість на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти в нових соціокультурних умовах зумовлюють створення та поширення в освіті, у тому числі суддівській, нових ідей та засобів здобуття знань і опанування навичок. Ці фактори обумовили розробку Національною школою суддів України (далі – НШСУ) Стратегії розвитку суддівської освіти в Україні на 2021-2025 роки (далі – Стратегія). У розробленій Стратегії конкретизовано основні шляхи реалізації концептуальних ідей та поглядів розвитку освіти, визначених Концепцією національних стандартів суддівської освіти [1; 2].

Одним із стратегічних напрямків розвитку суддівської освіти є використання новітніх форм і методів навчання. Однією з освітніх інновацій, введених НШСУ у процес підготовки суддів, є семінар-практикум, як альтернативна форма навчання тренінгам та інтерактивним лекціям. Щоб визначити основні засади до розробки та змістовного наповнення семінарів-практикумів, НШСУ були розроблені Стандартизовані вимоги до підготовки та проведення семінарів-практикумів (схвалені Науково-методичною радою НШСУ (протокол від 21.01.2019 р. № 1) (далі – Стандартизовані вимоги) [3].

Розробка та проведення семінарів-практикумів, як і навчальних курсів у формі тренінгів, повинна здійснюватися з дотриманням вимог, передбачених Концепцією національних стандартів суддівської освіти та враховувати три виміри: 1) знання, 2) уміння та навички, 3) ставлення, у т. ч. розуміння соціального контексту здійснення правосуддя (т.зв. 3D, D – англ. dimension – «вимір») [3; 4, с. 6]. Обов'язковою вимогою змістовного наповнення семінару-практику є вивчення практики Верховного Суду та ЄСПЛ. Таким чином, здійснюється впровадження вивчення практики ЄСПЛ «по-горизонталі». Для

послідовного та якісного викладу підготовленого матеріалу семінар-практикум повинен мати структуру, елементи якої знаходяться у взаємозв'язку та логічній послідовності [3].

Водночас, слід відзначити декілька ознак, які є характерними саме для семінарів-практикумів. Зокрема, Стандартизованими вимогами передбачено, що особливістю семінару-практику є збільшення питомої ваги знаннєвого компонент порівняно з тренінгами. Тривалість семінару-практикуму є меншою, аніж тренінгу, і становить 0,5 дня [3].

Розробка семінару-практикуму з будь-якої тематики повинна починатися із визначення навчальних цілей та очікуваних результатів. Наприклад, семінар-практикум для суддів на тему: «Свобода пересування у світлі практики Європейського суду з прав людини» передбачає, що у результаті його проходження судді будуть знати: зміст, мету, структуру статті 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ст.2П-4); умови виправданості обмеження права на свободу пересування; розмежування сфер дії статті 2П-4 із ст.ст. 5, 8, 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенції); практику ЄСПЛ щодо свободи пересування, у т.ч. рішення щодо України. Цей семінар-практикум направлений на вироблення таких вмінь та навичок: визначати, чи підпадають правовідносини у конкретній справі під дію ст.2 П-4 до Конвенції; розмежовувати сферу дії ст.2 П-4 з іншими статтями Конвенції; визначити наявність обмеження права на свободу пересування та застосовувати «3-складовий тест» для аналізу виправданості обмежень.

Для кожного семінару-практикуму розробляється план, який водночас відображає змістовну структуру та перелік тем, які будуть висвітлюватися у семінарі-практикумі (умовно можна провести аналогію між планом семінару-практикуму та програмою тренінгу, тільки без визначення таймінгу в плані) [3].

Семінар-практикум повинен розроблятися із врахуванням доречних інтерактивних методів навчання. Порівняно із тренінгом, різноманітність використаних у семінарі-практикумі інтерактивних методів навчання є меншою. Основний навчальний матеріал розкривається за допомогою мінілекцій, тривалістю до 20 хв., які чергуються із інтерактивними включеннями. Доречними інтерактивними методами навчання для семінару-практикуму є демонстрування відео фрагмента та виконання на основі нього практичного завдання, «мозковий штурм», експрес-опитування (за допомогою системи

«клікерів»), дискусія, обговорення; виконання індивідуальних завдань із заповненням аналітичних схем [3]. Так, у ході згаданого вище семінару-практикуму щодо свободи пересування використовуються такі інтерактивні методи навчання: мінілекція, яка є наскрізною та розкриває підходи до тлумачення та застосування статті 2 П-4 та практику ЄСПЛ; «мозковий штурм» з використанням орієнтовної схеми для аналізу та порівняння ст.2П-4 та статті 11 Конвенції; декілька індивідуальних завдань із заповненням аналітичних схем, наприклад, для визначення правовідносин цивільної, кримінальної, адміністративної юрисдикції, які охоплюються сферою дії статті 2П-4; для аналізу виправданості обмеження права (елементів «3-складового тесту»: законності та пропорційності) шляхом опрацювання рішень ЄСПЛ; опрацювання рішення Великої Палати ЄСПЛ *Гаріб проти Нідерландів* (заява № 43494/09) та відповіді на поставлені відкриті та закриті запитання.

Планом семінару-практикуму повинен передбачатися самоконтроль учасників по його завершенню з метою визначення, чи були досягнуті навчальні цілі [3]. Для самоконтролю доречно використовувати завдання, які передбачають аналіз рішень ЄСПЛ або національного суду крізь призму навчального матеріалу, який був розкритий у ході семінару-практикуму. Наприклад, семінар-практикум з тематики свободи пересування передбачає опрацювання рішення Верховного Суду та відповіді на такі запитання: які статті Конвенції є застосовними у цій справі; чи є потреба у застосуванні практики ЄСПЛ у цій справі, якщо так, які рішення ЄСПЛ будуть доречними для застосування; яке би рішення ви прийняли у цій справі, обґрунтуйте; напишіть мотивувальну частину рішення.

Особливістю семінару-практикуму також є те, що він не передбачає підготовки збірки навчальних матеріалів («байндеру»), так як це робиться для тренінгу. З навчальною метою для семінару-практикуму доцільно розробляти робочий зошит, зміст якого б відповідав плану семінару-практикуму та був опорним конспектом, що включає мінілекції, завдання, аналітичні схеми для заповнення, питання для обговорення, довідкові матеріали. З таким робочим зошитом учасники семінару-практикуму зможуть працювати безпосередньо під час семінару-практикуму в аудиторії або під час дистанційного навчання чи опрацьовувати його самостійно з метою самонавчання.

З огляду на наведене, слід відмітити, що семінар-практикум, як одна із форм навчання дозволяє за досить короткий час опанувати базові знання та навички з вузької тематики та зацікавити до вивчення тематики в подальшому.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку суддівської освіти в Україні на 2021-2025 роки. URL: <http://nsj.gov.ua>

2. Концепція національних стандартів суддівської освіти, схвалена Науково-методичною радою Національної школи суддів України, протокол від 23.12.2014 № 5. URL: <http://nsj.gov.ua>

3. Стандартизовані вимоги до підготовки та проведення семінарів-практикумів, схвалені Науково-методичною радою Національної школи суддів України (протокол від 21.01.2019 р. № 1). URL: <http://nsj.gov.ua>

4. Фулей Т., Буруковська Н., Будниченко Т., Савченко Г. Методичні рекомендації для тренерів щодо розроблення та проведення тренінгів. К.: ФОП Демчинський О.В., 2017. 92 с.

Лапка Оксана Ярославівна,

доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент;

Пендюра Максим Миколайович,

завідувач кафедри теорії держави та
права Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

**ДЕОНТОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Глибокі трансформаційні процеси, система реформ, що проходить держава – Україна, сприйняття суспільством традиційних європейських стандартів демократії та впровадження їх у всі сфері громадянського суспільства, що формується, вимагає від кожного її представника усвідомленого, відповідального ставлення та виконання конституційних обов’язків. Цей аспект особливо стосується осіб, які залучені до державницьких процесів побудови демократичної, правової соціальної держави. Мова йде, в першу чергу, про державних службовців, працівників правоохоронних структур, на яких

покладається обов'язок сформувати належну систему державного управління, яка б забезпечила ефективну охорону та захист прав і основоположних свобод людини та громадянина. Але разом з цим, вирішення багатьох проблем, що виникають у сфері державного управління, значною мірою залежить й від правової культури кожного з членів громадянського суспільства, якості законодавства, інших правових явищ та й самої культури високопосадовців [1, с. 5].

Особливого значення ці питання набувають в контексті затвердженої нової Національної стратегії у сфері прав людини [1], що передбачає подальше удосконалення діяльності держави та її органів щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту, розв'язання системних проблем з врахуванням нових викликів та міжнародних вимог у зазначеній сфері. З цією метою у ній було визначено стратегічні напрями, завдання і сформульовані очікувані результати.

Аналіз Національної стратегії вказує, що значна кількість завдань по її реалізації покладається на правоохоронні органи, зокрема і Національну поліцію України. Зокрема, в результаті її реалізації передбачається формування більш ефективної системи запобігання, протидії та розслідування кримінальних правопорушень: проти життя людини; пов'язаних із катуванням, жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поводженням чи покаранням; пов'язаних із насильницьким зникненням, незаконними затриманнями та триманням під вартою; правопорушень проти журналістів та правозахисників; щодо незаконного втручання у право на свободу мирних зібрань, зокрема щодо нападів на учасників таких зібрань; правопорушень, вчинених з мотивів нетерпимості; пов'язаних із насильством за ознакою статі, експлуатацією та торгівлею людьми, зокрема вчинених на тимчасово окупованій території України, у районах проведення антитерористичної операції тощо [1]. Ці та інші завдання вимагають від працівників поліції професійного підходу до виконання своїх обов'язків, використання комплексу знань та специфічних вмінь та навичок, застосування специфічних форм взаємодії з населенням та ін. У зв'язку з цим важливого значення набуває формування належних підходів до підготовки даних фахівців.

Відповідно до Стратегії розвитку МВС України [2] одним із кроків формування ефективної державної політики у сфері охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави є

формування стабільного та високопрофесійного кадрового складу органів системи МВС, який здатний належно реагувати на виклики та загрози у визначених сферах. Враховуючи це, а також стан реформування освіти, науки, та правоохоронних органів в цілому, на порядку денному постають питання належної деонтологічної підготовки правоохоронців-правників. Адже саме професійна деонтологія покликана сформувати професійну культуру та правничу етику, ознайомити із сучасними підходами до юридичної діяльності, розвинути логіку професійних дій тощо.

Ці пріоритети є основоположними і в рамках здійснення реформ вищої освіти, зокрема і правничої. Вони передбачають трансформацію природного в позитивне право, орієнтацію на нові реалії загальносвітового розвитку, що дає змогу сформувати підготовку майбутніх правоохоронців-правників з огляду стандартів міжнародної освіти.

Професійна деонтологія є галуззю знань про професійний обов'язок, сутність і соціальне призначення професії, її етичні стандарти. В юриспруденції – це взаємостосунки між юристом, його колегами, клієнтами, їх родичами, учасниками судового процесу, свідками, обвинуваченими, потерпілими; етичні (належні) моделі поведінки юриста при виконанні професійних функцій судді, адвоката, прокурора, нотаріуса, слідчого [2, с. 35]. Відповідно, обізнаність деонтологічних основ професійної діяльності працівниками поліції дасть можливість сформувати у них внутрішній імператив службового обов'язку, який створить передумови та мотиви вибору норм поведінки у безпосередній практичній діяльності.

Професійні стандарти діяльності, її деонтологічні основи повинні формуватись у особи протягом усіх етапів її правової та професійної підготовки. Основні засади поліцейської деонтології як міждисциплінарної юридичної науки мають стати базовою, фундаментальною дисципліною, яку повинні вивчати усі майбутні поліцейські, оскільки без ґрунтовного ознайомлення з основними засадами цієї науки, отримання уявлення про ключові законодавчі акти, що регулюють діяльність органів та підрозділів поліції, неможливо підготувати свідомого, висококваліфікованого поліцейського, який був би здатний на належному рівні виконувати покладені на нього обов'язки. Саме в рамках ознайомлення з основними положеннями поліцейської деонтології можливо розкрити сутність соціально-сервісного призначення поліції та з'ясувати

місце поліції в системі органів публічної влади (у першу чергу тих, на які покладено обов'язок щодо реалізації правоохоронної функції держави), охарактеризувати ключові засади поліцейської діяльності як в Україні, так і за кордоном, розкрити особливості найбільш ефективних форм взаємодії поліції з інституціями громадянського суспільства [3, с. 13–14].

Сучасні деонтологічні підходи до професійної підготовки правоохоронців-правників повинні бути сформовані з урахуванням сучасного змісту практичної діяльності працівників поліції та міжнародних стандартів підготовки правоохоронців. Особливу увагу доцільно приділити деонтологічним засадам поліцейської діяльності щодо забезпечення прав і основоположних свобод людини і громадянина, принципам роботи поліції з населенням. З цією метою важливим є формування у майбутніх поліцейських належної правової культури, високих морально-етичних якостей, які дозволять їм ефективно виконувати поставлені перед ними завдання, налагодити належний рівень комунікації з населенням на основі взаємодовіри та взаємоповаги.

В загальному, професійна культура правника – це сукупність правил поведінки, сформованих правником під час своєї професійної діяльності, що обумовлюються сферою застосування професійних знань правника. До структури професійної культури правника входять правова, моральна, політична, психологічна, етична, естетична, інформаційна та інші культури, які розкривають духовно-національні (політична, національна), морально-правові (моральна, правова та певною мірою етична) та психологічні (психологічна, естетична, інформаційна, економічна тощо) почуття правників [3, с. 137].

Моральна та етична культура правника займає центральне місце з-поміж інших видів професійної культури, оскільки саме вона найбільш яскраво відображає його соціальне становище в суспільстві. Нерідко саме моральну культуру асоціюють з обов'язковими стандартами професійної поведінки правника загалом, оскільки під нею розуміють моральні якості, норми поведінки, правила, кодекси, звичаї, заповіді тощо [4, с. 140].

Отже, вивчення деонтологічних основ в межах професійної підготовки поліцейських дозволить сформувати їх професійну культуру та правничу етику, а в їх межах і культуру фахового мовлення.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що фундаментом підготовки правоохоронця-правника мають бути деонтологічні основи – система морально-етичних норм, які

спрямують їх діяльність на утвердження правопорядку в суспільстві. Процес фахової підготовки необхідно здійснювати шляхом: гармонізації норм освітнього законодавства та завдань, які ставляться перед поліцейськими; розробки ефективної концепції професійної освіти в закладах зі специфічними умовами навчання; організації освітнього процесу спрямованого на формування деонтологічно зорієнтованої моделі особистості працівника поліції.

Список використаних джерел

1. Пендюра М. М., Старицька О. О. Поліцейська деонтологія : навч. посіб. К.: ФОП Маслаков, 2020. 276 с.
2. Національна стратегія у сфері прав людини: Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537>.
3. Стратегія розвитку МВС України до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листоп. 2017 р. № 1023-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2017-%D1%80#Text>.
4. Савіщенко В.М. Професійна деонтологія: її види та адміністративно-правове забезпечення: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (13.03.2020). ДДУВС. 2020. С. 34–36.
5. Юридична деонтологія. Від навчання до практики : навч. посіб. / [Л. В. Радовецька, С. П. Ляковська, О. О. Тихомиров та ін.]. Київ : Кондор, 2019. 296 с.

Лук'янець Валентина Станіславівна,
помічник ректора Національної академії
внутрішніх справ з гендерних питань,
кандидат юридичних наук, доцент

ОНОВЛЕНА НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ У СФЕРІ ПРАВ ЛЮДИНИ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ЗАВДАННЯ

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ № 119/2021
Про Національну стратегію у сфері прав людини

► необхідність вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту та розв'язання системних проблем

► події Революції Гідності – незворотне прагнення Українського народу до побудови правової та демократичної держави, в якій гарантуються та забезпечуються права і свободи людини

► в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України – проблема захисту прав і свобод людини є особливо гострою

► у кризових ситуаціях ризики непропорційного обмеження прав і свобод людини зростають, що потребує особливого контролю з боку суспільства

► об'єднання суспільства щодо розуміння цінностей прав і свобод людини, що забезпечуються та захищаються на основі принципів рівності та недискримінації

Мета і результати реалізації Стратегії

► забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника у процесі формування та реалізації державної політики

► запровадження системного підходу до забезпечення прав і свобод людини

► ефективна реалізація Стратегії сприятиме прогресу у виконанні міжнародних договорів України у сфері прав людини

Ключові зміни внесені до Стратегії

► збільшено загальний обсяг («Забезпечення екологічних прав», «Забезпечення дотримання прав людини в процесі ведення господарської діяльності»)

► «вимірюваним» документом (окрім очікуваних результатів у тематичних напрямках зазначені показники, за якими здійснюватиметься оцінка реалізації Стратегії)

► Плани дій на реалізацію Стратегії будуть затверджуватись не на 5 років, а на 3 роки

► чіткіше артикульовані потреби захисту прав людини в умовах збройної агресії («Забезпечення та захист прав осіб, що проживають в населених пунктах у безпосередній близькості до лінії розмежування», «Забезпечення прав осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, та членів їх сімей», «Подолання наслідків збройного конфлікту, спричиненого збройною агресією Російської Федерації»)

► оновлено механізм контролю за виконанням Стратегії

§ 9. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків

Основні показники:

► співвідношення середньої заробітної плати жінок і чоловіків

- ▶ рівень зайнятості жінок та чоловіків працездатного віку
- ▶ частка жінок серед народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, сільських, селищних, міських, районних у містах рад, державних службовців, які займають посади державної служби категорії «А» (вищий корпус державної служби)
- ▶ місце України в Global Gender Gap
- ▶ місце України в Gender Development Index

§ 10. Запобігання та протидія насильству за ознакою статі, експлуатації, торгівлі людьми

Основні показники:

- ▶ кількість осіб, яким встановлено статус особи, що постраждала від торгівлі людьми
- ▶ кількість служб підтримки постраждалих осіб, зокрема притулків для постраждалих від насильства за ознакою статі
- ▶ кількість кримінальних проваджень щодо насильства за ознакою статі, експлуатації, торгівлі людьми, які розглянуто з постановленням вироку
- ▶ рівень обізнаності населення щодо механізмів запобігання та протидії торгівлі людьми
- ▶ кількість звернень до державної установи «Урядовий контактний центр» від осіб, які постраждали від торгівлі людьми, насильства за ознакою статі, або перебували під загрозою вчинення такого насильства

§ 11. Запобігання та протидія домашньому насильству

Основні показники:

- ▶ кількість кримінальних проваджень щодо домашнього насильства, які розглянуто з постановленням вироку
- ▶ кількість осіб, постраждалих від домашнього насильства, які звернулися за допомогою, та кількість осіб, які отримали таку допомогу
- ▶ кількість служб підтримки для постраждалих осіб
- ▶ рівень обізнаності населення щодо запобігання та протидії домашньому насильству
- ▶ кількість звернень до державної установи «Урядовий контактний центр» від осіб, які постраждали від домашнього насильства або перебували під загрозою вчинення такого насильства.

Малоголова Олеся Олексіївна,
науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем психологічного
забезпечення та психофізіологічних
досліджень навчально-наукового
інституту заочного та дистанційного
навчання Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розвиток науки, техніки, інформаційних технологій, розширення міжнародних зв'язків підвищують вимоги до якості освіти та підготовки досвідчених фахівців різних галузей. За таких умов, стратегічним напрямом професійної освіти на сьогоднішній день є підготовка конкурентоспроможних, всебічно розвинутих, сучасних, кваліфікованих фахівців, здатних продуктивно використовувати власний творчий потенціал та знання у подальшій професійній діяльності.

Питання ефективної організації освітнього процесу у закладах вищої освіти слід розглядати комплексно з позицій теорій педагогіки та психології, кожна з яких має свій предмет дослідження й розв'язує специфічні завдання.

У процесі реформування системи вищої освіти в Україні основними завданнями педагогіки вищої школи є:

- вироблення концептуальних засад проектування освітніх систем інноваційного типу;
- вироблення теоретичних основ і проектування педагогічних технологій у вищій школі;
- розроблення педагогічних основ професійного становлення викладача вищої школи;
- організація самостійної роботи студентів в умовах нової парадигми вищої освіти;
- розроблення дидактичних концепцій розвитку творчих здібностей студентів тощо [3, с.12].

Психологія вітчизняної вищої школи як наукова і прикладна галузь розв'язує практичні, науково-дослідні і діагностично-корекційні завдання, синтезує здобутки педагогічної, соціальної, вікової психології, психології праці та ін. За своїм основним змістом вона є педагогічною психологією щодо умов вищого навчального закладу [1, с.9].

Взаємопроникнення педагогіки і психології зумовлюється тим, що кожний розділ педагогіки ґрунтується на відповідному розділі психології (наприклад, дидактика – на закономірностях функціонування пізнавальних, емоційних, вольових і мотиваційних процесів людини; теорія виховання – на психології особистості та психології групи; теорія управління навчально-виховним закладом – на психології управління) [3, с. 10].

Окремі проблеми та предмети цих наук в сукупності формують систему чинників, що сприяють підвищенню ефективності навчання та пошуку нових шляхів щодо розвитку особистості, розкриттю її потенціалу, вдосконаленню освітнього процесу.

На думку фахівця у галузі психології Т. М. Малкової у цьому сукупному предметі можна виокремити низку наступних проблем: психологічну структуру та педагогічні технології навчальної діяльності; формування пізнавальних процесів учнів вищої школи (професійної уваги, сприйняття, пам'яті, мислення тощо); відповідні уміння та навички, здібності, якості особистості; вікові психологічні, психофізіологічні та індивідуально-психологічні особливості та методи їх діагностики; соціально-психологічні закономірності формування студентського та викладацького колективів; психологічні аспекти педагогічного спілкування [4, с. 6]. Їх всебічне дослідження сприяє удосконаленню навчально-виховного процесу, формуванню системних уявлень про психолого-педагогічні засади управління вищими навчальними закладами, психологічні закономірності навчання і виховання, а також розвитку креативного психолого-педагогічного мислення, необхідного для пошуку шляхів передачі студентам нового знання. У центрі педагогічної системи завжди є майбутній фахівець – студент, як суб'єкт навчально-професійної діяльності, якість підготовки якого багато в чому залежить від його власної професійної мотивації, науково-пізнавальної діяльності, активності дій, спрямованих на саморозвиток та самовдосконалення. Розвиток студента розуміють як різнопланові та закономірні зміни в його індивідуальній психіці, внаслідок чого виникає новий якісний стан об'єкта; цілеспрямований, систематичний і безперервний процес удосконалювання розумової, психічної, фізичної і професійної діяльності за допомогою відповідного навчального матеріалу, доцільного впливу та адекватної організації навчально-

виховного процесу у вищому навчальному закладі [2, с. 12]. Активність студента, постійне прагнення отримувати нові знання, співпраця та спільна діяльність з викладачем безпосередньо впливають на кінцевий результат процесу навчання та актуалізується у подальшій професійній діяльності. Домінанта активності в діяльності студентів передбачає переформатування навчання у вищій школі із засвоєння знань на дослідницьке навчання, яке ґрунтується на пізнавальній творчій діяльності студентів, індивідуальній роботі, спрямована на отримання нових знань, вирішення теоретичних, практичних проблем, самовиховання, самореалізацію.

Відмова від адаптивної моделі засвоєння знань на користь моделі освіти, зорієнтованої на особистість, врахування різних підходів до вибору технологій навчання сприятимуть повноцінному особистісному і професійному розвитку особистості професіонала у максимально можливому діапазоні індивідуальних ресурсів.

Таким чином, орієнтиром для навчального процесу є не лише формування нових, а й така перебудова наявних знань, за якої попередні відомості з теми, що вивчається, можуть не так полегшувати, як ускладнювати навчальне пізнання і потребувати переусвідомлення. Це означає необхідність усіма засобами стимулювати пізнавальну діяльність здобувачів, використовуючи різні види навчального діалогу, опору на уяву, застосування аналогій і метафор, роботу з концептуальними моделями.

Список використаних джерел

1. Городиська В., Пантюк М., Міляєва В. Педагогіка та психологія вищої школи: тексти лекцій. Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2014. 307 с.
2. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
3. Фіцула М., Педагогіка : посібник. Київ: Академія, 2002. 529 с.
4. Малкова, Т. Психологія вищої освіти : текст лекцій. Київ: НАВС, 2005. 188 с.

Марков Михайло Миколайович,
професор кафедри оперативно-
розшукової діяльності Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

У сучасних умовах системи Міністерства внутрішніх справ, здійснюється активний розвиток кадрового потенціалу Національної поліції України. Він має бути досягнутий за рахунок оптимізації відомчої системи освіти й удосконалення процедури підготовки кадрів, що відповідатиме запитам суспільства щодо професіоналізму працівників НПУ.

Освітня діяльність навчальних закладів МВС України є невід'ємною частиною загальнодержавної політики в цій галузі. Головним завданням закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання є якісна та ефективна підготовка майбутніх поліцейських. Специфіка сучасної правоохоронної діяльності вимагає від працівників органів внутрішніх справ не тільки ґрунтовних юридичних знань і розвинутої психологічної культури, сформованих умінь і навичок.

Згідно ст. 72 Закону України «Про Національну поліцію», професійне навчання поліцейських складається з:

- первинної професійної підготовки;
- підготовки у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання;
- післядипломної освіти;
- службової підготовки — системи заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності.

Основною складовою професійної підготовки майбутніх працівників поліції в закладах вищої освіти МВС України є психологія, яка складається зі змісту таких навчальних дисциплін як психологія, юридична психологія, професійно-психологічна підготовка працівників НПУ.

Тому можемо розглянути один із провідних напрямків удосконалення діяльності правоохоронних органів Міністерства внутрішніх справ психологічну підготовку співробітників. Мета

такої підготовки – формування в них готовності діяти професійно, грамотно, чітко, з високою працездатністю в будь-яких складних умовах службової діяльності. Оперативно-службова діяльність висуває особливі вимоги до особистісних якостей співробітників, передусім до професійно вагомих. Особливості цієї діяльності вимагають розвитку емоційно-вольової стійкості у співробітників, формування в них психологічної надійності під час впливу стресових факторів [1].

Процес формування (самоформування) психологічної готовності працівників поліції до службової діяльності є складним і багатоаспектним. Це обумовлено перебудовою особистості громадянина, що прийшов на службу в органи внутрішніх справ, в особистість фахівця, професіонала правоохоронної системи. Багатоаспектність окресленого процесу обумовлена необхідністю розвитку в співробітників психологічної стійкості, багатьох професійно значущих особистісних якостей, рис характеру, а також системи знань, умінь і навичок відповідно до вимог професійної діяльності [2].

Психологічна підготовка працівників поліції в навчальному закладі має бути спрямована на формування стійкості до:

- негативних чинників службової діяльності: напруженості, відповідальності, ризику, небезпеки, дефіциту часу, невизначеності, несподіванок тощо;

- травмуючих чинників, що значно впливають на психіку: виду крові, трупів, тілесних ушкоджень та ін.;

- ситуацій протиборства: уміння вести психологічну боротьбу з особами, що протидіють попередженню, розкриттю та розслідуванню злочинів, протистояти психологічному тиску, маніпулюванню з боку, як законослухняних громадян, так і правопорушників; не піддаватися на провокації та ін.;

- конфліктних ситуацій у службовій діяльності: уміння проаналізувати внутрішні причини конфлікту, розібратися в закономірностях їх виникнення, протікання й знайти способи вирішення конфліктних ситуацій; уміння володіти собою в психологічно напружених, конфліктних, провокаційних ситуаціях [3, с. 64–65].

Також в умовах дефіциту часу найактуальнішою формою психологічною підготовки є активні форми навчання, насамперед тренінгові. Тренінги надають можливість самостійно опрацьовувати теоретичний матеріал та новачі в нормативній регламентації професійної діяльності.

Значний досвід застосування технологій психологічного тренінгу існує за кордоном. Поширенням у підготовці поліцейських США є тренінг вербальних і невербальних форм комунікації. При цьому в поліцейських формуються навички спілкування, які є запобіжними в силовому вирішенні конфліктів у службовій діяльності. У Німеччині введена така форма підготовки поліцейських ще з 90-х років. Як показав досвід й аналіз занять, поряд із поставленими основними завданнями щодо отримання поліцейськими практичних навичок протистояння стресам, удосконалення їх комунікації, оптимізації соціально-психологічного клімату в колективах поліцейських підрозділів, вони сприяли зниженню рівня травматизму в поліції [4].

Отже, можна зробити висновок, що психологічна підготовка майбутніх поліцейських є важливою складовою професійної підготовки. А саме за її допомогою відбувається формування в поліцейських готовності діяти професійно, грамотно, чітко, з високою працездатністю в будь-яких складних умовах службової діяльності.

Список використаних джерел

1. Топоркова І. В. Психологічна готовність поліцейських у роботі зі злочинцями. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : збірник наукових праць. Харків : ХНУВС, 2018. С. 120–123.

2. Васильев В. Л. Юридическая психология. 6-е изд. Санкт-Петербург, 2009.

3. Євдокімова О. О. Специфіка формування психологічної стійкості у поліцейських у процесі професійної підготовки. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. праць. Харків : ХНУВС, 2018. С. 63–66.

4. Полиция зарубежных стран. Организационно-правовые основы, стратегия и тактика деятельности / А. В. Губанов. – М. : МАЭП, 1999. – 261 с.

*Мироненко Валентина Петрівна,
завідувач кафедри цивільно-
правових дисциплін Національної
академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ЯК ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ НАБЛИЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Перед Україною яка обрала європейський шлях розвитку, стоїть надважливе завдання – створити громадянам сприятливі умови для реалізації ними своїх прав у сфері приватно-правових відносин, в тому числі трудових, житлових, сімейних, соціальних та ін.

З давніх давен повноправно вважається, що сім'я є тією структурною складовою суспільства, завдяки якій формується ключовий зміст його правових, соціальних та моральних засад. Саме сім'я впливає на процес первісної соціалізації особистості, бере участь в економічних та культурних процесах, тому благополуччя та стабільність сім'ї одночасно є і умовою соціально-економічної та політичної стабільності суспільства. Необхідно підтримати позицію тих дослідників, які вказують, що належне функціонування сім'ї, як соціального інституту, гарантує стратегічну безпеку будь-якої держави [1, с. 144]. Також не можна не погодитись із висновком про те, що історично сім'я завжди була колискою нації, є і буде гарантією того, що у держави є майбутнє [2, с. 127].

Разом з тим, сучасна сім'я, перебуває в кризовому стані, який викликаний різними суспільно-політичними явищами, і виражений низкою різноманітних деструктивних факторів.

Одним із найбільш яскравих проявів цієї кризи є збільшення кількості випадків жорстокості між членами сім'ї. Більше того, в умовах пандемії респіраторної хвороби COVID-19 в Україні, як і в усьому світі, спостерігається зростання рівня домашнього насильства.

За даними Національної соціальної сервісної служби України, кількість звернень громадян з приводу домашнього насильства до органів поліції та соціального захисту населення у 2020 році склала більше 211 тис., що на 62 % більше, ніж у минулому році (130 514).

До Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини протягом 2020 року надійшло 126 повідомлень про порушення прав щодо захисту від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, аналогічна кількість повідомлень була зафіксована і в 2019 році (127) [3].

До Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини протягом 2020 року надійшло 126 повідомлень про порушення прав щодо захисту від домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Слід відзначити, що насильство стало однією з найбільш гострих проблем, оскільки воно відображається безпосередньо не лише на самих жертвах, але і дестабілізує суспільство в цілому, негативно впливаючи на його моральний стан [4, с. 79].

Також слід наголосити, що держава активно вживає заходів, спрямованих на подолання такого негативного суспільного явища, як домашнє насильство. Такі заходи здійснюються як на законодавчому рівні, так і у сфері правозастосування.

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них, прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, а також надання допомоги постраждалим особам віднесено до повноважень органів Національної поліції України [5].

На жаль, не завжди працівники поліції правильно реагують на випадки домашнього насильства, воліючи перекласти вирішення проблеми на інші, на їхню думку, компетентні органи, приміром – органи опіки та піклування, служби у справах дітей, проявляючи про цьому свою некомпетентність і вважаючи, що домашнє насильство – приватна справа сім'ї. В більшості випадків відмовляють в наданні допомоги, мотивуючи таку відмову малозначністю

протиправного діяння чи безперспективністю його подальшого розслідування.

За інформацією Уповноваженого з прав людини з 126 повідомлень про порушення прав осіб, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі, 90 - стосувалися невиконання або неналежного виконання органами поліції зазначених вище повноважень.

Порушуються вимоги законодавства щодо інформування органами поліції служб у справах дітей у разі якщо постраждалою від домашнього насильства є дитина або постраждала особа звернулася разом із дитиною. Так, згідно зі ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» дитина визнається такою, що постраждала від домашнього насильства, не лише, коли відносно неї застосовано таке насильство, а й коли вона стала свідком насильства [5].

Відповідно до Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, орган поліції не пізніше однієї доби повинен повідомити відповідну службу у справах дітей. Проте органами поліції не забезпечується належне виконання цього обов'язку.

Погіршує ситуацію і неналежна кваліфікація порушення. Так, в переважній більшості випадків вчинення домашнього насильства, діяння особи кваліфікується на за статтею 126-1 (Домашнє насильство) КК України, а як нанесення тілесних ушкоджень різної тяжкості або майнових суперечок, внаслідок чого розпочаті за зверненнями постраждалих осіб досудові розслідування закінчувалися закриттям кримінального провадження.

Як, бачимо наявність спеціального законодавства та загрози кримінального покарання не дає поки що бажаних результатів.

Для більш ефективного вирішення проблеми недостатньо вживати лише заходів офіційного рівня. Необхідна розробка комплексної системи соціально-правових заходів, спрямованих на попередження насильства в сім'ї та активізації і покращення діяльності органів, уповноважених протидіяти домашньому насильству, насамперед органів поліції.

Так, на Міністерство внутрішніх справ України, Національну поліцію України покладено обов'язок забезпечити проведення роз'яснювальної роботи серед посадових осіб органів поліції та ввести в навчальні програми підготовки поліцейських освітні компоненти щодо належного виконання ними функцій із запобігання та протидії домашньому насильству відповідно до вимог Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Таким чином, проблематика протидії домашньому насильству в навчальні програми закладів освіти зі специфічними умовами навчання, є важливим компонентом підготовки поліцейських.

Також це іще раз підкреслює необхідність набуття здобувачами, які навчаються у закладах зі специфічними умовами навчання не лише комплексу базових дисциплін - кримінальне право, кримінальний процес, криміналістика, кримінологія, а і комплексу дисциплін цивілістичного блоку, які дозволяють, отримати необхідні знання про правове регулювання цивільних прав та обов'язків, сімейних відносин, про права та обов'язки подружжя, права та обов'язки батьків, про порядок захисту порушених прав та інтересів суб'єктів сімейних правовідносин.

Так, на виконання цього завдання кафедрою цивільно-правових дисциплін в межах викладання таких навчальних дисциплін, як цивільне право, цивільний процес, сімейне право. міжнародне приватне право винесено на розгляд значна кількість питань, пов'язаних із проблематикою домашнього насильства. Це, наприклад, такі питання: реалізація права на свободу та особисту недоторканність як особистого немайнового права особи в контексті запобігання домашньому насильству; особливості розгляду справ за участю осіб, які є потерпілими від домашнього насильства в міжнародному цивільному процесі; правові наслідки фізичного або психічного насильства, спрямованого на припинення або збереження шлюбних відносин; поняття та зміст права дитини на захист від усіх форм домашнього насильства; реалізація основних засад законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству у сімейних правовідносинах пов'язаних із

влаштуванням дітей сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування та багато інших.

Метою проведення кожного заняття є усвідомлення кожним поліцейським необхідності належного виконання своїх обов'язків, зокрема і щодо проведення інформаційної роз'яснювальної роботи про неприпустимість домашнього насильства та жорстокості в сім'ї та про можливість вирішення сімейних домашніх конфліктів ненасильницькими методами.

На завершення хочу наголосити, що сімейна жорстокість та домашнє насильство не можуть розглядатися як особиста справа окремої особи або окремої сім'ї. Це – сфера компетенції держави, яка гарантує своїм громадянам належну реалізацію прав та свобод.

Список використаних джерел

1. Муханова Е.Д. Насилие в семье: проблема социальная и правовая. *Наука и мысль: электронный научный журнал*. 2017. № 4. С. 144-149.

2. Сланова А.Ю. Насилие в семье как социальная проблема. *Дискусия. Журнал научных публикаций*. 2015. № 10 (62). С. 127-131.

3. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2020 рік. <https://ombudsman.gov.ua/ua/publication/presentations/shhor%D1%96chna-dopov%D1%96d-upovnovazhenogo-2020-r%D1%96k/>

4. Ростовская Т.К. Семейно-бытовое насилие в отношении женщин: актуализация проблемы. *Женщина в российском обществе*. 2018. № 1 (86). С. 79-88.

5. Про запобігання та протидію домашньому насильству. Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII (станом на 01.01.2021). *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35

Науменко Сергій Геннадійович,
старший викладач кафедри економічної
безпеки та фінансових розслідувань
Національної академії внутрішніх справ

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ У НАЦІОНАЛЬНУ СИСТЕМУ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Сьогодні в Україні відбувається реформування майже усіх сфер суспільного життя у напрямку наближення до європейських стандартів. Не є виключенням і система гарантування вкладів фізичних осіб. Основним міжнародним документом, де закріплені пріоритетні принципи, які мають бути дотримані з метою забезпечення ефективної системи гарантування вкладів фізичних осіб, є Основоположні Принципи для ефективних систем страхування депозитів [1]. Зазначений документ був спільно розроблений Міжнародною Асоціацією страховиків депозитів та Базельським комітетом з банківського нагляду та містить загальні принципи, які мають бути враховані при розробленні нормативно-правового забезпечення суспільних відносин у зазначеній сфері. Вітчизняним законодавцем переважна більшість цих принципів вже врахована, проте окремі з них чекають на свою чергу.

Одним з принципів, який і досі не врегульований у національному законодавстві є необхідність наявності формалізованих механізмів обміну інформацією та координації між особами, які гарантують вклади фізичних осіб в різних країнах. І хоча на теперішній час відбувається обмін інформацією у тому числі й на транскордонному рівні, але особливий правовий режим банківської таємниці та порядку її розкриття заважає оперативному обміну інформацією, що стосується відносин у системі гарантування вкладів фізичних осіб, а це, у свою чергу, обумовлює потребу у вдосконаленні чинного законодавства у зазначеному напрямі.

Наступним принципом, який також потребує більш чіткого відображення у національному законодавстві є обов'язковість членства в системі страхування депозитів для всіх банківських установ, у тому числі і державних. З одного боку цей принцип нібито і реалізований адже, відповідно до ст. 17 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», для усіх банків передбачена обов'язковість участі у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб. Водночас, з іншого боку акціонерне

товариство «Державний ощадний банк України» не входить до цієї системи. Такий підхід створює конкурентні переваги для Ощадбанку на ринку банківських депозитів та порушує використовуваний у світовій практиці принцип побудови ефективних схем гарантування банківських вкладів, згідно з яким усі вкладники повинні мати однаковий ступінь захисту, що обмежує можливість несприятливого вибору при розміщенні депозитів [2, с. 58]. Зазначена ситуація обумовлює необхідність законодавчо зобов'язати акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» до членства у системі гарантування вкладів фізичних осіб.

Принцип, що виглядає дещо суперечливим, є правовий захист, у якому закладено, що має бути забезпечений захист від притягнення до відповідальності тих осіб, які забезпечують функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, у разі виникнення судових позовів щодо їх рішень, дій або певних недоліків, які були ними допущені при добросовісному виконанні своїх обов'язків. Зазначений принцип врахований у національному законодавстві шляхом закріплення можливості працівникам Фонду гарантування вкладів фізичних осіб уникнути притягнення до відповідальності за будь-які дії або бездіяльність, якщо вони діяли на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Проте, таке формулювання може сприяти халатному відношенню до виконання своїх службових обов'язків працівниками Фонду, адже можна обґрунтувати свої вчинки тим, що «діяли на підставі, у межах повноважень...». Тому виявляється за доцільне переглянути особливості втілення у законодавстві наведеного вище принципу та мінімізувати можливість суб'єктивного ставлення до виконання своїх функціональних обов'язків такими особами.

Отже, підходи до імплементації міжнародних стандартів у національне законодавство мають бути чітко вираженими, враховувати особливості українського суспільства та правозастосування.

Список використаних джерел

1. Basel Committee on Banking Supervision and International Association of Deposit Insurers (2009). Core Principles for Effective Deposit Insurance Systems. Basel: Bank for International Settlements. URL: <https://www.bis.org/publ/bcbs151.pdf>.

2. Балдич Н. Державне гарантування вкладів та проблеми асиметричності інформації в банківському секторі. *Вісник Національної академії державного управління*. 2009. № 4. С. 55–63.

Овчаренко Леся Валеріанівна,

доцент кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ, кандидат економічних наук, доцент

ЕКОНОМІЧНІ ЗНАННЯ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

Сучасна правнича освіта переживає реформаційні часи. Поглиблення ринкових відносин, посилення інтеграційних процесів України в світовому економіку вимагає від сучасних правників з одного боку розширення знань, а з іншого боку поглиблення спеціалізації.

Основними критеріями оцінки фахового рівня як майбутніх, так і нині практикуючих юристів є рівень їх загальної культури в поєднанні зі знаннями правничої теорії та практики в системі їх загальної і професійної підготовки [1, с. 185].

Юридична професія охоплює широкий спектр соціально-економічної діяльності, а тому підготовка юристів у вищих навчальних закладах має бути максимально зорієнтована на реалізацію повсякденних суспільно політичних, економічних, правових потреб [2, с. 278].

Юридична освіта є багатоплановою, але базується на ряді загальних принципів. Принцип безперервності та поступового поглиблення знань передбачає, що починаючи з базових дисциплін («Теорія держави та права»), поступово переходять до вивчення таких дисциплін як кримінальне право та процес, цивільне право та процес, господарське право та процес. І тут необхідно зауважити, що практично в кожній правовій дисципліні є питання, яким без розуміння їх економічного змісту, неможливо дати правову оцінку. До таких понять можна віднести – власність, фонди, майно, активи, амортизація тощо. В зв'язку з чим, щоб краще розуміти зміст, наприклад, господарського чи фінансового права, необхідно володіти економічної термінологією та мати хоча б базові економічні знання.

Важливо акцентувати увагу на тому, що в процесі їх отримання також важливо дотримуватись принципу поступового поглиблення знань – починаючи з економічної теорії до бухгалтерського обліку, економіки підприємства тощо.

Це важливо не тільки для тих, хто обирає господарсько-правову спеціалізацію, але і для тих, хто зацікавлений в кримінально-правовій (правопорушення в сфері економіки), цивільно-правовій (майнові відносини тощо) та в будь-якій іншій.

Такий підхід також відповідає принципу поєднання загальних та спеціалізованих знань – від господарського права до бухгалтерського обліку, економічної безпеки, економічного та фінансового аналізу.

В зв'язку з цим виникає питання спеціалізації вже на 2–3 курсі. З урахуванням характеру майбутньої спеціалізації випускників, їхні знання цілеспрямовано поглиблюються у відповідних галузях права та суміжних дисциплін: для юристів підприємств, юрисконсультів – з господарського права та процесу, економіки підприємства, економічного та фінансового аналізу; для експертів – спеціальні знання з криміналістики, для слідчих – з кримінального процесу, судової медицини, судової бухгалтерії, для податківців – з фінансів, податкової політики, економічного аналізу, аудиту, бухгалтерського обліку.

Також в умовах інтеграційних процесів в європейську та світову економіку, важливо посилити практичну складову в юридичній освіті, пропонувати наскрізні (через весь курс) ділові ігри, які б поєднували правові та економічні теоретичні проблеми та їх розв'язання з використанням реальних матеріалів з практики діяльності підприємств, установ та організацій тощо.

Саме юристи є провідними фахівцями та експертами в підготовці проектів законів та інших нормативно-правових актів [3, с. 22]. Дуже важливо готувати майбутніх фахівців в галузі права до розуміння реалій економічного середовища країни в їх майбутній правотворчій діяльності. Оцінка ролі країни, її підприємств в світовій економіці також вимагає поглибленого порівняльного аналізу економічної та юридичної термінології, наприклад, організаційно – правових форм суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел

1. Сущенко В. М. Сучасні проблеми реформування юридичної освіти і науки в Україні. *Наукові праці. Т. 69. Вип. 56. Політичні науки. Правознавство*. С. 184–184.
2. Воронцова К. В. Стан дослідження розвитку вищої юридичної освіти незалежної України. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного*

університету. *Філологія, педагогіка, психологія*. 2015. Вип. 31. С. 275–281.

3. Сущенко В. М. Європейські та міжнародні стандарти правничої професії в контексті функціонування правової системи України. *Наукові записки НаУКМА*. 2016. Т. 181. Юридичні науки. С. 22–25.

Пленюк Мар'яна Дмитрівна,

в.о. ученого секретаря Київського
регіонального центру Національної
академії правових наук України, доктор
юридичних наук, професор

ДУАЛЬНА ОСВІТА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ЧАСУ

Відомо, що сама ідея дуальної освіти зародилася у Німеччині. Саме Німеччина розробила систему дуальної освіти, яку згодом перейняли Канада, Австрія, Швейцарія та інші країни. В Україні про дуальну освіту, зокрема про можливість запровадження такої форми навчання у освітній процес почали говорити ще у 2015 році. Пілотний проект на державному рівні Міністерство освіти і науки разом із іноземними компаніями почали впроваджувати з 2019 року.

06 березня 2020 року набуло чинності Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти, затверджене наказом МОН України від 12 грудня 2019 року (далі – Положення) [1]. Відповідно до цього Положення дуальна форма здобуття професійної освіти – це спосіб здобуття професійної освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття відповідної кваліфікації на основі договору про здобуття професійної освіти за дуальною формою.

Завданням дуальної форми здобуття освіти є забезпечення відповідності якості професійної освіти вимогам ринку праці з урахуванням поточних і перспективних потреб суб'єктів господарювання усіх організаційно-правових форм і форм власності, а також розвитку державно-приватного партнерства у сфері професійної освіти.

З наведеного вбачається, що дуальна форма здобуття освіти передбачає поєднання здобувачами теоретичної підготовки в закладах освіти з практичною – на робочих місцях

з метою набуття відповідної профкваліфікації. Іншими словами, дуальна освіта передбачає постійний зв'язок навчального закладу з роботодавцем та надання теоретичних та практичних навиків її здобувачам.

Суб'єкт господарювання укладаючи договір із закладом освіти зобов'язується надавати робочі місця або навчально-виробничі ділянки для проходження здобувачами освіти професійно-практичної підготовки, забезпечувати певну кількість таких місць тощо. Важливим у таких навчально-виробничих відносинах видається й те, що студенти можуть працювати за обраним фахом протягом усього періоду навчання у відповідності до складеного із суб'єктом господарювання та навчальним закладом навчальної програми курсу. При цьому зазначимо, що навчальний матеріал програми курсу має викладатися безпосередньо лектором-викладачем, а його практична складова – працівником з досвідом роботи у відповідній сфері.

З наведеного вище можна окреслити як переваги так і недоліки дуальної освіти. Безумовно, що в сучасній системі освіти студентам, на жаль, бракує практичного наповнення, досвіду, навиків, а завдяки дуальній освіті надається можливість поєднати теоретичні та практичні навички та з перших днів працевлаштування належно виконувати свої трудові обов'язки. І з цього боку слід підкреслити, що дуальна освіта своєю практичною складовою привносить вагоме наповнення у систему освіти. Серед інших переваг слід зазначити, що навчаючись студенти отримують заробітну плату, а з моменту закінчення навчального закладу можуть залишитися працювати, або й взагалі, з урахуванням досвіду роботи, отримати керівну посаду.

Що ж до недоліків дуальної освіти, то варто зазначити, що серед переліку спеціальностей, які існують в Україні не усі можна здобувати за системою дуальної освіти. Загалом, за програмою дуальної освіти можуть навчатися спеціалісти соціальних, технічних, економічних тощо спеціальностей. Одночасно здобуваючи освіту та будучи працевлаштованим слід розуміти не лише певне навантаження на здобувача освіти, а й певну відповідальність за виконання трудових обов'язків, наявність вільного часу та часу для відпочинку, який надаватиметься відповідно до загальних засад трудового законодавства тощо. Це далеко не повний перелік усіх недоліків

дуальної освіти, оскільки з врахуванням економічної ситуації держави на сьогодні надзвичайно мала кількість суб'єктів господарювання виявила бажання укласти договори з навчальними закладами та нести відповідальність за надання такого роду освітніх послуг. Як відомо упродовж 2015–2017 рр. в експерименті з організації навчально-виробничого процесу з елементами дуальної форми навчання взяло участь три навчальні заклади (Київ, Львів, Запоріжжя). Перший випуск спеціалістів трьох експериментальних груп засвідчив позитивний результат упровадження елементів дуальної освіти. У проєкті, що стартував у 2019 році і триватиме до 2023 року узяли участь 44 навчальні заклади [2]. Однак чи готові на сьогодні вищі юридичні навчальні заклади до започаткування дуальної освіти? Сподіваємось, що в найближчому майбутньому студенти володітимуть не лише теоретичними навиками, а й будуть хорошими спеціалістами-практиками. Адже розроблення продукції, керування малими групами, які виконують різні виробничі операції, підготовка виробничого процесу та безпосередньо його робота лише завдяки теоретичним і академічним знанням та навикам є неможливою. Саме тому впровадження дуальної освіти зокрема у сфері машинобудування, кібербезпеки тощо є нагальною потребою сьогодення для держави.

Список використаних джерел

1. Наказ МОН від 12.12.2019 р. № 1551 «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної освіти)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0193-20#Text> (дата звернення 01.04.2021 р.).

2. Позитивні показники дуальної освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/dualna-osvita> (дата звернення 01.04.2021 р.).

Прус Віталій Зіновійович,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри історії держави та права
Національної академії внутрішніх справ;
Корольчук Віктор Володимирович,
провідний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної
власності Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, старший науковий співробітник

ГЕНЕЗИС ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Говорячи про генезис прав і свобод людини на землях України, їх обсяг, рівень забезпеченості і захищеності з боку держави, слід хоча б побіжно звернутись до вітчизняного минулого, з глибин якого постає наша прекрасна держава та її могутній волелюбний народ. Такий історично-правовий екскурс свідчить, що український народ зробив свій гідний внесок у становлення прогресивних уявлень про права людини, створив низку яскравих взірців витонченої правової думки і нормотворення, які й донині вражають дослідників. Об'єктивні факти рішуче спростовують неправдиві міфи, які подекуди насаджуються, що українці не здатні до демократизму, не мають власного обличчя у державотворенні, вирізняються провінціалізмом і схильністю до авторитарної влади.

Достатньо нагадати, що саме на українській землі було створено блискучий зразок античної демократії – присягу громадянина Херсонесу, а згодом в союзі східнослов'янських племен зародився оригінальний, досить ефективний для тих часів, суспільно-політичний лад з елементами демократії, першими паростками народовладдя і самоврядування.

Пригадаймо і могутню Київську Русь (IX–XII ст.), досить знану на той час у світі державу, яка мала розвинуті і багатогранні міжнародні стосунки, високий рівень суспільного, економічного і політичного розвитку і з якою вважали за честь поріднитися монархи Візантії, Польщі, Франції, Швеції, Угорщини. Зазначимо, що внаслідок збігу ряду історичних обставин Русь не знала нелюдського у своєму ставленні до особистої свободи рабовласницького ладу, хоча окремі його риси у вигляді холопства

і мали місце. Давнє звичаєве право – Закон руський створювало певні правові гарантії, закріплювало поступову відмову від варварських принципів кривавої помсти і таліону, обмежувало сваволлю і врегульовувало повсякденний побут населення Київської Русі. Ознакою реального демократизму були «ряди»– договори, які укладали жителі зі своїми князями. А договори з Візантією X ст. засвідчили і помітну віротерпимість наших предків.

Правову основу Київської Русі становила «Руська правда» (1036–1037рр.)– перший писаний кодифікаційний акт руського феодального права, авторство якого пов'язують з іменами Ярослава Мудрого та його нащадків. «Руська правда» в багатьох аспектах вигідно відрізнялася своїм відносним гуманізмом і юридичною технікою від аналогічних європейських «варварських правд». Кодексом урегульовувався широкий спектр суспільних відносин і в тому числі в ньому містилися норми, що безпосередньо стосуються особи, її прав і свобод. Зокрема, широко врегульовувалися відносини власності і спадкові відносини. Низка норм закріплювала відсутність смертної кари, мученицьких покарань або катування під час допиту, обмеження, а згодом і заборону кривавої помсти, різноманітні правові механізми захисту життя, честі і гідності особи.

Норми і принципи «Руської правди» зберегли своє значення і в часи феодальної роздробленості, в тому числі на землях могутньої Галицько-Волинської держави (1199–1340 рр.). Згодом, однак, внаслідок ординської навали та експансії ряду сусідніх держав на українських землях настали важкі часи.

Вся подальша багатовікова історія нашого народу є яскравим прикладом самовідданої боротьби української нації за самовизначення, створення власної незалежної держави. В історії людства, мабуть, не знайти аналогів української державності, яка періодично роздиралася на шматки могутніми сусідами і яка щоразу відроджувалася і поставала з попелу. Нема, мабуть, і такого народу, який би пройшов такий важкий і страшний шлях знущань, принижень, асиміляції, фізичного знищення і який, попри все, зберіг свою високу духовність, волелюбність, незалежність, національну самобутність, мову, культуру, психологію.

В історії людства, мабуть, не знайти аналогів української державності, яка періодично роздиралася на шматки могутніми сусідами і яка щоразу відроджувалася і поставала з попелу. Нема, мабуть, і такого народу, який би пройшов такий важкий і страшний шлях знущань, принижень, асиміляції, фізичного знищення і який, попри все, зберіг свою високу духовність, волелюбність,

незалежність, національну самобутність, мову, культуру, психологію.

Починаючи з XIV ст. більша частина українських земель перебувала у складі Великого князівства Литовського. У цій багатонаціональній державі, як свідчить історія, литовські князі поступово підкорилися слов'янському культурному впливові, засвоїли давньоруську писемність і навіть прийняли «Руську правду» як власне джерело права. Згодом власні акти великокнязівської влади теж спиралися на давні руські правові джерела. У цьому періоді основна частина населення – селянство підпала під владу земельних власників, а у розширеному на окремі стани суспільстві на перший план вийшла боротьба за станові права, вольності та привілеї. В результаті Литовські статuti (1529, 1566, 1588 pp.), особливо останній з них, який багатьма сучасниками вважався найдосконалішою книгою законів у Європі, закріпили ряд принципово нових підходів до статусу особи.

Встановлювалась єдність законодавства для всіх підданих держави і їх рівність перед законом, хоча ці положення значною мірою були лише декларацією. Проголошувалась обмежена віротерпимість (лише для християнських релігій). Заборонялося перетворювати вільну людину на невільника і видавати жінку заміж проти її волі. Проголошувалися недопустимість арешту без законних підстав і покарання без суду, право на адвокатську допомогу. Значно раніше, ніж в інших країнах, було закріплено виборність суддів і відокремлення суду від адміністрації. Оскільки руське право було одним з основних джерел Статутів, останні ніколи не розглядалися українським населенням як прояви іноземної правової культури, а лише як власне «старе право». Цей акт, який став перехідним документом від Середньовіччя до Нового часу, своєрідним маніфестом правової держави у феодальному розумінні, діяв в Україні аж до 1840–1842pp.

Паралельно з Литовськими статутами в українських містах дедалі більшої ваги набувало магдебурзьке право, яке стало основою їх самоуправління і судового імунітету, своєрідним гарантом проти феодальної сваволі.

Частина українських земель з XIV ст. перебувала під владою Польщі. Після Люблінської унії 1569 р. поляки домінували і у новоутвореній Речі Посполитій. Польські магнати та шляхта поставили собі за мету здійснити колонізацію українських земель і покатоличити їх населення, що призвело до низки селянських та народних повстань, спрямованих на захист православної віри і

відродження української державності. З часом оплотом визвольного руху стала Запорізька Січ – « козацька християнська республіка», де панували ідеали свободи, рівності та поваги до гідності людини.

У постійній боротьбі з королівською владою і магнатами польська шляхта виступала під гаслом верховенства права, здійснення законодавчої влади лише сеймом за умови одностайного прийняття рішення, непорушності шляхетських прав і гідності. Зауважимо, що від Польщі на українські землі прийшли і ідеї шляхетської демократії, наріжним каменем якої були проголошені шляхетська вольність і рівність.

Наступна козацько-гетьманська доба – одна з найдраматичніших і найцікавіших сторінок історії України. Зусиллями Богдана Хмельницького і його бойових товаришів було повалено польсько-шляхетський лад на значній частині території України і створено козацьку державу, яка здобула міжнародне визнання і з існуванням якої рахувалися провідні європейські держави. Переяславська угода 8 (18) січня 1654 р., Березневі статті та інші акти, які закріпили українсько-московський альянс, хоча й передбачали протекторат московського царя, залишали Україну окремим державним організмом з власними політичним і правовим устроєм, адміністрацією, судами, військом, фінансами. Тобто насамперед це було фактичне утвердження української державності, де суспільно-політичний лад і взаємовідносини між козацькою верхівкою і козацькою масою будувалися на найдемократичніших засадах тогочасної Європи. Зусиллями козаків було створено умови для відновлення сплюндрованих національних, релігійних і економічних прав. Було скасовано кріпосне право, але незабаром, як відомо, українські селяни знову потрапили у кабалу.

Вершиною козацького нормотворення певною мірою вважається Конституція Пилипа Орлика 1710р. У різних історико-правових джерелах цей документ називають по-різному (Бендерська конституція, «Конституція прав і свобод Війська Запорізького», договір між запоріжцями та гетьманом Малоросії). Сама природа і зміст цього документа не викликають сумнівів у тому, що він віддзеркалює вимоги козацтва, які висувалися до всіх гетьманів з часів гетьмана Виговського (1657–1659pp.) і всіх московських царів з часів царя Олексія Михайловича (1645–1676 pp.). Ці вимоги стосуються головним чином обмеження компетенції гетьмана, організації влади за принципом поділу її на законодавчу, виконавчу і судову,

виборності урядовців, утвердження прав і свобод громадян. Зокрема, цим актом обмежувалися податкові стягнення, встановлювалось непорушне правило захисту жінок – вдів козаків, їх дружин, дітей-сиріт, на гетьмана покладался обов'язок забезпечувати додержання непорушних громадянських вольностей. Хоча Конституція Пилипа Орлика за межами емігрантського оточення гетьмана реальної сили так і не набула, вона залишилася в історії як оригінальна правова пам'ятка, цікава спроба закріпити нову, відносно демократичну модель державного ладу України у разі приходу «гетьмана-емігранта» до влади.

Після входження України до складу Московії, а потім до Російської імперії багато українських мислителів зверталися до політико-правових ідей гуманітарного змісту. Зокрема, українська політико-правова платформа набула розвитку в працях Михайла Драгоманова. В останній чверті XIX ст. Драгоманов розробив конституцію суспільства, що ґрунтувалася на ідеї асоціації гармонійних особистостей. У конституційному проекті М. Драгоманова «Вільна спілка» найважливішим було завдання перебудови Російської держави на засадах політичної свободи. Під політичною свободою розумілися права людини і громадянина та самоврядування – як місцеве, так і загальнодержавне. Політичними свободами було визнано» недоторканність тіла для ганебної кари та смертної страти», недоторканність особи і житла без судової постанови, свобода вибору місця проживання, свобода совісті, слова, зборів, друку, товариств і спілок тощо. Проект Конституції Драгоманова передбачав право судового позову на посадову особу чи державну установу за незаконне порушення інтересів особи, право на опір незаконним діям чиновників, повну рівність усіх у громадянських правах і обов'язках.

Подальшого розвитку гуманістичні політико-правові концепції Драгоманова набули у працях Михайла Грушевського, зокрема в його конституційному проекті 1905 р. Цим проектом передбачалося право українців на українське громадянство, рівноправність жінок і чоловіків, забезпечення особистої свободи людини, відокремлення церкви від держави тощо. Українська мова визнавалася офіційною, але і всі мови, уживані в Україні, проголошувалися вільними.

Зауважимо, що з середини XIX ст. Україна, розділена між Росією і Австро-Угорщиною, вступила у смугу буржуазно-демократичних реформ, найяскравішою рисою яких стало скасування кріпацтва. Цей процес супроводжувався посиленням суспільної уваги до проблеми прав людини. Повне визнання і

підтримку в Україні знайшли також прогресивні ідеї знаменитої російської судової реформи 1864 р., демократичні зміни, які відбулися в результаті першої російської революції 1905–1907 рр. Аналогічно сприймалися і позитивні зрушення у політико-правовому житті Австро-Угорщини. За подібні зміни активно боролися кращі представники української громадськості по обидва боки кордону.

Період визвольних змагань 1917–1920рр. характеризувався пошуком найоптимальніших форм державно-правового розвитку України. Питання надання і забезпечення прав і свобод людини і громадянина вийшло за межі політично-правових вимог і стало перетворюватися на реальну справу. Проте у праві мало не кожного режиму, що панував тоді в Україні, демократичні цінності конкурували з потягом до авторитаризму, гуманістичні ідеали – з узаконенням репресій проти політичних супротивників. Своєрідним живим символом української національної і державної ідеї на початку цього періоду був Михайло Грушевський, життя і політична діяльність якого заслуговують особливої уваги. Трагедія цієї історичної постаті, як засвідчують сучасники, в тому, що він був великим вченим, а доля змусила його займатися великою політикою. Під безпосереднім керівництвом М.Грушевського з кінця 1917 і до 28 квітня 1918 р. на засіданнях Малої ради, яка мала повноваження законодавчого органу, було прийнято 30 законів, які мали б закласти правовий фундамент Української держави. Він науково обґрунтував засади державного життя в Україні, а реалізувати їх, з різних об'єктивних і суб'єктивних причин, не зміг. Але саме завдяки зусиллям М.Грушевського Україна організувала на той час національно-державне життя і вийшла на міжнародну арену.

III Універсалом Української Центральної Ради 20 листопада 1917р. було проголошено Українську Народну Республіку на правах автономії у складі Російської республіки, а IV Універсалом Центральної Ради 22 січня 1918р. Українська Народна Республіка проголошувалась самостійною і незалежною державою. 29 квітня 1918р. було прийнято Конституцію Української Народної Республіки(затверджена сесією Центральної Ради, але не набула чинності).

Проте того ж дня гетьманський переворот Павла Скоропадського змінив Центральну Раду. Надалі було прийнято низку конституційних актів Гетьманату, Директорії і ЗУНР, які закріплювали досить широкий спектр політичних і особистих прав і свобод громадян України. Здійснювалися і реальні демократичні

перетворення, ефективність яких помітно знижувалась внаслідок гострої, нерідко кривавої боротьби за владу.

За часів Радянської влади в Україні було прийнято чотири конституції (1919, 1929, 1937, 1978 рр.). Ці акти закріпили позитивні наслідки соціальної революції і формальні атрибути української радянської державності. Щодо прав людини їх концептуальною основою тривалий час залишалися положення Декларації прав трудящого і експлуатованого народу, прийнятої у січні 1918 р. III Всеросійським з'їздом рад. Особливо наголошувалося на необхідності вирішення соціально-економічних питань як неодмінної передумови створення світлого майбутнього для трудящих. Всі Конституції закріплювали різний правовий статус особи, обсяг її прав та свобод. Це дає можливість простежити динаміку становлення і розвитку прав і свобод людини з точки зору правового статусу особи. Вже у Конституціях УРСР 1919 і 1929 рр. було закріплено дещо ширший, ніж у попередніх конституційних актах, перелік прав людини і громадянина. А Конституція УРСР 1937р. закріпила широку гаму прав та свобод, провідне місце серед яких посідали:

- § економічні права (право на особисту власність і право спадкування особистої власності, право на працю, право на відпочинок);

- § соціальні права (право на матеріальне забезпечення в старості, в разі хвороби і втрати працездатності);

- § культурні права (право на освіту);

- § політичні права (свобода слова, друку, зборів і мітингів, вуличних походів і демонстрацій, свобода совісті, право на об'єднання в громадські організації);

- § особисті права (недоторканність особи, недоторканність житла, таємниця листування);

- § виборчі права (закріплювались окремим розділом).

В Україні відбувалися об'єктивні суспільно-політичні зміни у напрямі демократизації, що зумовлювалося прийняттям нею міжнародно-правових зобов'язань і членством у міжнародних організаціях. Під час Другої світової війни за свій вагомий внесок у розгром фашизму наша країна набула широкого визнання і авторитету на міжнародній арені, стала у 1945 р. одним із фундаторів Організації Об'єднаних Націй, неодноразово обиралася членом головних органів ООН, її комітетів та комісій. З цього часу вона виступає як суб'єкт міжнародного права і міжнародних відносин.

Говорячи про міжнародну правосуб'єктність колишньої УРСР і її участь у міжнародних відносинах, йдеться передусім про її зусилля в напрямі забезпечення прав і свобод людини. Зокрема, на Першій сесії Генеральної Асамблеї ООН Україна разом із 17 країнами була обрана членом Економічної і соціальної ради ООН, у 1947 р. стала членом Економічної комісії для Європи, у 1948–1949 рр. і у 1984–1985 рр. обиралася тимчасовим членом Ради Безпеки ООН. Чимало пропозицій УРСР на міжнародних форумах були схвально сприйняті і реалізовані. Саме з ініціативи української делегації в 1948 р. на конференції в Сан-Франциско комітет, який очолював глава делегації України Д. Мануїльський, сформулював преамбулу, цілі і принципи Статуту ООН. На його пропозицію до Статуту ООН було включено ряд важливих положень про загальну повагу прав і основних свобод людини.

Активну участь брала Україна у підготовці й прийнятті міжнародно-правових документів у галузі прав і свобод людини. Так, конкретні пропозиції української сторони були враховані і знайшли відображення у Загальній декларації прав людини, Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародній конвенції про припинення злочину апартеїду та покарання за нього та ін. До того доклали багато зусиль всесвітньо відомі наші співвітчизники – юристи В. Корецький (академік АН УРСР, засновник та впродовж багатьох років директор Інституту держави і права АН УРСР, основоположник української школи міжнародного права, член Міжнародного суду ООН, представник СРСР у Комісії ООН з прав людини у 1947–1949 рр.) і П. Недбайло (професор, завідувач кафедри теорії держави і права Київського університету ім. Т.Г. Шевченка, який у 1958–1968 рр. був постійним представником УРСР у Комісії ООН з прав людини і якому в 1968 р. було присуджено премію ООН за видатний особистий внесок у справу захисту прав і свобод людини).

Таким чином, у міжнародно-правовій практиці було прийнято чимало прогресивних норм і започатковано міжнародно-правові ініціативи, які послугували «позитивною» атестацією Україні після проголошення нею незалежності.

На тлі всіх попередніх радянських конституцій Конституція УРСР 20 квітня 1978 р. вигідно вирізняється як структурою, так і обсягом закріплених прав та свобод. У ній статусу особи було

присвячено дві глави, окремою главою регулювались основні принципи громадянства, визначався статус іноземців та осіб без громадянства на території України, встановлювалась рівність прав громадян перед законом, рівність прав чоловіків та жінок.

Основним правам, свободам і обов'язкам громадян також була присвячена ціла глава, в якій проголошувалась повнота прав громадян у всіх основних сферах, зокрема, в ст. 37 зазначалося, що громадяни УРСР мають всю повноту соціально-економічних, політичних і особистих прав і свобод, що гарантувалися Конституцією СРСР, Конституцією УРСР і законами. Проголошувалась можливість розширення прав і свобод громадян у міру реалізації програми розвитку суспільства. В той же час не повністю було враховано стандарти прав людини, закріплені в міжнародно-правових актах, учасницею яких була УРСР.

У системі прав і свобод пріоритет надавався соціально-економічним та культурним правам. Практично ця категорія прав найбільш реально втілювалася у життя. Це передусім права на працю, відпочинок, охорону здоров'я, на житло, право користуватися державною власністю, право особистої власності, яке мало дещо обмежений характер. Серед культурних прав проголошувалося право на освіту, що забезпечувалося безоплатністю усіх видів освіти і загальнообов'язковою середньою освітою, право на користування досягненнями культури, свобода наукової, технічної і художньої творчості.

Політичним, громадянським та особистим правам і свободам, як і в попередніх радянських конституціях, відводилася другорядна роль. До цієї категорії прав та свобод належали: право брати участь в управлінні державними і громадськими справами; право вносити пропозиції в державні органи і громадські організації, критикувати недоліки в їх роботі; свобода слова, друку, зборів, мітингів, походів і демонстрацій. Ці положення здебільшого були декларативними і не мали відповідних механізмів своєї реалізації. До особистих прав належали недоторканність особи і житла, охорона державою особистого життя громадян, таємниці листування тощо. Новелою серед особистих прав було закріплення права громадян оскаржувати дії посадових осіб державних і громадських органів. Скарги мали розглядатись у порядку і строки, встановлені законом. Дії посадових осіб, вчинені з порушенням закону, могли бути оскаржені до суду.

Конституція УРСР 1978 р. поряд із закріпленням прав та свобод передбачала також закріплення широкого кола обов'язків,

що було нетрадиційним на той час для конституцій більшості країн світу.

Цілком зрозуміло, що проблема реальності, захищеності і забезпеченості прав та свобод людини і громадянина безпосередньо пов'язана із конкретними історичними особливостями розвитку конкретної держави, формою організації державної влади і соціально-економічним ладом, що панує в ній, розвитком політичних інститутів, політичною свідомістю і активністю народних мас та іншими умовами, що існують у кожному суспільстві. Разом з тим найсуттєвішою умовою існування будь-якої держави і будь-якого суспільства є незалежність і суверенність держави і готовність та життєва потреба суспільства їх боронити і відстоювати.

Проголошення 24 серпня 1991 р. незалежності України відкрило нову сторінку історії нашої держави та її народу, дало змогу розширити права та свободи громадян, наповнити їх новим змістом і значенням.

У Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. і зверненні Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» 5 грудня 1991р. наголошувалося на тому, що до сім'ї цивілізованих країн бажає увійти нова, демократична, правова держава, яка ставить собі за мету, зокрема, реально забезпечити права, свободи людини і громадянина і зобов'язується суворо дотримуватись загальновизнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини. Суспільно-політичні зрушення у 1985–1990 рр. і особливо події серпня 1991 р. глибоко сколихнули українську громадськість та створили сприятливі умови для демократичних перетворень.

Перші ж законодавчі акти щойно утвореної незалежної держави не залишали ніяких сумнівів щодо правового закріплення накреслених цілей. Достатньо звернутись до законів України «Про власність», «Про підприємництво», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про громадянство України», «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування», «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» та інших, щоб переконатися в тому, що пріоритетним напрямом діяльності держави є захист і забезпечення прав та свобод людини і громадянина, створення дієвого механізму їх реалізації.

Прийняття 9 листопада 1995 р. України в члени Ради Європи суттєво вплинуло на подальший розвиток прав і свобод людини і громадянина. Україна приєдналась до великої кількості

багатосторонніх європейських конвенцій у галузі прав і свобод людини і взяла на себе конкретні зобов'язання щодо імплементації їх норм у національне законодавство. Крім цього членство у Раді Європи стимулювало процес підготовки і прийняття Конституції – основного закону нової демократичної держави.

Конституція України 1996 р. є певною мірою взірцем сучасного конституціоналізму з питань прав і свобод людини і громадянина. Вона визначила якісно новий, сучасний статус людини і громадянина в Україні, здійснивши фактично «гуманітарну революцію».

Людина, її життя, честь і гідність, недоторканність і безпека визнані в Конституції (ст. 3) найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини і громадянина є змістом і спрямованістю діяльності держави. Держава згідно з Конституцією відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Виходячи з цієї концепції, в чинній Конституції України правам, свободам і обов'язкам людини і громадянина присвячено спеціальний розділ II. Цей розділ є одним з найважливіших в Конституції і містить близько третини її статей.

Чинна Конституція України імплементувала всі основні положення міжнародно-правових актів з прав людини і насамперед Загальної декларації прав людини, міжнародного пакту про громадянські і політичні права та міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, які є одним з найбільших досягнень людства XX ст. у гуманітарній сфері, справжнім «людським виміром», мірою людської гідності.

Чинна Конституція України вперше замість фрагментарного набору прав і свобод визначила систему прав і свобод у всіх основних сферах, передбачивши, зокрема, громадянські, політичні, економічні, соціальні і культурні права і свободи людини і громадянина.

Новий Основний Закон України значно розширив коло конституційних прав і свобод, передбачивши низку нових прав і свобод, та істотно збагатив їх за змістом. У ньому вперше передбачено такі істотні права і свободи, як право на життя (ст. 27), на інформацію (ст. 34), право приватної власності (ст. 41), на підприємницьку діяльність (ст. 42), на страйк (ст. 44), на достатній життєвий рівень (ст. 48), свобода пересування, вільного вибору місця проживання, право вільно залишати територію України і повертатися в Україну (ст. 33) тощо.

Як показав час, що минув після прийняття Конституції України, передусім права і громадянські та політичні свободи набувають реального наповнення. Так, завдяки їх реалізації скасовано смертну кару, утворилось більш як 90 політичних партій, формується громадянське суспільство.

Конституція всебічно гарантує права і свободи, передбачає механізм їх забезпечення і охорони. Про це свідчить передусім система конституційних нормативно-правових гарантій прав і свобод, зокрема, юридичної відповідальності за порушення прав і свобод, невідчужуваності і непорушності прав і свобод, їх невичерпності, недопустимості скасування, звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Смирнов Максим Іванович,

доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової
діяльності Національного університету
«Одеська юридична академія», кандидат
юридичних наук, доцент

ОТРИМАННЯ ПОКАЗАНЬ ВІД ОСІБ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЙ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ТИМЧАСОВІЙ ПЕРЕДАЧІ ОСІБ, ЯКІ ТРИМАЮТЬСЯ ПІД ВАРТОЮ АБО ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ІНОЗЕМНОЇ ДЕРЖАВИ

Кримінальне процесуальне законодавство України в частині міжнародного співробітництва держав у кримінальному судочинстві, незважаючи на впровадження відеоконференцій (далі – ВК) у сферу міжнародної правової допомоги (ст. 567 КПК передбачає можливість проведення допиту за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом ВК), залишається неадекватним сучасним потребам розслідування і розгляду кримінальних проваджень, ускладнених іноземним елементом та потребує удосконалення.

КПК встановлює порядок тимчасової передачі особи, яка тримається під вартою або відбуває покарання на території іноземної держави, а також тимчасової передачі до іноземної держави особи, яка відбуває покарання на території України (ст. 541 КПК), однак не дає визначення «тимчасової передачі». Під останньою необхідно розуміти передачу на погоджений з запитуючою державою строк особи, яка тримається під вартою або відбуває покарання на її території, до запитуючої держави

для давання показань або участі у проведенні інших процесуальних дій під час здійснення кримінального провадження, у якому вона не притягується до кримінальної відповідальності. Особа, тимчасово передається до запитуючої держави за умови її повернення у погоджений з запитуваною державою строк та при дотриманні імунітетів, встановлених ст. 12 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р. [1].

Отже, у випадку, якщо виникає потреба тимчасової передачі особи, яка тримається під вартою або відбуває покарання у виді позбавлення волі на території іноземної держави і не притягується до кримінальної відповідальності в кримінальному провадженні, яке здійснює компетентний орган запитуючої сторони, з метою отримання від такої особи показань або проведення з її участю інших процесуальних дій, запитуюча держава звертається з проханням про таку передачу. В своєму проханні запитуюча держава зазначає та надає гарантії щодо повернення цієї особи, але не пізніше строку погодженого з іноземною державою [2].

Слід зауважити, що порядок тимчасової передачі особи, встановлений ст. 541 КПК відрізняється від норм Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р., які регламентують зазначений вид правової допомоги, зокрема: 1) у ч. 1 ст. 541 КПК мова йде про тимчасову передачу особи, яка тримається під вартою або відбуває покарання у виді позбавлення волі на території іноземної держави. Проте, відповідно до п. 1 ст. 11 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р., тимчасова передача стосується лише особи, яка тримається під вартою [1]; 2) ч. 1 ст. 541 КПК встановлює можливість тимчасової передачі особи в Україну для давання показань або участі в інших процесуальних діях. Проте, відповідно до п. 1 ст. 11 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р. тимчасова передача особи можлива лише для допиту особи як свідка, або для проведення очної ставки за її участю [1]; 3) ч. 6 ст. 541 КПК встановлює можливість тимчасової передачі особи, яка відбуває покарання на території України до іноземної держави, проте, не зазначає обставин (окрім ч. 7 ст. 541 КПК), за наявності яких у тимчасовій передачі особи до іноземної держави уповноважений (центральный) орган України може відмовити. Ці обставини також окремо не зазначені у ст. 557 КПК, яка передбачає

підстави для відмови у виконанні запиту про правову допомогу. У ч. 1 ст. 557 КПК зазначається, що запитуючій стороні може бути відмовлено у задоволенні запиту про правову допомогу у випадках, передбачених міжнародним договором України.

Відповідно до п. 1 ст. 11 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р., у тимчасовій передачі особи може бути відмовлено: 1) якщо особа, що тримається під вартою, на це не погоджується; 2) якщо її присутність необхідна для цілей кримінального провадження, що здійснюється на території запитуваної сторони; 3) якщо її перепровадження може привести до продовження строків її тримання під вартою; 4) якщо існують інші важливі обставини для того, щоб не перепроваджувати її на територію запитуючої сторони [1]. Аналогічні підстави для відмови у тимчасовій передачі особи передбачені також іншими міжнародними договорами України.

У передачі особи з України до іноземної держави, крім випадків, визначених у міжнародному договорі України та КПК, може бути відмовлено в разі, якщо після задоволення аналогічного запиту щодо тієї самої чи іншої особи раніше компетентні органи цієї держави не забезпечили дотримання наданих гарантій.

Альтернативою безпосередньої присутності особи, яка тримається під вартою або відбуває покарання на території іноземної держави може бути її віддалена участь у допиті за допомогою ВК. У такому випадку, підстави для відмови у тимчасовій передачі особи, зазначені у Європейській конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р., перестають мати імперативний характер.

Так, підставою для відмови у тимчасовій передачі особи, може бути необхідність її присутності для кримінального провадження, що здійснюється на території запитуваної держави. Проведення допиту такої особи за допомогою ВК надає можливість фізично не передавати особу запитуючій державі, забезпечити її віддалену участь у проведенні допиту і одночасно забезпечити здійснення кримінального провадження на території запитуваної держави.

Відповідно до іншої підстави, в тимчасовій передачі особи може бути відмовлено, якщо це може привести до продовження строків її тримання під вартою. Використання ВК у такому випадку буде допустимим компромісом, оскільки дозволяє проводити необхідні запитуючій державі за участю такої особи

процесуальні дії в найкоротший строк, що має важливе значення щодо дотримання строку тримання під вартою і мінімізації негативних наслідків тривалого кримінального провадження.

Прохання щодо тимчасової передачі особи виконуються лише за згодою такої особи. Тому неотримання згоди від особи, тимчасової передачі якої просить запитуюча держава, є самостійною підставою для відмови у задоволенні заявленого прохання. Така відмова може бути викликана об'єктивними причинами, основними серед яких може бути відсутність належних гарантій її особистої безпеки. Крім того, якщо стосовно такої особи до її передачі запитуючій державі буде обраний запобіжний захід, не пов'язаний з її триманням під вартою, то це унеможливило виконання прохання про її тимчасову передачу. Згода особи на проведення за її участю запитуваних процесуальних дій за допомогою ВК є не обов'язковою, оскільки цим не порушується право особи на особисту недоторканність і свободу.

Необхідно звернути увагу на те, що при тимчасовій передачі особи, у деяких випадках виникає проблема її транзиту через третю державу (коли між відповідними державами відсутні прямі шляхи сполучення), оскільки законодавством багатьох країн подібний транзит не допускається. Звідси неможливість тимчасової передачі особи, що тримається під вартою на території іноземної держави для проведення за її участю процесуальних дій. Допит такої особи за допомогою ВК ефективно вирішує і цю проблему. Потенційна економія в такому випадку визначається вартістю витрат на охорону і транспортування.

Крім того, ВК вирішує проблему прохань двох і більше держав, що збігаються за часом стосовно тимчасової передачі особи, яка тримається під вартою на території запитуваної держави, для проведення за її участю процесуальних дій. Одночасне задоволення прохань двох держав про тимчасову передачу такої особи в рамках діючої системи міжнародного співробітництва та правової допомоги буде неможливим. Безумовно, приймаючи рішення, запитувана держава враховує всі відповідні фактори і перевагу може віддати проханню держави, з якою є договірні відносини. Але може скластися ситуація, коли запитувана держава не пов'язана будь-якими договірними зобов'язаннями про тимчасову передачу особи з жодною із запитуючих держав. Оптимальне вирішення зазначеної проблеми може бути знайдене за допомогою

використання ВК, що дозволить забезпечити віддалену присутність особи перед компетентними органами запитуючих держав, забезпечивши їй віддалену участь у необхідних запитуючим державам процесуальних діях. Отже, ВК надає можливість фактично одночасного задоволення клопотань двох і більше держав про тимчасову передачу особи, тим самим дозволяючи вирішити проблему прохань, що збігаються за часом.

ВК дозволяє вирішити ще одну проблему, коли держава, яка одержала прохання про тимчасову передачу особи, одержує також прохання від іншої запитуючої держави про видачу цієї самої особи, тобто коли особа одночасно є об'єктом кримінального переслідування в одній державі й необхідність її присутності для проведення процесуальних дій потрібна в іншій державі.

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995036>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

Фулей Тетяна Іванівна,

начальник відділу наукових досліджень
проблем судочинства та науково-
методичного забезпечення суддівської
освіти Національної школи суддів
України, кандидат юридичних наук

УПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ В ПРАВНИЧУ ОСВІТУ: ПРИКЛАД ІЗ ДОСВІДУ РОЗРОБКИ КУРСУ ДЛЯ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІ

Впровадження гендерних підходів – глобально визнана стратегія просування гендерної рівності. Це не самоціль, а засіб для досягнення мети гендерної рівності шляхом гарантування, що гендерні перспективи та увага до гендерних проблем будуть у центрі всієї діяльності, включно з розробкою політики, розподілом ресурсів та плануванням, імплементацією й моніторингом програм і проєктів [1, с. 21].

Сприяти впровадженню гендерного підходу у вищій освіті покликаний нещодавно розроблений Радою Європи контрольний перелік питань для правничих шкіл. Серед чотирьох запропонованих сфер для впровадження звернемо увагу на перші дві, а саме зміст та методологію навчання. Так, застосування гендерно орієнтованого (гендерно чутливого) підходу до змістовної частини (англ. *gender-sensitive content*) означає забезпечення відповідності змісту навчальної дисципліни принципу гендерної рівності [1, с. 4], і охоплюється сферою «ЩО [впроваджується]», тоді як його застосування в педагогічній діяльності (англ. *gender sensitive pedagogy*) передбачає осягнення способів інтеграції гендерного підходу у різноманітні методи викладання та форми навчання, і є відповіддю на питання «ЯК [це здійснюється]», причому проблемні аспекти, пов'язані з питаннями гендерної рівності, у педагогічній діяльності повинні бути спрямовані на подолання гендерних стереотипів [2, с. 4].

У цьому контексті видається вартим уваги досвід Національної школи суддів України, напрацьований у ході розробки навчальних курсів для суддів та кандидатів на посаду судді. Наведемо лише один приклад. Так, при розробці курсу «Подолання гендерних стереотипів при здійсненні правосуддя» для кандидатів на посаду судді успішно поєднано впровадження гендерно чутливого підходу як до змістовної, так і до науково-методичної складових. Одним із прикладів, який заслуговує запозичення правничими школами, є практичне завдання «Гендерні стереотипи та їх оцінка у рішеннях ЄСПЛ», розроблене з метою продемонструвати кандидатам на посаду судді на очевидному, показовому прикладі з практики ЄСПЛ, наскільки гендерні стереотипи мають безпосередній вплив на сприйняття суддею становища сторони залежно від гендеру (статі) та формування мотивів, якими суддя керується при оцінці доказів та прийнятті рішення, і як наслідок – як гендерні стереотипи судді можуть призвести до упередженого підходу до однієї із сторін та постановлення судового рішення, що є дискримінаційним.

Для виконання практичного завдання використано уривок виступу судді ЄСПЛ Л. Гусейнова (*Latif Hüseyinov*) на Восьмому щорічному міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини (м. Львів, 22.11.2019) [3] щодо релевантності обґрунтування судового рішення як необхідного елемента права на справедливий суд. У своєму виступі суддя

ЄСПЛ звернувся до рішення у справі «Карвальо Пінто де Суза Мораес проти Португалії» (*Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugal*) [4], на прикладі якого він продемонстрував нерелевантність обґрунтування національного суду у справі заявниці, що призвело до визнання ЄСПЛ порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Насамперед учасникам та учасницям курсу пропонується ознайомитися з відеофрагментом виступу судді ЄСПЛ, далі – опрацювати інформаційне повідомлення щодо справи, зокрема ознайомитися з мотивуванням Верховного адміністративного суду Португалії щодо зменшення розміру відшкодування 50-річній жінці, яка вимагала компенсації, оскільки унаслідок пошкодження нерву при проведенні гінекологічної операції зазнала значного погіршення свого фізичного стану, наслідками якого, зокрема, були сильний біль, труднощі при пересуванні та сидінні та неможливість мати сексуальні стосунки. Підкреслимо, що серед мотивів рішення Верховного адміністративного суду були, зокрема, такі: з огляду на вік потерпілої та наявність у неї двох дітей сексуальні відносини є не такими важливими, як у молодому віці, оскільки їх значення зменшується з віком – а відтак присуджена судом першої інстанції сума відшкодування є надмірною; враховуючи вік дітей позивачки, їй треба опікуватися лише своїм чоловіком; а відтак потреба наймати домашню робітницю на повний день є надмірною [4, п. 16].

Опрацювавши інформаційне повідомлення, та користуючись завчасно підготовленим тренерами транскриптом виступу судді ЄСПЛ, учасники та учасниці отримують завдання: ідентифікувати гендерні стереотипи, використані Верховним адміністративним судом Португалії для мотивування судового рішення щодо зменшення сум компенсації за моральну та матеріальну шкоду, завдану позивачці медичною установою внаслідок невідлого хірургічного втручання. Формат виконання практичного завдання передбачає, що після індивідуальної роботи, яка триває кілька хвилин, майбутні судді обговорюють власні напрацювання в малих групах та записують на фліпчарті (або аналозі) ті гендерні стереотипи, щодо яких є згода більшості, після чого представники кожної малої групи презентують результати групової роботи, обґрунтовуючи вибір кількома реченнями.

У ході виконання практичного завдання, зокрема ідентифікації та обговорені гендерних стереотипів (зокрема, що статеве життя жінки нерозривно пов'язане з її функцією дітонародження та роллю матері, тому наявність в жінки двох дітей свідчить, що вона фактично вже реалізувалась в цій сфері; з віком потреба жінки в статевому житті зменшується, тому неможливість 50-річної жінки вести статеве життя не сприймається як серйозна проблема, є менш значимою проблемою, тоді як для чоловіка неможливість статевого життя є тяжкою психологічною травмою, незалежно від його віку/наявності дітей; в контексті виконання домашніх обов'язків п'ятдесятирічній жінці, в якій діти вже дорослі, залишилося дбати про свого чоловіка, і це не сприймається як «серйозна» робота тощо), досягаються навчальні цілі, а саме: усвідомлення небезпеки упередженого ставлення через гендерні стереотипи та зв'язку між тими упередженнями, які існують серед представників судової системи, та прийняттям і мотивацією судового рішення.

Тренерам під час виконання практичного завдання та підведенні підсумків важливо підкреслити, що на думку ЄСПЛ, спосіб формулювання мотивації у рішенні Верховного адміністративного суду Португалії щодо зменшення суми компенсації моральної школи не є просто невдалим мовним зворотом, як це намагався подати Уряд; видається, що вік та стать заявниці мали вирішальне значення, встановлюючи відмінність у ставленні на основі цих ознак [4, п. 53].

Цей приклад є наочним втіленням ще кількох рекомендацій, які містяться у вищезгаданому контрольному переліку для правничих шкіл, а саме що застосування гендерного підходу в рамках будь-якої освітньої програми має ґрунтуватись на правах людини [2, с. 7], і що проблематику гендерної рівності в межах навчальної програми можна розглянути на прикладі загальних міжнародно-правових актів, зокрема Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2, с. 8].

Наголосимо, що подібне впровадження гендерно чутливого підходу у змістовну та педагогічну складові навчального процесу сприятиме набуттю та розвитку гендерної компетентності студентів. Так, зауважимо, що «усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем» включено до переліку Проєкту ЄС TUNING, з якого обираються найбільш актуальні для спеціальності загальні компетентності для

кожного рівня вищої освіти [5, с. 16], а «розроблення стандартів гендерної компетентності для кожного рівня вищої освіти в межах спеціальностей «Право», «Правоохоронна діяльність», «Міжнародне право» та затвердження їх як невід'ємної складової стандарту вищої освіти за зазначеними спеціальностями» передбачено Національним планом дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року [6], затвердженим 05.09.2018 розпорядженням Кабінету Міністрів України № 634-р.

Враховуючи наведене, наведений приклад з досвіду Національної школи суддів України щодо розробки курсу для кандидатів на посаду судді може слугувати наочним інструментом впровадження гендерного підходу у правничу освіту.

Список використаних джерел

1. Dictionary of terminology, used by the Council of Europe in the youth policy field, for human rights and non-formal education. Словник термінів, які використовує Рада Європи у сферах молодіжної політики, прав людини та неформальної освіти. URL: <https://rm.coe.int/ukr-eng-dictionary-of-terminology-used-by-the-council-of-europe-in-the/1680a1b388>

2. Впровадження гендерного підходу у вищій освіті: контрольний перелік питань для правничих шкіл. URL: <https://rm.coe.int/a4-enchanted-gmchecklist-ukr-122020-pdf/1680a135fe> (дата звернення 01.04.2021).

3. 8-й Міжнародний форум з практики Європейського суду з прав людини. OSCE Project Co-ordinator in Ukraine. 21 листопада 2019. URL: https://www.youtube.com/watch?v=KGSIB8x-Iz0&feature=emb_err_watch_on_yt ; 05:30:26-05:35:06. (дата звернення 01.04.2021).

4. Carvalho Pinto de Sousa Morais v. Portugal, application no. 17484/15, July 25, 2017. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-175659> (дата звернення 01.04.2021).

5. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти, затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 01.06.2017 р. № 600 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 30.04.2020 р. № 584)

6. Про затвердження Національного плану дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету

ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 верес. 2018 р. № 634-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2018-%D1%80> (дата звернення 01.04.2021).

Фурман Ярослав Володимирович,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення та
судової експертології навчально-
наукового інституту № 2 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, старший науковий
співробітник

ІНФОРМАЦІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСПЕКТОРА-КРИМІНАЛІСТА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Діяльність інспектора-криміналіста має пошуково-пізнавальний характер та реалізується, здебільшого, шляхом участі у проведенні слідчих (розшукових) дій, які складають основу розслідування кримінальних правопорушень, зокрема, у огляді місця події.

Пошук носіїв криміналістично значущої інформації здійснюється шляхом застосування системи тактичних та технічних прийомів, операцій та методик [1].

У слідах події кримінального правопорушення відбиваються ознаки особи, що його вчинила, а також предметів, які вона застосувала під час вчинення кримінального правопорушення.

Повнота виявлення, зберігання, фіксації та використання інформації про різні властивості особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а також предметів, застосованих під час вчинення кримінального правопорушення, які відображені у слідах, визначаються об'єктивними закономірностями, пізнання яких дозволяє розробляти науково обгрунтовані прийоми й методи роботи з ними.

Однією з основних першочергових та невідкладних слідчих (розшукових) дій, що проводяться на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень є огляд місця події, який полягає у безпосередньому сприйнятті слідчим місця події

з метою виявлення слідів кримінального правопорушення та інших речових доказів, з'ясування обстановки кримінального правопорушення, встановлення механізму події кримінального правопорушення, її учасників, та вирішення інших питань, які мають значення для кримінального провадження (ст. 237 КПК України). Втім, огляд місця події спрямований на вирішення низки специфічних завдань, які полягають у фіксації не тільки обстановки події, а й внесених в неї змін, тому що вони є основою для опосередкованих висновків про спосіб дії кримінального правопорушення, конкретної спрямованості його умислу, знанні (незнанні) ним місць зберігання цінностей, можливого місцезнаходження слідів кримінального правопорушення як на місці події, так і на самому злочинцеві, його одягу, знаряддях кримінального правопорушення; чисельності осіб, що приймали участь у вчиненні кримінального правопорушення, тощо.

За загальним правилом, у межах своїх функціональних обов'язків, визначених відомчими нормативно-правовими актами, а також положень кримінального процесуального закону, основними завданнями інспектора-криміналіста (техніка-криміналіста) на місці події є:

- надання консультацій слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок;

- використання спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання для проведення вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, складання планів і схем, виготовлення графічних зображень оглянутого місця чи окремих речей;

- виявлення, фіксація, вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення;

- проведення експрес-аналізу за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), акцентування уваги слідчого на фактичних даних, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення [2, с. 18].

Висвітлення проблем участі інспектора-криміналіста у проведенні огляду місця події дістало розробку у дослідженнях С.М. Вологіна, О.М. Зініна, П.П. Іщенко, М.П. Молибоги, В.О. Снеткова, В.М. Хрустальова [3] та ін.

Дослідження місця події інспектором-криміналістом – творчий процес, спрямований на відтворення механізму події, пізнання фізичних якостей учасників події, характеру та цілей їх

дій. Головне завдання дослідження – встановлення особи злочинця, комплексу відомостей про неї – сукупності її фізичних якостей, ознак, дій з метою розшуку та ідентифікації.

Тому об'єктивно можливим і необхідним стає комплексний підхід до виявлення і дослідження криміналістичної інформації.

Крім того, в процесі огляду місця події інспектор-криміналіст повинен звертати увагу на збирання носіїв, що відображають об'єктивну інформацію про кваліфікуючі ознаки кримінального правопорушення: повторність, вчинення кримінального правопорушення групою осіб.

Відомості про це можуть бути отримані в наступних моментах огляду:

1. При оцінці слідів (рук, взуття, що мають різну форму, розміри, вид та ін., використаних знаряддях вчинення кримінального правопорушення, за їх кількості та складності), що характеризують групу.

2. При оцінці події за способом вчинення кримінального правопорушення (вчинення таких кримінальних правопорушень, які за характером злочинних дій не можуть бути здійснені без участі іншої особи).

3. В процесі аналізу великого об'єму роботи з підготовки, вчинення кримінального правопорушення та приховування його слідів, використанню транспорту, що дає підстави для припущення групового характеру кримінального правопорушення (сліди пересування яких-небудь важких предметів, що складно перенести однієї дорослій людині, значний об'єм вкраденого майна та ін.).

4. З узагальнених даних про сліди кримінального правопорушення, обстановку, місце, обставинах події.

5. При наявності комплексу слідів, що за деякими параметрами співпадає зі слідовим комплексом, виявленим при огляді інших місць подій.

6. При аналізі комплексу слідів, що відобразили «злочинний почерк» зі стійкою та повторюваною індивідуальною ознакою [4, 5].

Таким чином, інформаційно-пізнавальна модель діяльності інспектора-криміналіста із надання допомоги слідчому у збиранні криміналістично значимої інформації при проведенні огляду місця події, уявляється ефективним інструментом формування інформаційної основи розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Белкин Р.С. Курс криминалистики: Учеб. пособие для вузов. – 3-е изд., дополненное / Рафаил Самуилович Белкин. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – 837 с.
2. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навч. посіб. / [Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін та ін.] Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 432 с.
3. Участие специалиста-криминалиста в следственных действиях / В.Н. Хрусталёв, Р.Ю. Трубицын. СПб.: Питер, 2003. 208 с.
4. Криминалистическая характеристика преступных групп / Быков В. М. Ташкент: Высш. шк. МВД СССР, 1986. 70 с.
5. Вопросы использования специальных знаний на первоначальном этапе расследования краж / В.Л. Буркацкий. *Криминалистика и судебная экспертиза*: Республик. межведом. сб. науч. и науч.-метод. работ. К.: Лыбидь, 1990. № 40. С. 52–56.

Шкуратенко Олена Володимирівна,
завідувачка кафедри історії держави та
права Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

УЧАСТЬ УКРАЇНИ В СТАНОВЛЕННІ МІЖНАРОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Міжнародний захист прав людини здійснюється у багатьох сферах національного права. З позицій міжнародного права слід розглядати саме проголошення в документах ООН прав людини, як визначення можливості для всіх індивідів без будь-яких відмінностей діяти певною мірою в цілях користування політичними, матеріальними та духовними благами, навіть у разі, коли останнє не закріплене у національному праві.

В роботі ООН, поряд з системою питань по врегулюванню міжнародної безпеки та міжнародного миру, системою боротьби народів за право на самовизначення, було закладено систему розвитку поваги прав людини.

Згідно з положеннями Статуту ООН, загальну відповідальність за функціональну діяльність самої ООН, у тому числі й в області прав людини, та основних свобод для всіх, незалежно від раси, статі, мови та релігії, а також питань, які

стосуються координування співробітництва держав у рамках всієї системи ООН, несе Генеральна Асамблея ООН (ст. 13, 60 Статуту ООН).

Серед органів ГА ООН, що проводять конкретну практичну діяльність у соціальній і економічній областях, які стосуються прав людини, можна назвати ЮНІСЕФ і УВКБ. Разом з іншими державами Україна (УРСР) з початку діяльності ООН у сфері захисту прав людини обирається і бере активну участь у створенні та функціонуванні майже всіх її органів.

Міжнародний надзвичайний фонд допомоги дітям (ЮНІСЕФ) було створено як тимчасовий орган ООН у 1946 р. (Резолюція 57(1) [1, с. 79–82], а з 1953 р., згідно з Резолюцією 802(VIII) від 6 грудня 1953 р., функціонує на постійній основі. Задачами фонду є співробітництво з урядами (особливо країн, що розвиваються) з метою забезпечення благополуччя дітей і підлітків.

Українська РСР 16 лютого 1946 р. була обрана членом Комітету у справах біженців і переміщених осіб (УВКБ). Комітет виробив важливі положення, що стосуються біженців і переміщених осіб, які й увійшли до Резолюції ГА ООН та інших міжнародних документів. Під поняттям «біженці» розумілися жертви нацистського чи фашистського режимів, жертви переслідувань з мотивів расового, релігійного чи національного характеру, що суперечить принципам ООН. Як «переміщені особи» розглядалися особи, які в результаті дій влади були виселені з країни їх громадянства з расових, релігійних чи політичних міркувань [1, с. 93]. Слід зазначити, що повноваження цього органу зводились не лише до забезпечення міжнародного захисту прав і свобод біженців та переміщених осіб шляхом співпраці з урядами відповідних держав, а й до практичного вирішення проблем названих осіб.

Ще одним із головних органів, Економічною і Соціальною Радою (ЕКОСОР), забезпечується відповідальність за виконання функцій Організації у сфері міжнародного економічного і соціального співробітництва, у тому числі й в області прав людини (ст. 60 Статуту ООН).

Згідно зі ст. 68 Статуту ООН Раді було надано право створити окрему функціональну Комісію ООН з прав людини. У Резолюції ЕКОСОР (9/II) від 21 червня 1946 р. зазначалось, що, виконуючи передбачені Статутом ООН обов'язки заохочення загальної поваги і додержання прав людини та основних свобод для всіх, без різниці раси, статі, мови чи релігії, і маючи потребу у висновках та допомозі при виконанні цих обов'язків,

утворюється Комісія ООН з прав людини. До компетенції Комісії ООН з прав людини входили подання пропозицій, рекомендацій і доповідей відносно міжнародної поваги до прав людини, розробка проектів міжнародних декларацій, конвенцій, рекомендацій стосовно прав людини. Великі повноваження Комісії надавались у сфері вивчення правових питань у галузі освіти, медицини та науки [2, с. 31–33].

До складу Комісії ООН з прав людини, згідно з постановою, ухваленою у 1946 р., увійшли по одному представнику від кожної з 18 країн-членів Організації, обраних Радою. В число перших була обрана й УРСР. Представником від України в Комісії з прав людини став В.П. Коваленко.

У 1946 р. представники української делегації також брали активну участь у створенні ще однієї з важливих ланок у системі ООН з прав людини – Комісії ООН з питань становища жінок. Комісія мала на меті підготовку проектів міжнародно-правових актів, розроблення рекомендацій в цілях сприяння здійсненню прав жінок у політичній, економічній, соціальній і просвітницькій сферах.

Працюючи в Комісії з прав людини, українські дипломати зробили вагомий внесок у розробку і прийняття Загальної декларації прав людини. Українська делегація вказала на «відсутність визнання суверенних прав та інтересів держав, права на самовизначення народів та націй, принципу повного рівноправ'я, незалежно від раси, оскільки людина є частиною колективу, що здійснює це право» [3, с. 91]. Цілком логічно, що цей перелік прав і свобод, які підлягають загальному дотриманню, втілювався у Загальній декларації прав і свобод людини, проголошеній III сесією ГА ООН 10 грудня 1948 р.

Загальна декларація прав людини стала основою для ухвалення конвенцій і декларацій з різних аспектів прав людини, її положення увійшли до конституційних законів держав, стали вагомим чинником у національній законотворчості. При цьому, СРСР не сприйняв Загальну декларацію, а регулювання сфери захисту прав і свобод людини та громадянина було віднесено до загальносоюзної компетенції. На території УРСР положення Загальної декларації залишалися тільки декларативними, і лише після проголошення незалежності у 1991 р. набули реальних та практичних обрисів у законодавстві України.

У 50-х рр., з розширенням зовнішньополітичних можливостей, УРСР бере активну участь у роботі Комісії ООН з прав людини та долучається до підписання важливих договорів,

угод і конвенцій, вироблених міжнародною спільнотою у сфері захисту прав і свобод людини. З метою забезпечення загального та ефективного визнання та додержання прав і свобод людини, що визначені в Загальній декларації прав людини, уряди європейських країн, у тому числі й УРСР, 4 листопада 1950 р. прийняли Європейську Конвенцію з прав людини. Але, незважаючи на те, що Конвенцію ще тоді було підписано урядом Української РСР, лише після утворення незалежності держави, 17 липня 1997 р., Верховна Рада України ратифікувала цей міжнародний документ [4].

У 1954 р. Урядом Української РСР було ратифіковано ще ряд важливих документів із захисту прав і свобод людини. Це Конвенції з політичних прав жінок, про боротьбу з торгівлею людьми та з експлуатацією проституції третіми особами, прийняті ГА ООН у грудні 1949 р.

УРСР, яка була на той час незмінним членом Комісії з прав людини, брала участь в опрацюванні Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 р.

На XIII сесії Комісії ООН з прав людини, яка проходила у березні 1957 р., українська делегація на чолі з П.П. Михайленком брала активну участь у роботі Комісії з прав людини, де розроблялись положення Конвенції про громадянство заміжньої жінки [5, с. 3]. Конвенцію було ухвалено та відкрито для підписання, і Верховна Рада УРСР ратифікувала її у вересні 1958 р.

В Раді були порушені й питання щодо запобігання злочинності та поводження зі злочинцями, які розглядалися в рамках додержання прав та основних свобод людини на міжурядовому рівні, де брала участь й Українська РСР. У подальшому проблема була розглянута Першим Конгресом ООН з питань запобігання злочинності та поводження зі злочинцями, у роботі якого брала участь й Українська РСР.

Делегація УРСР брала активну участь у роботі другого лондонського Конгресу із запобігання злочинності та поводження зі злочинцями, який відбувся у серпні 1960 р. УРСР була в числі запрошених та брала активну участь у семінарі на тему «Захист прав людини в кримінальному процесі», який було скликано у Відні 1960 р. До Семінару були підготовлені доповіді з питань законодавства та практики в УРСР стосовно захисту в кримінальному процесі прав людини.

З 1960 р., виходячи з міжнародних багатосторонніх договорів про наркотичні засоби, УРСР надає відповіді на

запитання, розроблені у відповідності до прохання ЕКОСОР (Резолюція 770С/XXX), щодо випадків незаконного обігу наркотиків у країні.

На XV сесії ГА ООН у 1960 р. українська делегація була запрошена на вироблення проекту Пакту про громадянські та політичні права людини, де нею було внесено ряд поправок до ст. 15 проекту [6, с. 65]. У грудні 1966 р. ГА ООН остаточно прийняла і відкрила для підписання, ратифікації та приєднання юридично обов'язковий Міжнародний пакт про громадянські та політичні права людини, де пункт 1 ст. 1 зазначав, що «усі народи мають право на самовизначення. За силою цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток». Урядом Української РСР Міжнародний пакт про громадянські та політичні права людини був ратифікований лише 19 жовтня 1973 р.

Відзначаючи активну позицію української делегації щодо захисту прав і свобод людини на міжнародній арені, зазначимо, що саме в Україні свобода та права людини довгий час були абстрактним поняттям. Усвідомлення самостійності особи і притаманності їй свободи відбувалося з величезними труднощами. Саме всі сили народу йшли на виборювання права, на існування як етносу, особливої мовно-культурної спільності, а інтереси особи в країні постійно приносилися в жертву інтересам громадян... Лише на рубежі 50–60-х рр. в Україні серед окремих представників розпочинається усвідомлення того, що через універсальну ідею права та свободи людини мають бути втілені у новий світовий контекст.

Інтеграція Української РСР у світове співтовариство була вагомим фактором, що обумовлював подальші тенденції розвитку національного права та набуття практичних обрисів у законодавстві України після проголошення незалежності 1991 р.

Список використаних джерел

1. Объединенные Нации. Резолюции, принятые Генеральной Ассамблеей на второй части Первой Сессии с 23 октября по 15 декабря 1946 г. Лейк Соксес, Нью-Йорк: ООН, 1947. – 150 с.

2. Объединенные Нации. Резолюции, принятые Экономическим и Социальным Советом на Второй сессии с 25 мая по 21 июня 1946 г. Нью-Йорк: ООН, 1946. 35 с.

3. Резолюция 257(III): Постоянные миссии при ООН // Объединенные Нации. Резолюции, принятые Генеральной

Ассамблеей на первой части третьей сессии. 21 сентября – 12 декабря 1948 г. Палэ де Шайо, Париж: ООН, 1949. 93 с.

4. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2,4,7 та 11 Конвенції». *Голос України*. 1997. 24 лип.

5. Повноваження, видані Радою Міністрів від імені уряду МЗС УРСР 1957 р. – ІАУ МЗС України, ф. Основний, спр. 645, 14 арк.

6. Протоколи, стенограми та план засідань Комісії в закордонних справах 5-го скликання, обраної 15 квітня 1959 р. (20 вересня – 20 грудня 1960 р.). ЦДАВО України, ф. 1, оп. 22, спр. 19, 197 с.

Юрченко-Шеховцова Тетяна Іванівна,
науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем психологічного
забезпечення та психофізіологічних
досліджень навчально-наукового
інституту заочного та дистанційного
навчання Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
психологічних наук

ЮРИДИЧНА ОСВІТА – ПІДґРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВОСВІДОМОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Правосвідомість працівника поліції – це складна, інтегративна особистісно-професійна риса, яка є сукупністю знань законодавства, уявлень про правові явища, правових переконань і суб'єктивних вимог до права, що відображає ставлення поліцейського до правової дійсності, визначає готовність до діяльності ціннісного правового спрямування. В умовах розбудови правової держави підвищуються вимоги до рівня правосвідомості працівників поліції. Відповідно до цієї тенденції, актуалізується необхідність постійного підвищення, розвитку й удосконалення правосвідомості поліцейського в сучасних умовах.

Постійне застосування норм права в повсякденній діяльності стає фундаментом для формування професійної правосвідомості поліцейських. З іншого боку, правосвідомість є результатом відображення чинних правових норм і принципів права, правового порядку, правової діяльності держави та правоохоронних органів, правової поведінки громадян.

Внаслідок деформації професійної правосвідомості поліцейського ураженими стають насамперед галузі соціальної та комунікативної діяльності. Серед загальних рис негативного впливу зазнають такі з них: патріотизм, гуманність, чесність, принциповість, прагнення до істини, справедливості, професійна гордість, професійна етика.

Результати здійсненого дослідження [1] дають підстави стверджувати, що для сучасного поліцейського незалежно від стажу служби актуальними є такі питання: наявність базової юридичної освіти; рівень сформованості професійної майстерності; наявність умов для саморозвитку та самоосвіти; негативний вплив зовнішніх факторів.

Важливим компонентом становлення професіонала лишається його професійна підготовка (професійне навчання). Для працівника поліції невіддільною складовою його професіоналізму є сукупність правових знань щодо правової дійсності й навичок для практичної реалізації службової/правоохоронної діяльності. Ґрунтовні юридичні знання майбутній поліцейський може набути передусім під час здобуття юридичної освіти.

У сучасних умовах кандидату на посаду поліцейського не обов'язково мати юридичну освіту (Закон України «Про Національну поліцію України», ст. 49) [2]. Ми поділяємо думку сучасних дослідників, за якою в такому разі професійна правосвідомість не має свого головного підґрунтя – юридичних теоретичних знань [3]. Спеціалісти, що не мають юридичної освіти, а опановують її в процесі практичної діяльності й досягають певного рівня професійної правосвідомості, у переважній більшості не можуть задовольнити потреби суспільства. Рівень юридичної освіти правоохоронців потребує якісної зміни шляхом обов'язкового навчання в системі закладів освіти Міністерства внутрішніх справ України [4, с. 64].

Суттєвою є відмінність між отриманням юридичної освіти у звичайному закладі вищої освіти й закладі вищої освіти із специфічними умовами навчання. Тому, на думку науковців, юридична освіта та професійні риси поряд із високим рівнем правових знань, переконань, компетентність у виконанні професійних обов'язків, дотримання норм моралі, гармонійне поєднання правових знань, поглядів і правової активності, правильної оцінки власних дій і дій інших з позицій чинного закону детермінують правосвідомість правоохоронця [5, с. 93].

Правова підготовка поліцейського сприяє формуванню особистої та службової дисциплінованості, особистої

відповідальності, почуття обов'язку. Кожному працівникові поліції потрібно прищепити готовність і вміння сприймати нову соціальну інформацію, переробляти, перевіряти, узагальнювати, аналізувати, робити критичні висновки, приймати рішення та домагатися виконання їх тощо. Крім цього, правова освіченість сприяє формуванню морально-психологічної готовності поліцейського до виконання службових обов'язків, яку регулюють, захищають, стимулюють норми права. Постійний аналіз норм права, спрямований на виявлення їх соціальної цінності, морального змісту, зіставлення з ними різних життєвих ситуацій формують в особового складу Національної поліції уміння конкретно мислити, глибоко оцінювати соціальну дійсність [6, с. 37].

Із цього приводу М. Попов доходить висновку, що якість правової інформації залежить від низки чинників, серед яких: рівень правової освіченості населення, що реалізується через формальні й неформальні джерела інформації, визначається рівнем загальноосвітньої підготовки, загальної та професійної освіти; якісне поліпшення рівня правової поінформованості й правової обізнаності населення можливе лише за умов професійної правової підготовки фахівців, а також підготовки викладачів закладів вищої освіти – підвищення їхнього рівня обізнаності щодо основ права [7, с. 18].

На загальносоціальному (державному) рівні створюють необхідні політичні, соціально-психологічні, правові, етичні, економічні, науково-технічні та інші передумови й умови реалізації морального потенціалу суспільства, визначають основні напрями виховання населення, підтримання професійного потенціалу й морально-психологічного стану фахівців на рівні, що гарантує виконання основних професійних завдань. До таких заходів належать дії, спрямовані на вдосконалення низки законодавчих, нормативно-правових актів, що регулюють правові відносини й регламентують права та обов'язки людини, зокрема правоохоронця.

Набуття професійних знань, умінь і навичок є одним із важливих заходів правової соціалізації працівника поліції на професійному рівні. Професійне навчання поліцейських передбачає такі форми: первинна професійна підготовка; підготовка в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання; післядипломна освіта; службова підготовка. Підвищенню ефективності заходів правової соціалізації сприяє проведення навчальних, практичних занять з використанням

інноваційних методів, технологій, інтерактивних форм (ділові ігри, моделювання ситуацій, тренінги) тощо.

Отже, основними чинниками, що позначаються на формуванні професійної правосвідомості, є освіта та практична діяльність. Сучасні вимоги до кандидата на посаду поліцейського не передбачають обов'язкову наявність юридичної освіти. У зв'язку із цим професійна правосвідомість і правова культура поліцейського не мають головного підґрунтя – юридичних теоретичних знань. Спеціалісти, які не здобули юридичної освіти, а опановують її в процесі практичної діяльності й досягають певного рівня професійної правосвідомості та правової культури, в умовах сьогодення переважно не можуть задовольняти потреби суспільства. Рівень юридичної освіти носіїв професійної правосвідомості актуалізує необхідність якісної зміни шляхом передбачення обов'язкового навчання в системі закладів вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ України.

Список використаних джерел

1. Юрченко-Шеховцова Т.І. Психологічні детермінанти формування правосвідомості працівника поліції в сучасних умовах : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. Київ, 2020. 255 с. http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/17673/1/dysert_yurchenko_shekhovtsova.pdf.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

3. Хаврат О. О. Механізм протидії виникненню правового нігілізму у сфері правозастосовної діяльності Національної поліції України (теоретико-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2018. 212 с.

4. Макушев П. В. Професійна правосвідомість і правова культура дільничного інспектора міліції (шляхи формування і удосконалювання) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2004. 233 с.

5. Титаренко Т. А. Формирование правосознания и правовой культуры юристов. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2018. № 4 (75). С. 90–95.

6. Сливка С. С. Правове виховання працівників органів внутрішніх справ в сучасних умовах. Львів : Вільна Україна, 1991. 40 с.

7. Попов М. Правовая культура как элемент социального порядка. *Власть*. 2006. № 6. С. 13–18.

Балюк Тетяна Миколаївна,
здобувач ступеня доктора філософії
кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри
цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
Чурпіта Ганна Вікторівна

ЗАЯВНИК ЯК УЧАСНИК ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ПРО НАДАННЯ ПРАВА НА ШЛЮБ

Заявник є одним із головних суб'єктів, які беруть участь у справах окремого провадження. Законодавець не надає дефініції зазначеного учасника цивільного процесу, що зумовлює наявність достатньо великої кількості варіацій наукової думки з цього приводу [1, с. 101].

С. Я. Фурса характерними рисами заявника у справах окремого провадження називає: а) необхідність судового підтвердження обставин, без яких заявник позбавлений можливості здійснити свої права; б) порушення справи для захисту його охоронюваних законом інтересів, якщо відсутній спір про право; в) його особисту процесуальну та матеріально-правову заінтересованість у справі, яка виявляється як у поширенні на нього всіх правових наслідків судового рішення, що набрало законної сили, так і в обов'язковому правовому зв'язку встановленого судом факту (обставини) з охоронюваним законом інтересом заявника та його правом; г) покладення на заявника судових витрат [2, с. 520].

На погляд М. М. Ясинка, заявник у справах окремого провадження – це активний суб'єкт судового процесу, який відповідно до «моделі», зафіксованої в нормах процесуального права, «запускає механізм» судового розгляду шляхом подання заяви до суду, маючи при цьому свій певний інтерес [3, с. 59].

У відповідному контексті ми поділяємо висловлену в юридичній літературі позицію, що заявником слід вважати особу, в інтересах якої відкрито окреме провадження у справі [4, с. 165].

Аналіз правових норм, що їх містять статті 23 та 26 СК України, дає підстави для висновку про те, що коло осіб, які

можуть набути цивільного процесуального статусу заявника у справах про надання права на шлюб, залежить від матеріально-правової підстави звернення до суду із відповідною заявою, а саме:

1) якщо заява про надання права на шлюб подається на підставі ч. 2 ст. 23 СК України, цивільного процесуального статусу заявника у таких справах набуває особа, яка досягла шістнадцяти років.

Відповідно з ч. 2 ст. 23 СК України право на шлюб може бути надано за рішенням суду за заявою особи, яка досягла 16 років. Отже, заявником у справах про надання права на шлюб є тільки фізична особа у віці від 16 до 18 років, яка має намір зареєструвати шлюб. Звертатися до суду із цією заявою не можуть батьки неповнолітньої особи чи будь-які інші особи, оскільки реєстрація шлюбу та вирішення пов'язаних з цим питань потребує самостійного волевиявлення особи, яка бажає зареєструвати шлюб. Якщо шлюбного віку не досягли обидві особи, які мають намір зареєструвати шлюб, то «вони можуть звернутися до суду із спільною заявою» [5, с. 104] або «подати до суду окремі заяви, а тоді суд об'єднає справи в одне провадження» [6, с. 51; 7].

Розглядати питання про надання права на один і той самий шлюб в одному провадженні доцільно з огляду на те, що це сприятиме об'єктивному встановленню відповідності реєстрації шлюбу інтересам заявників і значно спрощуватиме процедуру розгляду справи, тому що зникатиме необхідність виклику до суду одних і тих самих заінтересованих осіб та з'ясування тих самих обставин двічі. Проте подання окремих заяв кожним із осіб, які мають намір зареєструвати шлюб, може зумовити розгляд однієї і тієї ж справи різними судами за підсудністю, а отже, неможливо буде об'єднати справи в одне провадження, тому у такому випадку, якщо шлюбного віку не досягли обидві особи, які мають намір зареєструвати шлюб, то вони повинні подавати до суду спільну заяву [8, с. 85];

2) якщо заява про надання права на шлюб подається на підставі ч. 4 ст. 26 СК України, цивільного процесуального статусу заявника у таких справах набувають:

- а) рідна дитина усиновлювача та усиновлена ним дитина;
- б) діти, які були усиновлені усиновлювачем.

Слід акцентувати увагу на тому, що характерною особливістю процесуальної форми цієї категорії цивільних справ окремого провадження є множинність осіб, які

виступають у цивільному процесуальному статусі заявника, адже право на шлюб має бути надано кожному з майбутнього подружжя [9, с. 91]. Також у таких справах заявниками не обов'язково будуть неповнолітні особи, оскільки право на шлюб в означеному випадку мають отримувати в судовому порядку і повнолітні особи [4, с. 215].

В юридичній літературі було висловлено позицію, відповідно до якої за множинності заявників у справах окремого провадження можна вести мову про процесуальну співучасть, яка може бути як факультативною, так і обов'язковою [10, с. 508].

Інститут процесуальної співучасті регламентовано частиною 1 ст. 50 ЦПК України, відповідно до якої позов може бути пред'явлений спільно кількома позивачами або до кількох відповідачів. Кожен із позивачів або відповідачів щодо другої сторони діє в цивільному процесі самостійно.

Також законодавець встановлює умови, за яких допускається участь у справі кількох позивачів і (або) відповідачів, як-от: 1) предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів; 2) права та обов'язки кількох позивачів чи відповідачів виникли з однієї підстави; 3) предметом спору є однорідні права і обов'язки (ч. 2 ст. 50 ЦПК України).

Виходячи з того, що відповідно до ч. 3 ст. 235 ЦПК України справи окремого провадження розглядаються судом із додержанням загальних правил, встановлених ЦПК України, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду, слід погодитися із позицією, відповідно до якої норми інституту процесуальної співучасті, що регламентовані ст. 50 ЦПК України, потрібно поширювати на випадки множинності заявників у справах окремого провадження [11, с. 77].

Список використаних джерел

1. Чурпита А. Процессуальный статус заявителей и взыскателей по делам о защите семейных прав и интересов, которые рассматриваются в порядке неискового гражданского судопроизводства. *Leges et vita*. 2015. № 9/2 (285). С. 100–104.

2. Цивільний процес України : Академічний курс : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / [Фурса С. Я., Фурса Є. І., Гетманцев О. В. та ін.] ; за ред. С. Я. Фурси. К. : Вид. Фурса С. Я. : КНТ, 2009. 848 с.

3. Ясинок М. М. Особливості дії принципу диспозитивності в окремому провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 6. С. 59–60.

4. Чурпіта Г. В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства : [моногр.]. К. : Алерта, 2016. 488 с.

5. Сімейний кодекс України : наук.-практ. комент. / [за заг. ред. С. Я. Фурси]. К. : Фурса С. Я. : КНТ, 2008. 1248 с. (Серія «Цивілістика»).

6. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ромовська З. В. [3-тє вид., перероб. і доп.]. К. : Правова єдність, 2009. 432 с.

7. Сімейний кодекс України : наук.-практ. комент. / [Жилінкова І. В., Антошкіна В. К., Д'ячкова Н. А., Москалюк В. Ю. та ін.] ; за ред. І. В. Жилінкової. Х. : Ксилон, 2008. 855 с.

8. Німак М. О. Окреме провадження у справах, що виникають із шлюбних правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. О. Німак. Л., 2012. 221 арк.

9. Чурпіта Г. В. Окреме провадження в деяких категоріях справ, що виникають із сімейних правовідносин. *Вісник Запорізького національного університету* : зб. наук. пр. юрид. науки. Запоріжжя : Запор. нац. ун-т, 2013. № 1 (II). С. 89–94.

10. Цивільний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / [С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. [2-ге вид., допов. і переробл.]. К. : Атіка, 2010. 896 с.

11. Нікітенко Р. С. Окреме провадження у справах про розірвання шлюбу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Нікітенко. К., 2014. 193 арк.

Барташук Катерина Володимирівна,
аспірант кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань
Національної академії внутрішніх справ

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА РІВЕНЬ БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сучасний розвиток суспільства безпосередньо залежить від процесів, що відбуваються в економічній системі країни. А на це, у свою чергу, впливає стан її бюджетної безпеки. Бюджетна безпека передбачає впровадження державної політики, спрямованої на втілення національних економічних

інтересів країни, зокрема на забезпечення сталого економічного зростання та необхідного рівня інвестицій для розвитку продуктивних сил у довготерміновому періоді, підтримку і захист національних виробників, стимулювання розвитку наукомістких галузей економіки, проведення соціальної політики, спрямованої на підвищення рівня життя населення і забезпечення основних соціальних потреб [1]. Водночас, бюджетна безпека, як стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів [2] перебуває під загрозою впливу корупційних проявів не лише з боку службових осіб, але і з боку інших осіб, не наділених певними повноваженнями.

Сьогодні державні фінанси, як сукупність грошових відносин, пов'язаних з формуванням, мобілізацією і розміщенням фінансових ресурсів та обміном, розподілом і перерозподілом вартості, створеної на основі їх використання [3, с. 5], перебувають в полі зору як тих, хто забезпечує їх належне існування, так і тих, хто намагається їх порушити. При цьому вплив корупційного характеру – явище непоодиноке та доволі розповсюджене в українському суспільстві. Водночас, корупція не є надбанням сучасності. Від античної доби й до сьогоденнішніх днів значною проблемою політики у всьому світі є проблема контролю за особами та групами осіб, які ставлять власні інтереси вище за інтереси держави і суспільства в цілому. Особливо це стосується сфери зосередження, розподілу та використання бюджетних коштів.

Корупційні ризики у сфері забезпечення бюджетної безпеки держави надзвичайно небезпечні внаслідок її стратегічного значення, адже забезпечення неналежного рівня безпосередньо створює загрозу усій національній безпеці країни. Перекручення державних пріоритетів унаслідок корупції призводить до зменшення витрат на такі соціальні сфери, як охорона здоров'я і освіта, що завдає суттєвої шкоди добробуту країни. Окрім очевидних соціальних наслідків, такі підходи до витрачання коштів негативно впливають на економічне здоров'я країни у довгостроковій перспективі, оскільки корупція відштовхує місцевих та іноземних інвесторів, сприяє розвитку тіньової економіки, зменшує податкові збори.

Забезпечення бюджетної безпеки має на меті забезпечення платоспроможності держави, добробуту суспільства та створення економіки, яка б ефективно функціонувала в умовах глобалізації [4, с. 170]. А будуючи штучні перепони для

суб'єктів підприємницької діяльності або несправедливо створюючи особливі умови для розвитку окремих господарських структур, корупція призводить до економічного занепаду, зміцнення недоброякісної конкуренції, зменшення інвестиційної привабливості та стримування економічного розвитку країни. Корупція підштовхує підприємця до «тіньової» економічної діяльності. Замість сплати офіційних податків підприємець розраховується з корупціонером. Гроші ідуть не в державний бюджет, а в кишеню корумпованому службовцю. Тим самим система бюрократичного корупційного управління сприяє поширенню та відтворенню «тіньової» економіки та унеможливлення досягнення належного рівня бюджетної безпеки в Україні.

Найбільш відчутними економічними наслідками корупції у сфері бюджетної безпеки країни є неефективний розподіл і використання державних коштів та ресурсів, загальні часові та матеріальні витрати при веденні господарської діяльності; зростання комерційних та фінансових ризиків; пошук ренти зі збитками для матеріального виробництва; спотворення (підвищення) цін; зниження рівня конкуренції з відповідним зниженням рівня економічного розвитку; зростання рівня тіньової економіки, податкові втрати; погіршення інвестиційного клімату, зниження рівня інвестицій; зменшення ефективності економічного розвитку країни в цілому.

Отже, корупція порушує баланс у бюджетній сфері держави, призводить до соціального загострення всередині країни та ускладнює економічні відносини з іншими державами, міжнародними організаціями.

Список використаних джерел

1. Соколов Ю. А. Бюджетная безопасность РФ. *Наука и экономика*. 2010. № 4 (4). С. 45–48.

2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовт. 2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.

3. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посібн. Вид. 2-ге, [перероб. та доп.]. К. : Вид-во КНЕУ, 2001. 240 с.

4. Ситник Н. С., Субицька Д. Я. Бюджетна безпека України: загрози та напрями її зміцнення. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 34. С. 167–171.

Буяльська Вікторія Романівна,
курсант 3 курсу навчально-наукового
інституту №1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник: професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Марков Михайло Миколайович

ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЗЛОЧИНЦЯ ЗА ДОПОМОГОЮ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Перед дослідженням питання особистості злочинця з точки зору юридичної психології варто з'ясувати, хто ж є особистістю в психології загалом. Особистість – це активний носій свідомості, який має індивідуально-типову структуру психологічних властивостей і якостей, вибірково ставиться до навколишньої дійсності та виконує певні соціальні ролі [1]. Внутрішній компонент особистості – це відносно стійкий та індивідуально неповторний тип, що забезпечує особі активну поведінку в суспільстві.

Особистість злочинця – це свідомий суб'єкт, наділений сукупністю біологічно обумовлених і соціально детермінованих властивостей, поведінка якого визначається антисуспільною спрямованістю, що виникає під впливом певних суспільно-політичних, економічних та соціокультурних умов.

Особа злочинця характеризується виникненням певних змін (вад) в її психологічній структурі. Змінам піддаються ціннісні орієнтації, потреби, нахили, переконання. Виникають негативні риси характеру: жорстокість, озлобленість, жадібність, боягузтво та ін. Водночас варто говорити про формування особи злочинця стосовно типу злочинної діяльності (насиленницький тип злочинця, корисливий тип чи «білокомірцевий» тип особи злочинця тощо). У цьому плані можна говорити про особу вбивці-маніяка, хулігана, шахрая, хабарника, кишенькового злодія та ін.

Ю.М. Антонян, здійснивши дослідження особистості злочинця, визначив три основні рівні:

1. Перший рівень – вроджені особливості, що визначають темп психічної активності, силу і рухливість психічних процесів, стійкі емоційні властивості та інші параметри, котрі стосуються темпераменту.

2. Другий рівень характеризується сукупністю стійких якостей, що сформувалися в процесі індивідуального розвитку в соціальному середовищі та проявляються у вигляді типових реакцій і поведінки.

3. Третій рівень стосується соціальної спрямованості особистості, ієрархії її цінностей і моральних установок [2, с. 89–90].

У психології особи злочинця розрізняють певного роду дефекти: 1) дефекти індивідуальної правосвідомості (соціально-правовий інфантилізм; правова непоінформованість; соціально-правова дезінформованість; правовий нігілізм (негативізм); соціально-правовий цинізм; соціально-правове безкультур'я); 2) патологія сфери потреб особи; 3) дефекти в особистісних установках; 4) дефекти психічного розвитку (помічаються майже в 50 % засуджених) [3].

Найбільш типовими за психологічними особливостями є злочинці, які вчинили тяжкі насильницькі злочини (зґвалтування, грабежі, розбої тощо), менш типовими – особи з корисливою спрямованістю (крадії, шахраї тощо). Мінімальна типовість, відповідно, найбільша психологічна різноманітність притаманна законотримувачам.

У кримінальній психології активно ведуться дослідження зі створення основних типологій злочинців. Судово-психологічна класифікація особистості включає в себе наступні типи правопорушників: асоціальний (менше злісний); антисоціальний (злісний); тип особистості злочинця, що характеризується дефектами психічної саморегуляції (випадковий).

Асоціальний тип характеризується несформованою психікою, що не здатна утримувати особистість від антигромадської поведінки. В основному це особи, які вперше вчинили злочини.

Антисоціальний тип притаманний особистості злісного, професійного злочинця. Психіка даного типу має стійку підсвідому антисоціальну спрямованість. Як правило, у цю категорію входять особи, які неодноразово здійснювали злочини.

За змістом цінностей-орієнтаційної спрямованості теж розрізняють злочинців. До категорії злочинців, що характеризуються дефектами психічної саморегуляції, відносяться:

- які допустили злочинну недбалість, бездіяльність;
- які вчинили злочин у результаті надмірної самовпевненості;

- які порушили закон у стані сильного душевного хвилювання або у відповідь на неправомірні дії інших осіб;
- стали злочинцями в силу підвищеної ситуативної дезадаптації [4].

Отже, можемо зробити висновок. Є різні думки та дослідження щодо особистості злочинця, але це поняття продовжують вивчати. Так, як тенденції вчинення злочинів новими способами постійно змінюються, то й особистість злочинця також. Кримінальна психологія досі активно проводить дослідження щодо створення основних типів злочинців, тому Національній поліції України потрібно стежити, як саме змінюються злочинці, як вчиняються злочини та на що перш за все звертати увагу в їхній поведінці.

Список використаних джерел

1. URL: <https://www.naiu.kiev.ua/files/kafedru/up/lectures/lekc-ur-psix2.doc>.
2. Антонян Ю. М. Системный подход к изучению личности преступника. *Сов. государство и право*. 1974. № 4. С. 89–90.
3. Пирожков В. Ф. Кримінальна психологія. М.: Ось-89, 2001. С. 17–18.
4. Еникеев М. І. Основи загальної та юридичної психології. М., 1999. С. 303–305.

Васюта Юлія Володимирівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: в.о. завідувача
кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат наук з державного управління
Матюшенко Олена Іванівна

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ: ОСОБЛИВОСТІ ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ

Підвищення ефективності та дієвості правосуддя є одним із пріоритетних завдань на сучасному етапі розвитку нашої держави, від впровадження яких у судову систему, а також у діяльність органів, які сприяють здійсненню правосуддя, залежатиме дотримання прав, свобод та законних інтересів осіб

в Україні. Особливою складовою здійснення правосуддя є всебічне, повне та об'єктивне дослідження усіх обставин справи, що відбувається за внутрішнім переконанням особи, яка виступає від імені держави та застосовує до особи, винуватої у вчиненні кримінального правопорушення, заходи державного примусу. Проте відповідна діяльність ускладнена тим, що окремі учасники процесу можуть спотворювати інформацію, розголошувати відомості про хід досудового розслідування, а також відмовлятися від виконання своїх процесуальних обов'язків. Крім того, інші особи можуть певним чином впливати на учасників процесу з метою, щоб останні вчинили зазначені дії (перешкоджати, підкуповувати, примушувати їх).

Під кримінальними правопорушеннями проти правосуддя доцільно розуміти суспільно небезпечні винні діяння (дію або бездіяльність), передбачені Розділом XVIII Особливої частини КК України, які посягають на охоронюваний кримінальним законом України порядок суспільних відносин в сфері здійснення правосуддя та діяльності, яка сприяє його здійсненню [5].

Відповідно до ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами [4]. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом. Судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур [8]. Законодавство України визначає, що правосуддя в Україні здійснюється судами. Окрім того, Конституційний Суд України тлумачить поняття «правосуддя» як «самостійну галузь державної діяльності, яку суди здійснюють шляхом розгляду та вирішення в судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних та інших справ» [7]. Як стверджує М.В. Шепітько, судочинство та правосуддя розглядаються у законодавстві як тотожні поняття, оскільки судочинство (і адміністративне, і цивільне) здійснюється лише судами, так само як і правосуддя [9, с. 21].

У свою чергу О.О. Кваша вважає, що поняття «правосуддя» повинно розумітися в одному значенні як у конституційному, так і в кримінальному, цивільному, адміністративному та інших галузях права [3, с. 201].

При визначенні об'єкта кримінальних правопорушень проти правосуддя слід виходити з того, що правосуддя здійснюють виключно суди, а окремі правоохоронні органи, які не є органами правосуддя, сприяють його об'єктивному і законному здійсненню [1, с. 202]. Вище зазначена точка зору визнається методологічно правильною та базується на такій вимозі, як єдність правової термінології, що повинна забезпечуватися не лише в межах однієї галузі права, а й суміжних галузей.

Необхідно чітко розмежовувати поняття «неправосудність», «незаконність» та «необґрунтованість» для досягнення мети захисту суддів від необґрунтованого обвинувачення. Так, з метою дотримання конституційного принципу «обов'язковості судового рішення, що набрало законної сили», окрім тлумачення терміна «неправосудний», потребує з'ясування також момент виникнення «неправосудності», зокрема, у разі: скасування судового рішення; набрання судовим рішенням законної сили; якщо таке рішення не оскаржувалося та/або не підлягає оскарженню згідно з приписами чинного процесуального законодавства [6, с. 232].

Як відносини, явище і поняття правосуддя є комплексним, системним, інтегрованим, що виражається в наступному: – відносини у сфері правосуддя за своїм характером є одночасно і конституційними, і кримінальними процесуальними, і кримінально-правовими. Вони різномірні, оскільки вбирають у себе відносини різних галузей права й різні види теорії та практики діяльності. Форми та види діяльності у сфері правосуддя відповідають вище зазначеним галузям права та науки; – характеризується складною структурою, яка включає: 1) структуру правовідносин як сукупності елементів його змісту; 2) структуру правовідносин у сфері правосуддя, що охороняються нормами закону про кримінальну відповідальність та формують зміст правосуддя; як складної інтегрованої та ієрархічної системи кримінальних правовідносин, що становлять сутність правосуддя. Структура правовідносин у сфері правосуддя включає різномірні інтегровані та ієрархічні за характером, сферою та юридичною формою прояви суспільних відносин, які і утворюють правосуддя як об'єкт кримінальних правопорушень проти правосуддя. За вказаними критеріями, тобто за характером, сферою, юридичною формою проявів, структура цих відносин включає: 1) правовідносини, врегульовані та охоронювані

законом про кримінальну відповідальність; 2) правовідносини, врегульовані нормами кримінального процесуального права та судоустрою; 3) правовідносини, врегульовані нормами конституційного права; 4) правовідносини, врегульовані цивільним законодавством; 5) правовідносини, врегульовані нормами трудового права; 6) правовідносини, врегульовані нормами кримінально-виконавчого права [2, с. 185].

Отже, незважаючи на постійний розвиток законодавства та наявність напрацювань в сфері кримінально-правової охорони правосуддя, залишається дискусійним ряд питань, серед яких, - визначення об'єкту кримінальних правопорушень проти правосуддя та порядку діяльності органів та осіб, що сприяють його здійсненню, відповідальність за які регламентується розділом XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» КК України. Сьогодні це пов'язано з відсутністю на законодавчому рівні визначення поняття «правосуддя» і в теорії права не існує єдиного підходу до його розуміння.

Список використаних джерел

1. Бурдін В. М. Окремі проблеми злочинів проти правосуддя за КК України. *Життя і право*. 2004. № 2. С. 74–77.
2. Вакулик О. О. Особливості родового об'єкта злочинів проти правосуддя. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 6, т. 2, 2018. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/6/tom_2/38.pdf.
3. Кваша О. О. Поняття злочинів проти правосуддя. *Правова держава: зб. наук. праць*. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. Вип. 16. С. 376–382.
4. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80/paran4927#n4927>.
5. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
6. Маломуж А. І. Злочини проти правосуддя: окремі проблемні питання кваліфікації. *Часопис Київського університету права* 2017/2. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/13729/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%B6%20%D0%90.%20%D0%86.%20%D0%97%D0%BB%D0%BE%D1%87>

%D0%B8%D0%BD%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B4%D1%8F....pdf?sequence=1&isAllowed=y.

7. Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням державного зовнішньоекономічного підприємства «Славутич-Сталь» щодо тлумачення ст. 124 Конституції України і Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж»: ухвала Конституційного Суду України від 14 жовтня 2007 р. № 44-з. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=vz43u710-97.html/>.

8. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

9. Шепітько М. В. Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 246 с.

Гуз Юлія Миколаївна,

здобувач ступеня вищої освіти магістра навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: завідувач кафедри юридичної психології Національної академії внутрішніх справ, доктор психологічних наук, професор

Кудерміна Олена Іванівна

РОЗВИТОК УМІННЯ СЛУХАТИ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У глобалізованому світі сучасне життя в Україні є нестабільним у соціально-політичному, економічному та психологічному плані. Перед суспільством щодня постають нові виклики. Для того, щоб гідно прийняти та дати цим викликам належну раду, необхідно дбати про емоційний добробут усього населення й окремих його представників. Психоемоційна стабільність спільноти є запорукою ухвалення поміркованих рішень, безболісного виходу з конфліктних ситуацій, гармонійного співіснування індивідів та, як наслідок,

поліпшення соціального, політичного й економічного клімату в державі.

В останні роки в Україні спостерігається зміна ставлення до ролі психологічної допомоги: по-перше, ця роль визнається і визнається вагомою, по-друге, сьогодні відвідування психолога вважається нормою, свідченням того, що людина свідомо турбується про власне здоров'я та готова докладати зусилля для усунення перешкод на шляху до успіху, по-третє, психологи або навіть психологічні підрозділи стають невід'ємною частиною у складі закладів, установ, підприємств. З огляду на це, у закладах вищої освіти (далі – ЗВО) все більшої популярності набувають спеціальності психологічного спрямування. Проте окремі опитування показують, що у той час як результатами навчання у ЗВО задоволені 70 % студентів-психологів, лише третина з них відчуває себе здібною до самостійної праці [2].

За відносно нетривалий період навчання (до 5 років) здобувачам вищої освіти психолога, як і навчальним закладам, які їх готують, належить виконати низку важливих завдань. Одним із таких завдань, характерним для здобувачів і надавачів знань для всіх професій типу «людина — людина», є формування комунікативної компетентності як безумовної складової компетенції професійної. Під комунікативною компетентністю розуміють здатність особистості налагоджувати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми в різних ситуаціях спілкування, що базується на знаннях і досвіді, розумінні себе та інших. До складу комунікативної компетенції входить сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне протікання комунікативного процесу [6].

У комунікативній компетентності психолога особливе місце посідає вміння слухати – здатність почути, відчувати, зрозуміти те, що передає співрозмовник, і дати у відповідь зворотний зв'язок. Це вміння ми дослідили у межах вивчення комунікативних девіацій наприкінці 2020 року (листопад-грудень) шляхом тестування 60 студентів денної форми навчання Національної академії внутрішніх справ освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» за спеціальністю психологія. Результати 70 % досліджуваних показали, що вони наразі не володіють вмінням слухати. Їм може заважати надмірна емоційність, бажання будь-що виказати власну думку, перейти до іншої теми розмови тощо. Результат, що характеризується як нормальне вміння слухати, показали 20 % учасників тестування, гарне вміння слухати – у 10 % опитаних. Такі дані можна

сприймати як тривожні, особливо беручи до уваги той факт, що інші тести показали, що ці ж учасники дослідження мають переважно високий рівень комунікабельності – 50 % (по 18 % – дуже високий та нормальний рівень).

Здатність до організації ефективного індивідуального і групового спілкування, зокрема, подолання перешкод у комунікації, досягнення емоційного контакту та довіри у взаємодії з клієнтом – одна з професійно значущих характеристик психолога [3]. Психолог має володіти відмінним вмінням пасивного, активного та емпатійного слухання. Пасивне слухання полягає у мінімальному втручанні психолога у розповідь клієнта. При тому, що психолог не перебиває, не реагує словесно, не дає оцінку жестами чи мімікою, він повністю присутній у розмові. Допустимими вважаються вертикальні похитування головою на знак розуміння та короткі словесні вкраплення, які не збивають клієнта з думки, а підтримують говоріння, скеровують його. Це – різні вигуки («Угу», «Так...»), фрази «Розумію», «А далі?», «Що ти тоді відчував?»).

На думку Дж. Б'юдженталя, «слухання – це такий спосіб ведення бесіди, при якому основне навантаження в роботі припадає на пацієнта, тоді як психотерапевт обмежується підбадьорюванням, прийняттям і спостереженням» [1]. Справді, велике значення пасивне слухання на початку роботи з клієнтом, на етапі входження у контакт, коли, з одного боку, клієнту потрібно виговоритися, окреслити скаргу або запит, із яким він звернувся, а з другого, – психологу необхідно дати можливість сказати якомога більше, що допоможе йому скласти психологічний портрет клієнта і картину його проблем (діагностика). Далі включається активне слухання, що у роботі психолога являє собою повноцінний діалог сторін, спільне пропрацювання проблеми. Клієнт продовжує розкриватися, а психолог ставить запитання, уточнює сказане, коментує, висловлює конструктивну критику, відповідає на запитання клієнта [4].

Емпатійне слухання – свідчення професіоналізму психолога як цілісної особистості, здатної відчувати те, що криється у словах клієнта або за ними. У психотерапевтичному контакті клієнт завжди відчує відстороненість, ворожість, агресію, байдужість з боку фахівця, до якого звернувся по допомогу, адже чекає зовсім іншого: розуміння, співчуття, прийняття. Тому завдання психолога (психотерапевта) всім

своїм виглядом, присутністю і реакціями викликати у клієнта впевненість у собі, позитивний настрій, відчуття підтримки та розуміння.

До прийомів ефективного слухання у психології відносять: аналіз психологом свого слухання (відповіді на запитання: як я слухаю, як помилок припускаюся); відповідальність психолога за процес спілкування (ведення бесіди, повна присутність у розмові); уважність до клієнта (підтримання візуального контакту, відкрита поза, доброзичлива міміка); зосередженість на словах клієнта (психолог має завчасно подбати про відсутність зовнішніх подразників, що можуть перервати бесіду); щире прагнення розуміти почуття клієнта; спостережливість за невербальними сигналами клієнта (аналіз на відповідність слів клієнта його позі, рухам, жестам, міміці); забезпечення клієнтові без оціночного ставлення до його слів і почуттів; рефлексія (вміння психолога відчувати свій стан, почуття і ділитися ними з клієнтом для встановлення позитивних терапевтичних стосунків); переконаність психолога у тому, що клієнт слухає і чує його.

Зрозуміло, що властивість ефективного слухання – правильного розуміння слів і почуттів співрозмовника, зосередження на темі обговорення, надання зворотного зв'язку – притаманна далеко не всім. Однак для психолога – це базова умова діяльності, інструмент, без майстерного використання якого консультативна, терапевтична, тренерська робота неможлива. Психолог має володіти професійною компетенцією, яка дозволяє йому так слухати клієнта, щоб чути його, осмислювати те, що він говорить, приймати і розуміти його думки та переживання, підтримувати, заохочувати відкритість і відвертість, стимулювати подальшу розповідь та сприяти цілеспрямованому розвитку бесіди [7]. Зважаючи на це, ще на етапі професійного становлення майбутні психологи мають зрозуміти, що процес слухання є одним із найскладніших в обраній ними роботі, та докласти максимум зусиль для опанування майстерності слухача. Тренувати різні прийоми слухання студенти можуть під час міжособистісного спілкування. Однак найбільшу цінність матиме відпрацювання вміння слухати на практиці, достатність якої у навчальний період повинні забезпечити ЗВО.

Список використаних джерел

1. Бьюдженталь Дж. Искусство психотерапевта. СПб.: Питер, 2001.

2. Дьяконов Г. Психологічні особливості професійної мотивації майбутніх психологів: зб. наукових праць. Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Вип. 106. Кіровоград, 2012. С. 39–48.

3. Низовець О. А. Розвиток комунікативної компетентності процесі професійної підготовки майбутніх психологів. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: зб. наук. праць. № 3 (5). К.: Університет «Україна», 2012. С. 246–254.

4. Оверченко А. І. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 155 с.

5. Павелків Р., Безлюдна В., Осьмак Л. Психологічний аналіз комунікативних бар'єрів майбутніх психологів. Психологія: реальність і перспективи: зб. наукових праць. № 3. Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2019. С. 97–103.

6. Сергєєнкова О. П. Психологічний словник / Авт.-уклад. О. П. Сергєєнкова, В. В. Синявський: за ред. Н. А. Побірченко. Київ: Наук. світ, 2007. 274 с.

7. Хомич Г. О. Основи психологічного консультування. Г. О. Хомич, Р. М. Ткач: навч. посіб. К.: МАУП, 2004. 151 с.

Калашник Вікторія Миколаївна,

здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник: професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Марков Михайло Миколайович

СПЕЦІАЛЬНИЙ ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО МАЛОЛІТНЬОЇ АБО НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ НА ПРИКЛАДІ «ЗЕЛЕНОЇ КІМНАТИ»

Законодавство України передбачає особливі умови для допиту малолітніх або неповнолітніх осіб у зв'язку з їх емоційною нестійкістю та фізичною слабкістю. Це висвітлено в статті 226 Кримінального процесуального кодексу, а саме, що

допит такої особи обов'язково проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря [3]. Також особливість полягає у тривалості проведення, адже допит не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а в цілому – понад дві години на день, що має значну розбіжність із загальним правилом для проведення допиту повнолітніх осіб. Це зумовлено тим, що неповнолітні стають учасниками кримінального провадження, вони переживають напруження, тривогу, страх, почуття вини та сорому і, як правило, не розуміють мету провадження, не знають юридичних термінів і своїх прав у провадженні, їх лякає незнайома ситуація та люди. Отже, така їх особливість сприяє нестандартному відношенню до них під час розслідування [2, с. 68].

Міжнародні стандарти та світова практика говорять про те, що допит дитини, потерпілої від злочину або такої, яка скоїла кримінальне правопорушення, має бути проведений у дружній атмосфері для дитини, де вона відчуває захист і комфорт [1, с. 175]. Таким місцем може бути спеціально обладнана кімната, яка має власну назву – «зелена кімната». Основною метою проведення допиту у такій кімнаті є зменшення повторної травми дитини у процесі опитування, як завдяки спеціальним методикам та комфортній атмосфері, так і завдяки технічному оснащенню, що дозволяє вести відеозапис допиту та в подальшому використовувати цей відеозапис для проведення досудового розслідування без проведення повторних допитів. Окрім цього, це унікальна можливість прослідкувати за мімікою, інтонацією дитини під час її допиту, що є важливим при оцінці свідчень дитини [1, с. 177]. Однак, допитувана особа не знає, що розмова з нею автоматично записується, бо в кімнаті вмонтовані мікрофони та приховані відеокамери, але важливо розуміти, що допит із застосуванням відеозапису можливий тільки зі згоди цієї особи.

Особливо актуальним є проведення допиту дитини у «зеленій кімнаті» у справах, щодо сексуального насильства та експлуатації, а також у справах щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії [1, с. 179]. Особа може навіть не усвідомлювати діяння, які відбулися з нею чи навколо неї, але показати це через свої рухи чи взаємодію з предметами. Спостерігаючи за тим, як дитина грає з іграшками, можна зробити висновок, що, наприклад, дитина зазнала сексуального насильства, адже дитина за допомогою іграшок може імітувати

статевий акт не розуміючи в силу свого віку і розвитку, що це таке, а просто відтворює те, що вона систематично бачила. Для дитини такий допит є найменш травматичним, оскільки він відбувається у комфортній та дружній атмосфері, оточення не нагадує про пережиті негативні відчуття. Дитина повністю зосереджена на допиті, навіть якщо сам допит є грою (у випадку допиту досить маленьких дітей) [4, с. 307]. «Зелена кімната» нагадує звичайну гральну дитячу кімнату в якій є іграшки, фарби, олівці, книжки, також м'які меблі та різноманітні рослини. Як правило, допит у «зеленій кімнаті» проводить психолог, який має спеціальні знання у даній сфері та знає психологію дитини відповідного віку. Психолога знайомлять з тим переліком питань, який цікавить слідство та в свою чергу з метою з'ясування певних обставин справи він може запропонувати дитині пройти опитування, тести, відтворити події за допомогою анонімних ляльок чи малюнків. У самій кімнаті знаходиться дитина та психолог, а всі інші учасники процесу знаходяться в іншій (технічній) кімнаті та спостерігають за процесом допиту через камеру спостереження та/або венеціанське скло, яке надає можливість бачити все, що відбувається в основній кімнаті, проте для дитини це виглядає як звичайне дзеркало [5, с. 88]. Тому дитина не буде напружена та схвильована, вона буде спокійно сприймати обстановку. Ефективнішим є допит із залученням саме психолога, оскільки він може скласти висновок в якому стані перебувала особа на момент вчинення правопорушення, на скільки вона перейняла всі події, на скільки вона травмована, як це вплинуло на її психічне здоров'я, в якому стані дитина перебуває зараз та зможе допомогти їй у вирішенні внутрішніх переживань, проблем та конфліктів, адже дитина піддається впливу набагато швидше та не може себе захистити від негативних зовнішніх факторів.

З метою захисту дитячої підсвідомості та психіки від обставин кримінального провадження застосовуються найм'якші методи роботи. Тому хочу зазначити, щоб досягти успішного результату під час проведення допиту малолітніх або неповнолітніх осіб тактика повинна бути побудована на основі індивідуального підходу до кожного з урахуванням особливостей віку, характеру, ситуації в сім'ї, виховання та іншого. На сьогодні в Україні функціонують чотири «зелені кімнати», які обладнані відповідно до стандартів (2 у місті Києві, та по одній у Харкові і Одесі). На жаль, на практиці дані

«зелені кімнати» не використовують в повному обсязі, адже не вбачають їх ефективності. Однак, існують такі випадки коли дитина є ключовим свідком і не можна обійтись без її допиту, то саме такий підхід є ефективним та лояльним, адже особа може відчувати себе в безпеці і своїми показами внести ясність в справу без порушення та травмування її психічного здоров'я та підсвідомості.

Список використаних джерел

1. Мальована Т. І. Місце проведення допиту дитини, яка потерпіла від злочину у кримінальному провадженні. Вісник кримінального судочинства. 2015. № 3. С. 174–184.

2. Кримінальне провадження щодо неповнолітніх : наук.-практ. посіб. / [Ю. Г. Севрук та ін.] ; за ред. Ю. Г. Севрука, А. В. Столітнього. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2018. 171 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI ; в ред. від 16 січ. 2020 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Мальована Т. І. Склад та роль осіб, які беруть участь під час допиту дитини у кримінальному провадженні. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 6. С. 307–311.

5. Мішук І. В. Ювенальна юстиція як метод правового захисту неповнолітніх правопорушників у зарубіжних країнах (на прикладі США, Франції, Німеччини, Швеції). *Приватне та публічне право*. 2018. № 1. С. 88–92.

Косяк Наталія Вікторівна,

аспірант кафедри конституційного права
та прав людини Національної академії
внутрішніх справ

ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК ЗАСАДА НАЦІОНАЛЬНОГО ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДОЧИНСТВА

Для з'ясування сутності конституційної засади обов'язковості судового рішення, доцільно чітко визначитись із категоріальним апаратом, що міститься в Конституції України від 28 червня 1996 року. Так, Конституція України встановлює, що: правосуддя в Україні здійснюється виключно судами (ст. 124); судові рішення ухвалюються іменем України і є обов'язковими до виконання (ст. 129¹). Термін «судові рішення»

застосовується і у статті 129 Основного закону держави. Зокрема, у ній закріплюючи одну із засад судочинства законодавець встановлює гарантію забезпечення апеляційного і касаційного оскарження «рішення суду» та обов'язковість «рішення суду». В той же час у Конституції України вживається й інша термінологія. Так, у статтях 62 та 63, які закріплюють презумпцію невинуватості, а також регламентують права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та засудженого, йдеться про «обвинувальний вирок суду» та «вирок суду». Таким чином, є можливим сказати, що в Основному Законі України вживаються різні терміни щодо позначення остаточного судового акту. Разом з тим, аналіз конституційних положень, дозволяє стверджувати, що здебільшого вживається усе ж таки термін «судові рішення».

В результаті своєї діяльності суд виносить рішення, яке відповідно до ст. 129¹ Конституції України є обов'язковим до виконання [1]. В той же час різноманітність вживаних у законодавстві конфігурацій термінів, що відображають результат діяльності суду, зумовлює необхідність вироблення єдиного уніфікованого поняття.

Україна у 1997 році ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав та основоположних свобод людини 1950р. та протоколи до неї (далі – *Конвенція*) [2]. Відповідно до ст. 9 Конституції України Конвенція стала частиною національного законодавства і підлягає застосуванню на рівні з національними нормативно-правовими актами України. Про необхідність застосування під час розгляду справ Конвенції та практики Європейського суду з прав людини (далі – *ЄСПЛ*) як джерела права зазначається і у ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [3].

Важливою гарантією забезпечення прав людини, в тому числі і права на судовий захист, є неухильне виконання Україною взятих на себе зобов'язань за Конвенцією і належне виконання рішень ЄСПЛ. Нажаль сьогодні Україна посідає одне із перших місць як по кількості звернень так і по кількості невиконаних рішень ЄСПЛ. Це свідчить про наявність ряду проблем пов'язаних із виконанням Україною своїх зобов'язань по рішеннями ЄСПЛ, що потребують належного аналізу та вирішення.

Зобов'язання України як держави-члена Ради Європи впливає із положень статті 46 Конвенції, відповідно до якої

Високі Договірні Сторони зобов'язуються виконувати остаточні рішення Суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами. Остаточне рішення Суду передається Комітетові Міністрів, який здійснює нагляд за його виконанням [4]. Відповідно обов'язковому виконанню підлягають остаточні рішення ЄСПЛ.

Відповідно до ст. 44 Конвенції рішення палат ЄСПЛ набувають статусу остаточного: а) якщо сторони заявляють, що вони не звертатимуться з клопотанням про передання справи на розгляд Великої палати; б) через три місяці від дати постановлення рішення, якщо клопотання про передання справи на розгляд Великої палати не було заявлено; с) якщо колегія Великої палати відхиляє клопотання про передання справи на розгляд Великої палати. В свою чергу Велика палата може розглянути справу та прийняти відповідне рішення якщо порушується серйозне питання щодо тлумачення або застосування Конвенції чи протоколів до неї або важливе питання загального значення (ч. 2 ст. 43).

У Конвенції подаються достатньо чіткі критерії визначення рішення ЄСПЛ остаточним. З огляду на це, посилення на невиконання рішення ЄСПЛ у зв'язку його неостаточним характером неможливе. Необхідно погодитись з М. Чугуєвською, яка наголошує на тому, що виконання рішень ЄСПЛ є специфічним правовим інститутом, відмінним від схем, передбачених для виконання рішень національних судів, а також для визнання й виконання на території України рішень іноземних судів та іноземних недержаних установ. Тому з огляду на міжнародні зобов'язання, передбачені Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, і наддержавний статус ЄСПЛ, встановлено й особливі механізми реалізації його рішень.

Також необхідно підкреслити, що своїм рішенням ЄСПЛ може зобов'язати державу-відповідача не тільки виплатити установлену ним справедливую сатисфакцію, але й вжити заходи спрямовані на недопущення в подальшому таких порушень прав людини. Залишаючи за державою право вибору заходів, необхідних для виконання рішень ЄСПЛ в свою чергу Рада Європи залишає за собою право контролю за належним його виконанням [5]. Відповідно, невиконання чи неналежне виконання взятих на себе зобов'язань за Конвенцією може стати підставою для міжнародно-правової відповідальності держави.

Вищевикладене дозволяє зазначити, що в рамках ради Європи було створено дієвий механізм захисту прав і свобод

людини – ЄСПЛ. Однак цей механізм буде «ілюзорним», якщо не буде належного виконання положень Конвенції та рішень ЄСПЛ. Відповідно, Радою Європи вжито усі нормативні та організаційно-правові заходи щоб даний механізм став дійсно дієвим.

ЄСПЛ та Комітет міністрів Ради Європи неодноразово звертали увагу на систематичне не виконання чи неналежне виконання державами-членами, в тому числі і Україною, своїх зобов'язань. Так, у своєму рішенні по справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» ЄСПЛ наголошує на тому, що більше ніж половина рішень, винесених Судом у справах проти України, стосуються питання тривалого невиконання остаточних судових рішень, відповідальність за які несуть органи влади України [6]. У своєму рішенні від 8 червня 2009 року Комітет міністрів Ради Європи акцентує увагу на тому, що виконання рішень ЄСПЛ у 300 справах проти України здебільшого стосуються невиконання або суттєвих затримок у виконанні остаточних судових рішень [7]. Аналіз зазначених та інших рішень, в тому числі пілотних рішень, ЄСПЛ та Комітету міністрів Ради Європи вказує на те, що Україна повинна вжити ряд заходів щодо належного забезпечення виконання рішень ЄСПЛ.

Вагомим кроком у забезпеченні ефективного виконання рішень ЄСПЛ стало прийняття Законів України: «Про державну службу» «Про виконавче провадження» «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Аналіз положень Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» дозволяє констатувати, що він став вагомим кроком у напрямі узгодження національних судових рішень із європейськими стандартами щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Незважаючи на законодавчо закріплену процедуру та розумні строки на практика виконання рішень ЄСПЛ вказує на існування певних проблем як матеріального так і організаційного характеру. Зокрема:

1. *Несвоєчасність виплати справедливої сатисфакції.*
2. *Невжиття заходів загального характеру.*
3. *Невжиття заходів індивідуального характеру.*
4. *Недостатня кваліфікація посадових осіб.*
5. Аналіз позицій науковців та практики застосування посадовими особами рішень ЄСПЛ вказує на необхідність:

збільшення вимог до кандидатів на певні посади (суддів, прокурорів, державних виконавців та ін.); встановлення вимог знання ними офіційної мови Ради Європи, систематичне проведення підвищення їх кваліфікації та перевірок знання Конвенції та рішень ЄСПЛ; формування збірки рішень ЄСПЛ з відповідними роз'ясненнями.

Сьогодні в Україні закладено основу для виконання конституційної засади судочинства – обов'язковість судового рішення. Разом з тим залишається достатньо значна кількість питань, що потребують належного аналізу та вирішення.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 40. Ст. 263.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: від 4 листоп. 1950 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

5. Булгакова М. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини. URL: <http://jurists.lviv.ua/articles/european-court-full.php>.

6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України»: від 15 січ. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479/conv.

7. Рішення Комітету Міністрів Ради Європи щодо 300 справ, які стосуються невиконання або суттєвих затримок у виконанні органами державної влади або державними підприємствами остаточних судових рішень від 8 черв. 2009 р. URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/38823>.

Курята Анна Леонідівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
економічної безпеки та фінансових
розслідувань Національної академії
внутрішніх справ, кандидат економічних
наук, доцент *Грущенко Олена Анатоліївна*

ПРИНЦИПИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ Й ОРГАНІЗАЦІЯ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ

Кредитні відносини в економіці базуються на певній методологічній основі, одним з елементів якої виступають принципи, строго дотримувані при практичній організації кредитних операцій. Дані принципи встановлюють порядок видачі та погашення позичок, їх документальне оформлення. Вони відображають сутність і зміст кредиту, а також вимоги основних економічних законів у сфері кредитних відносин.

Для встановлення ефективного механізму кредитних відносин між банками і суб'єктами господарювання важливе правове значення має дотримання і реалізація принципів банківського кредитування, тобто певних умов здійснення кредитування суб'єктів господарювання. Правовий механізм банківського кредитування являє собою певний порядок (структуру), що базується на спеціальних правилах (положеннях), основними з яких є, зокрема, принципи банківського кредитування. Дотримання і реалізація принципів є першочерговою задачею банку в правовому механізмі здійснення банківського кредитування [1, с. 172].

Дієвим методом прогнозування, видачі, використання, цільового використання та повернення банківських запозичень є дотримання позичальниками принципів банківського кредитування. При укладанні кредитних договорів банки обумовлюють умови дотримання їх позичальниками, що дає можливість мінімізувати ризики кредитних операцій [2, с. 54].

Принципи кредитування – це певні правила надання та погашення позичок. Ці правила визначаються сутністю кредиту, тобто мають об'єктивний економічний характер. Недотримання

їх призводить до ослаблення чи повної втрати кредитної сутності відповідних відносин [3, с. 365].

Принципи кредитування – основні, вихідні положення, на які спирається теорія і практика кредитного процесу. Кредитний процес без виконання принципів кредитування неможливий [4, с. 59].

Основними принципами банківського кредитування є забезпеченість, строковість, платність та цільова направленість. Принцип забезпеченості позичок має на меті захистити інтереси банку і не допустити збитків від неповернення боргу внаслідок неплатоспроможності позичальника. Принцип строковості та платності означає, що кредит має бути повернений позичальником банку в завчасно обумовлений термін з відповідною платою за користування позички. Від дотримання цього принципу залежить можливість надання нових кредитів. Цільовий характер використання передбачає вкладення позичкових коштів на конкретні цілі, обумовлені кредитним договором [5, с. 30].

Слід виділити три основні рівні системності принципів кредитування:

1) загально-економічні принципи кредитування (відповідність ринковим відносинам, раціональності і ефективності господарювання, комплексності і розвитку);

2) особливі принципи кредитування, поза якими кредит втрачає свій економічний зміст (зворотність, забезпеченість, терміновість, платність, цільовий характер);

3) часткові, одиничні принципи кредитування або правила кредитування, які витікають з окремого принципу і можуть по-різному проявлятися в конкретних умовах [4, с. 60].

Основними, широко визнаними в економічній теорії та практиці є такі принципи кредитування:

– цільове призначення позички (економічні суб'єкти, котрі виявили намір вступити в кредитні відносини, повинні заздалегідь чітко визначити, на яку ціль будуть використані позичені кошти);

– строковість надання коштів кредитором позичальникові (вільні кошти кредитора передаються позичальникові на чітко визначений термін, який сторони повинні узгодити в момент вступу в кредитні відносини);

– повернення позичальником коштів кредитору в повному обсязі (позичальник мусить повернути весь обсяг одержаної в позичку цінності);

– забезпеченість позички (кредитор при наданні позички мусить вжити додаткових заходів щодо гарантування повернення позички у визначені строки);

– платність користування позиченими коштами (позичальник повертає кредиторові не тільки основну суму боргу, а й сплачує додаткові кошти у формі процента) [3, с. 366].

Отже, принципи банківського кредитування – це основні положення, правила й умови, яких повинні дотримуватися банки у процесі здійснення кредитування. Основними принципами банківського кредитування є забезпеченість, строковість, платність та цільова направленість.

Список використаних джерел

1. Моїсєєв Ю. О., Уралова Ю. П. Деякі питання дотримання і реалізації принципів банківського кредитування суб'єктів господарювання як умова для відновлення кредитування в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2019. № 6. С. 172-176.

2. Лиса Н. В., Непочатенко В. О., Корнега А. О. Принципи банківського кредитування. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/zhpumus_2016_89%282%29__7.pdf (дата звернення 26.03.2021).

3. Савлук М. І. Гроші та кредит: підручник. Київ: КНЕУ, 2011. 589 с.

4. Бандурка О. М. Гроші і кредит: підручник. Київ: Магнолія 2006, 2014. 368 с.

5. Пислиця А. А., Котенко Т. М. Аналіз стану кредитування юридичних осіб в банківській сфері. *Наукові записки*. 2014. № 15. С. 29–33.

Лугина Ольга Сергіївна,
здобувач ступеня вищої освіти
магістра навчально-наукового
інституту № 1 Національної
академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент
кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань
Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент
Грущенко Олена Анатоліївна

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ В УКРАЇНІ

Формування економічних відносин у напрямі ринкових перетворень в Україні відбувається в різних сферах діяльності. І цей же час правильно і визначитись не тільки стосовно організаційних і практичних заходів, але і в методологічних питаннях формування обліку.

Аналіз вдосконалення досвіду дозволяють розвивати і обґрунтовувати методологічні заходи побудови системи обліку.

Облік є одним з найважливіших засобів отримання інформації та основою раціонального управління. Курс на ринкові перетворення в Україні супроводжується реформуванням бухгалтерського обліку.

Головною подією в українському бухгалтерському обліку стало введення в дію Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», а також Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Зрозуміло, що з реформуванням бухгалтерського обліку проблема обліку не буде вичерпана, адже умови і події змінюються бурхливіше, ніж у стабільній економіці.

Бухгалтерський облік – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» метою бухгалтерського обліку та фінансової звітності є надання

користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства. [1]

Суть бухгалтерського обліку визначають такі його властивості:

- систематичне і послідовне відображення всіх господарських операцій у міру їх здійснення;
- документальне обґрунтування господарських операцій;
- застосування різних способів обробки облікової інформації – рахунків, подвійних записів, балансу та ін.

Основні завдання бухгалтерського обліку:

- облік, аналіз і перевірка інформації про господарську діяльність;
- контроль за виконанням завдань виробництва щодо кількості, якості й асортименту;
- контроль за зберіганням власності підприємства;
- виявлення невикористаних резервів;
- контроль за оплатою праці;
- облік, аналіз і контроль за заощадженням і використанням коштів;
- контроль за рівнем рентабельності виробництва продукції;
- виявлення резервів подальшого збільшення виробництва;
- забезпечення наявності первинної документації;
- побудова обліку на підприємстві.

Бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, який ведеться підприємством. Фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку [2].

Фінансова звітність – це звітність, що містить інформацію про фінансовий стан та результати діяльності підприємства.

Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Проміжна фінансова звітність складається за результатами першого кварталу, першого півріччя, дев'яти місяців. Звітний період для складання фінансової звітності про виконання бюджетів визначається Бюджетним кодексом України [3].

Метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття обґрунтованих рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

Принципами бухгалтерського обліку та фінансової звітності є:

повне висвітлення – фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

автономність – кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства;

послідовність – постійне (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, міжнародними стандартами фінансової звітності та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку у державному секторі, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності;

безперервність – оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати й надалі;

нарахування – доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;

превалювання сутності над формою – операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

єдиний грошовий вимірник – вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюються в єдиній грошовій одиниці [4].

Отже, державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні здійснюється для створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств та гарантують і захищають інтереси користувачів, а також для удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Список використаних джерел

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України від 16.07.1999 № 776-IX. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14.

2. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні : навч.-метод. посіб. / за ред. Голова С. Ф. Дніпропетровськ: ТОВ "Баланс-Клуб", 2003. 768 с.

3. Бюджетний кодекс України: Кодекс України, Закон від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

5. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність : підручник. 7-ме вид. допов. і перероб. К.: Алерта, 2016. 928 с.

Мельничук Надія Миколаївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавр,
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
економічної безпеки та фінансових
розслідувань Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент
Грущенко Олена Анатоліївна

СПІВВІДНОШЕННЯ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ З ІНШИМИ ВИДАМИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА БЕЗПЕКА МАЙНОВИХ ІНТЕРЕСІВ ДЕРЖАВИ

У кожній правовій системі формується система юридичної відповідальності, що забезпечує найбільш ефективну реалізацію правових приписів, яка стимулює правомірну поведінку учасників суспільних відносин, сприяє формуванню в населення поваги до закону і права. Юридична відповідальність як правовий інститут досягнення правопорядку в певній сфері суспільних відносин утворює систему взаємопов'язаних галузевих видів відповідальності, серед яких важливе місце посідає фінансово-правова відповідальність.

Досліджуючи проблемні питання фінансово-правової відповідальності, найбільш актуальним є порушення бюджетного законодавства, яке на сьогоднішній період залишається мало дослідженим у вітчизняній науці фінансового права, що і підвищує інтерес до цієї проблеми, який зумовлений інтенсивним розвитком системи фінансового права та динамікою бюджетного законодавства [1, ст. 440]. Вітчизняні

вчені та законотворці, такі як С. Братусь, А. Іванський, В. Лазарєв, Н. Пархоменко, Н. Слободчиков, Т. Тарахонич, приділяють суттєву увагу закріпленню фінансової відповідальності на законодавчому рівні, зокрема і за порушення бюджетного законодавства [2, с. 416].

Результати вивчення бюджетного законодавства, свідчать про те, що бюджетне законодавство не досить вдосконалене та містить складові бюджетного правопорушення, які включають в себе, зокрема: включення недостовірних даних до бюджетних запитів; порушення встановлених термінів подання бюджетних запитів або їх неподання; порушення встановленого порядку або термінів подання проекту Закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) на розгляд Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради); порушення вимог Бюджетного кодексу України щодо затвердження державного бюджету (місцевого бюджету) з дефіцитом або профіцитом; включення до складу спеціального фонду бюджету надходжень з джерел, не віднесених до таких Бюджетним кодексом України чи Законом про Державний бюджет України; прийняття рішень, що призвели до перевищення граничних обсягів державного (місцевого) боргу чи граничних обсягів надання державних (місцевих) гарантій; нецільове використання бюджетних коштів та інші випадки порушення бюджетного законодавства учасниками бюджетного процесу.

Отже, навряд чи можна говорити про досконалість, завершеність, системність, бюджетного законодавства та відповідальність у разі його порушення, на основі цього можна стверджувати, що воно потребує більшої уваги та вдосконалення з боку законодавця, та настання більш тяжких наслідків у разі їх порушення щодо посадових осіб, з вини яких допущено порушення бюджетного законодавства.

Розглядаючи проблему відповідальності за порушення бюджетного законодавства яке має системний характер та включає, окрім бюджетної відповідальності (як видовий прояв фінансової), інші види юридичної відповідальності, як адміністративна, кримінальна, цивільна, дисциплінарна [3].

Найбільш тісний зв'язок фінансова має з адміністративним, оскільки ці два види відповідальності виникають у сфері публічних правовідносин.

Зв'язок фінансової відповідальності із кримінальною обумовлюється насамперед тим, що до предмета кримінально-

правового регулювання й охорони входить певна частина фінансових відносин, а саме регулювання з боку держави нецільового використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням [4, с. 485].

Що стосується взаємозв'язку фінансової та дисциплінарної відповідальності, то певною мірою він відбивається в таких аспектах. Для деяких посадових осіб обов'язок дотримуватися фінансової дисципліни закріплено не тільки у фінансово-правових нормах, а й у нормах законодавства, що визначає питання дисциплінарної відповідальності, проходження державної служби.

Подібність фінансово-правової та цивільно-правової відповідальності є зовнішньою і вичерпується грошовим (майновим) характером заходів відповідальності, тоді як відмінності між ними обумовлені різними періодами цивільних та фінансових відносин, набагато суттєвішими. З одного боку, фінансово-правова відповідальність може передбачати в деяких випадках подібні правові засоби (насамперед, це стосується пені). З іншого – фінансова відповідальність виникає у відносинах, то супроводжують публічну фінансову діяльність, предметом якої є публічні, а не приватні, фінанси. Адже держава не використовуватиме розроблених механізмів та інструментарію, не витрачатиме час посадових осіб і державні гроші на вирішення спірних питань між фізичними особами, що вступили у цивільно-правові відносини, навіть якщо вони пов'язані з грошима [5, с. 320].

Відповідальність за порушення фінансового законодавства виступає як форма реалізації державно-владного примусу, що виникає у разі вчинення порушення приписів фінансово-правових норм і полягає у застосуванні спеціально уповноваженими державними органами до правопорушника передбачених законом санкцій.

Таким чином, сьогодні важливими моментами розвитку інституту фінансової відповідальності за порушення бюджетного законодавства є: чітке визначення в законодавстві критеріїв віднесення осіб до порушників бюджетного законодавства; уточнення кола уповноважених осіб на складання протоколів про порушення бюджетного законодавства; удосконалення взаємодії правоохоронних

органів й органів фінансового контролю під час реагування на факти правопорушень у бюджетній сфері.

Підсумовуючи викладене, потрібно зазначити, що нині в Україні склалася досить несприятлива ситуація в бюджетних правовідносинах, яка відображає неадекватність реакції різних органів на кризову фінансову ситуацію, що має місце у державі. Відповідно порушення бюджетного законодавства свідчать про наявність об'єктивних загроз економічній безпеці держави. Існуванню таких загроз та ризиків сприяє невідповідність штрафних санкцій шкоді, що завдається порушеннями бюджетного законодавства, законодавча недосконалість тощо.

Список використаних джерел

1. Фінансове право : підручник / М. П. Кучерявенко, О. О. Дмитрик, О. А. Лукашев та ін. ; за ред. М. П. Кучерявенка. Х. : Право, 2019. 440 с.

2. Фінансове право : підручник для студ. вищих навч. закладів / О.П. Гетманець (відп. ред.), О.М. Бандурка (уклад.). Харків: Еспада, 2018. 416 с.

3. Бюджетний кодекс України: Кодекс України, Закон від 08.07.2010р. № 2456-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.

4. Іванський А. Й. Фінансово-правові санкції : монографія. Київ : Київський міжнародний університет, 2019. 485 с

5. Фінансове право України : підручник / Г. В. Бех та ін.; за ред. М. П. Кучерявенка. Київ, 2019. 320 с.

Мірошніченко Володимир Русланович,
аспірант кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань
Національної академії внутрішніх справ

ПОДАТКОВА БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Історичний досвід, набутий Україною за роки незалежності, переконливо свідчить, що ефективне державне регулювання суспільних відносин, у тому числі й економічних, є не тільки важливою передумовою суспільного розвитку, але й нагальною необхідністю економічного зростання. Необхідність і важливість державного регулювання економіки не тільки доведена провідними науковцями світу, але й підтверджена історичним розвитком більшості держав світу.

Податки є головним джерелом фінансових ресурсів, які централізуються державою для забезпечення суспільно

необхідних та законодавчо встановлених потреб. Надання державою суспільних благ та послуг, які пов'язані із створення нових робочих місць та підтримкою загальної зайнятості, соціальним забезпеченням, освітою та охороною здоров'я, охороною природного середовища та безпекою. Також кількість та якість суспільних благ та послуг практично цілком залежить від податкового потенціалу країни, ефективності та стійкості податкової системи. Роль оподаткування в сучасних економічних системах надзвичайно велика: податки є не тільки каналом дохідної частини бюджету, але й через усі ланки фінансової системи держави формують фінансові відносини з юридичними та фізичними особами.

Податкова безпека займає одне із ключових місць в системі складових економічної безпеки держави через свій ланцюговий характер впливу, тобто, у разі нестабільності податкової безпеки втрачається рівновага більшості інших складових економічної безпеки. У загальному розумінні податкову безпеку варто розглядати як інтегровану підсистему економічної безпеки, яка впливає на фінансове забезпечення всіх її складників: інноваційно-технологічної, інвестиційної, енергетичної, сировинно-ресурсної, продовольчої, соціальної, експортної, імпоротної та міжнародно-інтеграційної безпеки [1, с. 9].

Головними чинниками, котрі формують загрози для економічної безпеки з боку неефективної податкової безпеки є:

- високий рівень тіньової економіки;
- відсутність ефективного механізму скорочення податкового боргу;
- незважений механізм надання податкових пільг;
- недовіра методів боротьби з незаконним обігом піддакцизних товарів та із заниженням бази оподаткування;
- низька податкова культура [2, с. 212].

Проте, в умовах постійної політико-економічної кризи, важко запобігати зазначеним деструктивним проявам, оскільки законодавство України у сфері оподаткування характеризується економічно необґрунтованими розбіжностями та складністю. Це стосується суперечностей податкового та бухгалтерського обліку, різностороннього трактування порядку віднесення витрат та доходів на об'єкт оподаткування, нечіткістю схем розрахунку фінансового результату, податку на прибуток, єдиного соціального внеску, ПДВ тощо. Все це ускладнює процес декларування своїх результатів суб'єктами

господарювання, створює схеми умисного та «легального» ухилення від сплати податків, знижує обсяги податкових надходжень до бюджету тощо [3, с. 244]. Як результат – спостерігається низький рівень податкової безпеки на усіх ієрархічних рівнях її формування та негативний вплив зазначених процесів на стан забезпечення економічної безпеки держави.

Саме тому податкова безпека держави відіграє суттєву роль в економічній та соціальній стабільності суспільства.

Список використаних джерел

1. Іванов Ю. Б. Податкова безпека: сутність та умови забезпечення. *Економіка розвитку*. 2010. № 2 (54). С. 9–11.

2. Нешко Р. М., Матвійчук В. І. Податкова безпека держави як запорука стабільної фінансової безпеки України. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ ім. В. Стуса*. 2016. № 8. Т. 2. С. 208–214.

3. Виклюк М. І., Гресик В. В. Податкова безпека: дуалістичність економічної природи трактування змісту основних характеристик. *Інноваційна економіка*. 2013. № 5 (43). С. 242–246.

Піддубний Григорій Сергійович,

здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
економічної безпеки та фінансових
розслідувань Національної академії
внутрішніх справ, кандидат економічних
наук, доцент ***Грущенко Олена***
Анатоліївна

ОСНОВНІ ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЕНЕРГЕТИКИ УКРАЇНИ

Світ все більше підпорядковується глобалізаційним та інтеграційним хвилям, Україна в свою чергу не є виключенням.

Україна є імпортером, а також транзитером енергетичних природних ресурсів та одночасно експортером в свою чергу вироблених енергетичних ресурсів. Така багатовекторність і пояснює надмірну складність енергетичної системи України, велика різноманітність видів енергетичних підприємств та їх підпорядкованості. До того ж, підприємства енергетичної сфери

хаотично розпорошені між державною та приватною формами власності. Але при цьому, статистичні данні свідчать про гранично низьку ефективність енергетичної галузі. В наслідок цього виникає необхідність шукати шляхи підвищення власної енергетичної безпеки та повноцінної інтеграції у світові програми розвитку.

Енергетика України – представляє собою важливу галузь промисловості України, сукупність підсистем, що служать для перетворення, розподілу і використання енергетичних ресурсів всіх видів. Її метою є забезпечення виробництва енергії шляхом перетворення первинної, природної енергії у вторинну, наприклад в електричну або теплову енергію. Базується на використанні традиційних видів теплових і гідроелектростанцій, з відхиленням від середньої світової статистики в сторону більшого використання атомних електростанцій.

Енергетичну безпеку слід розуміти як здатність місцевих та імпортованих ресурсів задовольняти зростаючий попит на енергію протягом певного періоду часу за доступними цінами. Взагалі поняття енергетичної безпеки представляє собою багатогранне явище та стосується не лише енергетичної, а також економічної безпеки.

Необхідний рівень безпеки досягається за умови, коли весь комплекс показників перебуває у допустимих межах своїх порогових значень. Загрозами енергетичній безпеці виступають події короточасного або довготривалого характеру, які можуть дестабілізувати роботу енерго-комплексу, обмежити або порушити енергозабезпечення, призвести до аварій та інших негативних наслідків для енергетики, економіки та суспільства [1].

Однією з проблем в питаннях економічної безпеки енергетики, являється те що в Україні здійснюється закупка маневрової електроенергії на добу вперед. Маневрова електроенергія – це така електроенергія, що необхідна для покриття графіку навантаження.

Графік навантаження – це графік, який показує на якій частині певного визначеного періоду (дня/місяць/рік) зростає або навпаки зменшується споживання електроенергії. Тобто, наприклад, на графіку звичайного буднього дня, піковими показниками зростання попиту на електроспоживання виступають ранок (коли всі прокидаються він зростає), та ввечері, коли всі повертаються з роботи. В момент стрімкого зростання електроспоживного попиту виникає необхідність в

компенсації цих графіків навантаження, тому для цього і існує система закупівлі електроенергії на добу наперед.

Генерація електричної і теплової енергії на електростанціях і їх споживання різними користувачами – процеси жорстко взаємопов'язані. В силу фізичних закономірностей потужність споживання енергії в будь-який момент часу повинна бути рівною. У цьому полягає специфічна особливість енергетичного виробництва. Практичне застосування відомих способів акумулювання (накопичення) різних видів енергії поки недостатньо поширене. Принцип закупівлі на добу вперед відбувається таким чином: перші позиції заповнюються електростанціями з найбільш низькою вартістю (тут і приходиться монополіст який пропонує Мегаватт електроенергії за заниженою ціною), оператор віддає йому перші три позиції графіку, далі графік заповнюється дорожчою електроенергією (тут приходять державні електростанції вартість мегаватт електроенергії дорівнює умовно 2000 гривень). Згідно правил торгів на добу вперед, сума по якій закрили пік навантаження, виплачується всім учасникам покриття даного графіка навантаження (і тут наш монополіст отримує ті самі 2000 гривень за мегаватт як і державна електростанція, незважаючи, що в документах зазначена ціна нижче).

Другою актуальною економічною проблемою в сфері енергетики виступає те, що Україна закуповує електроенергію в Російській Федерації, яка йде транзитом через Білорусь. Це призводить до того, що перестають купувати електроенергію вітчизняних електростанцій, що призводить до того що вугільні електростанції йдуть в простій, так як у них найбільш дорога електроенергія, що веде до того що починається криза у вугільній промисловості нашої країни. В першу чергу починає страждати вугільна промисловість західного Донбасу, так як потреба у вугіллі знижується, починає скорочуватися видобуток вугілля, в зв'язку зі скороченням видобутку вугілля, скорочується кількість професійних кадрів, зростає рівень безробіття, що призводить до припинення підприємствами своєї діяльності.

Населені пункти західного Донбасу, що в більшості існують за рахунок податків з шахт та інших підприємств вугільної промисловості, в разі їх закриття, залишаться без джерела поповнення міського / сільського бюджету, в цьому регіоні почнеться справжня криза, люди почнуть покидати його,

а у зв'язку з закриттям шахт без роботи залишаться понад 30 тисяч людей, це призведе до збільшення випадків криміногенного характеру в регіоні.

Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»» основним джерелом електроенергії будуть атомні електростанції (так як мегават енергії найдешевший), але до 2035 у зв'язку зі стрімким зростанням споживання електроенергії, номінальної потужності всіх атомних електростанцій нашої країни буде не вистачати, відповідно необхідно розвивати атомну енергетику, але для побудови нової атомної електростанції потрібен великий фінансовий та часовий ресурс, оскільки на будівництво однієї атомної електростанції необхідно від 10 до 15 років, у той час як запасів вугілля в нашій країні за розрахунками вистачить на 40 років, а вугільні електростанції вже побудовані і будуть вимагати лише модернізації.[2] До речі атомні електростанції мають свій ресурс:

- Запорізька атомна електростанція виводить з експлуатації останній блок в 2028 році;

- Рівненська атомна електростанція останній блок виводить з експлуатації в 2037 році;

- У Хмельницька атомна електростанція має два енергоблоки, перший виводять з експлуатації в 2032 році, другий в 2050 році;

- Південноукраїнська атомна електростанція 3 блоки, перший виводять з експлуатації в 2023 році, другий в 2025 році, третій вивели в 2020 році.

В Енергетичній стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» зазначено, що будівництво нових джерел електроенергії буде за рахунок зарубіжних інвесторів, але інвестора відмовляються вкладати кошти в країну де є проблеми з судово-правовою системою. Також необхідно забезпечити енергетичну незалежність, фінансову стабільність учасників ринку.

Список використаних джерел

1. Власюк О. С. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання. 2011 р. Київ.

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р «Про схвалення Енергетичної

стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-p#Text>.

3. Національна економічна стратегія 2030. URL: <https://nes2030.org.ua/>.

4. Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/200936.html>.

Попович Альона Віталіївна,
здобувач вищої освіти факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
гуманітарних дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат філософських наук, доцент
Стояцька Ганна Михайлівна

МІЖНАРОДНА БЕЗПЕКА ЯК КОМПЛЕКСНА ПРОБЛЕМА СВІТОВОГО РОЗВИТКУ

Міжнародна безпека – це система міжнародних відносин, які засновані на дотриманні загальнодержавних принципів та норм міжнародного права. Дотримання стандартів міжнародної безпеки в розвинених країнах є професійною сферою діяльності та сектором стратегічного значення. Зокрема, подібна спеціалізація присутня у планах підготовки в університетах багатьох країн, а «міжнародна безпека» і «міжнародні відносини» – це сфера компетентностей, що є запорукою співдружності та співпраці між різними країнами світу. Адже розвиток країн, їхня діяльність залежить від того у яких відносинах певна країна із світовою співдружністю, чи існують у відносинах системно історично сформовані конфронтації, від поляризації світу тощо. Аналізуючи сучасні проблеми міжнародної безпеки, можна виокремити найбільш вагомі та ті, які є досить актуальними: глобалізація, інтеграція, конвергенція, регіоналізація, сепаратизм, тероризм, демографічні проблеми, голод, поглиблення екологічної кризи.

На думку експертів Міжнародного центру перспективних досліджень, яку ми поділяємо, багато із зазначених проблем міжнародної безпеки, є загрозами і для України. Така ситуація склалася унаслідок недостатнього лобіювання органами державної влади і управління національних інтересів у сфері торговельно-економічного співробітництва України [3]. Така проблема виникла внаслідок того, що країни, які тісно співпрацюють задля розвитку політичних, соціальних, культурних відносин, мають недосконалу систему відносин у правоохоронній сфері та в сферах контролю процесів транскордонного співробітництва та глобалізації. Цей процес впливає на безпеку не тільки на регіональному рівні, а й на міжнародну, адже це дуже важлива складова розвитку та функціонування товариства між країнами.

З позиції концепції безпеки, держави відокремлюють військові загрози (захоплення території, окупація, зміна уряду), економічні загрози (обмеження імпорту та експорту, маніпулювання цінами), екологічні загрози (руйнування екосистеми як фізичної основи держави). Вищеозначені фактори визначають стан небезпеки і обумовлюють цілі стратегічних планів безпеки та оборони.

Поширення асиметричних форм війни, зростання впливу окремих інтелектуально розвинутих та жорстоких суб'єктів представників соціуму (об'єднаних, наприклад, у терористичні мережі), а також неконтрольовані фінансові та інформаційні потоки – все це створює загрози і ризики безпеці, робить їх більш складними й менш прогнозованими [1, с. 11–12]. Авторитетні дані від Інституту економіки та миру за Глобальним індексом миру (Global Peace Index, GPI), дають актуальну картину оцінок втрат. Ці дані вимірюють економічну вартість насильства для 163 країн світу за 23-ма кількісними та якісними показниками. Найгірші показники в рейтингу 2018 р. посідають Сирія (69 % ВВП), Афганістан (63 %) та Ірак (51 %) [2]. Отже, можна зробити висновок, що такі проблеми, як війни та сепаратизм є визначальними для гальмування розвитку країни в цілому.

Взагалі сепаратизм це – політика, яка спрямована на відділення, відокремлення певної території країни та встановлення там суверенітету сепаратному уряду. Ця проблема є досить актуальною і для України, яка вже багато років веде боротьбу за свою територію, яку незаконно захопили. Дотичними до неї є такі проблеми як державна зрада,

тероризм – все це вагомі виклики, які несуть суттєву шкоду як для самої країни так і для результату та гарантування безпеки на міжнародному рівні, що є важливим для співпраці між країнами загалом та вазі країни на міжнародній арені.

Ще однією із проблем як державного так і наднаціонального характеру є проблема голоду. Важливим є те, що ця проблема є загальновідомою і загальновизнаною, але оптимальних шляхів вирішення, наразі немає. Голод дуже поширений у країнах із досить низьким розвитком як економічним так і технічним, освітнім, науковим. Взагалі такі країни потребують всебічної всесвітньої допомоги, адже вони є частиною людського співтовариства. Створюються різноманітні гуманітарні та благодійні організації, установи, спілки, які проводять свою політику спрямовану на боротьбу із даною проблемою та шляхи і методи щодо боротьби з голодом.

Також важливою проблемою є інтеграція, процес, який повинен навпаки об'єднувати країни задля спільного майбутнього, але внаслідок постійних війн, криз, епідемій, пандемій навпаки потерпає краху внаслідок чого країни не допомагають одна одній, що є важливим показником для прогресивного спільного майбутнього.

Важливим аспектом проблеми, яка виникає у подальшому між країнами є демографічна криза, а саме міграція населення до інших країни та регіонів у пошуках робочих місць та нового життя, що у подальшому може спровокувати конфлікт між країнами.

Ще однією вагомою проблемою в наш час є економічна криза. Проблема, яка потребує масштабної співпраці та спільного рішення та плану щодо плавного виходу з економічної кризи у разі потрапляння певної країни. Наприклад економічною кризою можна назвати такий період, який в наш час простежується на прикладі пандемічної загрози, коли більшість країн змушені вводити задля безпеки населення і всього людства жорсткий карантин, який обмежує права населення практично в усіх аспектах його життя. На нашу думку це є економічною кризою, адже введення тотального карантину провокує зупинення будь якої діяльності країни, закриття кордонів, припинення роботи в самій країні та за її межами.

Всі зазначені проблеми є частиною загального поля міжнародної безпеки, яка є важливим критерієм показників мирного життя та розвитку в цілому. Міжнародна безпека – це проблема, яка потребує перш за все не тільки обговорення, а

постійної роботи та співпраці. В цьому сенсі доцільним є створення низки міжнародних організацій та установ, яка б на конкурентних засадах та засадах співпраці опікувалась питаннями забезпечення міжнародної безпеки та профілактики проблем, які виникають у ході розвитку та діяльності різних країн світу.

Список використаних джерел

1. «Економічний аналіз і актуальні тенденції: прогноз на 2018-2020 роки». Міжнародний центр перспективних досліджень. URL: <http://icps.com.ua/makroekonomichnyy-prohnoz-ekonomichnyy-analiz-i-aktualni-tendentsiyi/>.

2. Global Terrorism Index 2017. Institute for Economics and Peace, University of Maryland. URL: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Global%20Terrorism%20Index%202017%20%284%29.pdf>.

3. Global Peace Index 2018: Measuring peace in a complex world / The Institute for Economics and Peace. – Sydney. – June, 2018. URL: <http://visionofhumanity.org/reports>.

Сербіна Наталія Олександрівна,
заступник директора навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЗРАЗКОВА СПРАВА GUIDEPST ПРЕЦЕДЕНТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

На меті: дослідити новелу українського процесуального законодавства – «зразкова справа», встановити ознаки та надати визначення, проаналізувати спільні риси зразкової справи та судового прецеденту, що дасть змогу стверджувати про початок застосування прецедентного права в Україні, як джерела права та зближення правових систем в спільному Євроатлантичному просторі. Про гармонізацію національної правової системи до європейського правничого простору може свідчити прийняття в 2004 році Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [1].

Однією з новел Закону від 03.10.2017 № 2147 є введення в КАС України такого процесуального інституту, як «зразкова

справа». Цю процедуру розроблено з метою розвантаження адміністративних судів за прикладом «пілотних рішень», які приймає Європейський суд з прав людини. Водночас важливо підкреслити, що у разі ухвалення рішення у типовій справі, яка відповідає ознакам, викладеним у рішенні Верховного Суду за результатами розгляду зразкової справи, суд має враховувати правові висновки Верховного Суду, викладені у рішенні за результатами розгляду зразкової справи (ч.3 ст.291 КАС України).

Під час судового розгляду справи здійснюється тлумачення норм права судом. Сутність такого тлумачення відображається у рішеннях Верховного Суду, у яких роз'яснюється, які норми права і з яких мотивів було застосовано саме у такий спосіб. У подальшому судова практика узагальнюється Верховним Судом. Висновок щодо застосування норм права, викладений у рішенні Верховного Суду, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, і повинен враховуватися судами при застосуванні таких норм права. Рішення Верховного Суду важливо розглядати, як окреме джерело права [4]. Так, безпосередньо у положеннях частини п'ятої ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус судів» зазначено, що висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт [2].

Зокрема, під зразковою адміністративною справою розуміється типова адміністративна справа, прийнята до провадження Верховним Судом, як судом першої інстанції для постановлення зразкового рішення. Таким чином, за наявності ознак типовості справи Верховний Суд приймає її до провадження, і така справа стає зразковою. Основними ознаками поняття «зразкова справа» є: спір виникає з аналогічних питань, відносини регулюються одними нормами права, багаторазовість застосування, спрощена процедура розгляду.

Судова практика Верховного Суду України свідчить, що з 15 грудня 2017 року до 16 лютого 2020 року надійшло 87 подань про розгляд справ, як зразкових. Верховний Суд розглянув 85 зразкових справ: ухвалив 17 рішень у зразкових справах, із яких 12 набрали законної сили та 5 рішень оскаржено в

апеляційному порядку до Великої Палати Верховного Суду, щодо них апеляційне провадження Великою Палатою не завершено; постановив 64 ухвали про відмову у відкритті провадження; 3 ухвали про повернення подання про розгляд справи, як зразкової, в 1 справі провадження закрито [5].

Як зауважує з цього приводу Д. Хорошковська, роз'яснення, які містяться в постановах Пленуму Верховного Суду, не є судовими прецедентами в класичному варіанті загального права. Однак той факт, що постанови Пленуму не є судовими прецедентами, не свідчить, у свою чергу, що вони не є джерелами права, в яких не містяться нові правоположення [8, с. 127].

З метою виокремлення спільного та відмінного, згадаємо саме поняття судового прецеденту. *Praecedens* – той що передує, тобто це попереднє судове рішення, метод вирішення справи, який являє собою авторитетне правило або приклад для вирішення схожої, аналогічної справи. судовий прецедент – це акт правотворчості у вигляді закріпленого у судовому звіті рішення (виroku) одного з вищих судів по конкретній справі.

Як зауважив головний редактор юридичного журналу «Право України» доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України Олександр Святоцький судовий прецедент – це європейська правова традиція, цінність та стандарт ефективного захисту прав людини. *Ratio decidendi* (судовий прецедент) фіксує правову основу, що має силу закону і повинна застосовуватися при вирішенні всіх наступних справ. Він виступає первинним і обов'язковим джерелом права в англосаксонській правовій сім'ї. Прецедентне право, це «динамічне, живе право», яке виконує основну функцію права – забезпечувати вирішення життєвих ситуацій.

Загалом у країнах, що належать до романо-германської правової системи, судова практика, як правило, не виходила за межі тлумачення закону, і судовий прецедент офіційно не визнавався формою або джерелом права. Але наприкінці ХХ ст. за умов зближення англо-саксонської і романо-германської правових систем прецедент перетворюється на вторинне джерело права. Так, у 1975 р. парламент ФРН офіційно визнав положення про прецедентний характер судових рішень, як основного принципу здійснення правосуддя, внівши зміни у Закон про судоустрій ФРН. Це стало результатом того, що саме науковці ФРН ініціювали дискусію, у підсумку якої було з'ясовано, що діючий на той час у судовій системі країни засіб

правового регулювання – судова практика – є недосконалим, порівняно з прецедентним правом, яке дає змогу більш повно та оперативно захистити конституційні права і свободи людини, подолати «позитивізм закону», яким лише частково врегульовуються суспільні правовідносини, або усунути прогалину в законодавстві. Функціонування інституту прецеденту в правовій системі ФРН протягом сорока років дало підстави німецьким вченим стверджувати, що перевагою прецедентного права є більш «відкрите та чесне» обґрунтування судових рішень. В свою чергу і Україна реагує на необхідність змін у роботі судової гілки влади. Україна імплементує європейські норми в свою правову систему. Наприклад, рішення Європейського Суду з прав людини, які набувають прецедентного значення і для країн романо-германського права. Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» (2006 р.) практика ЄСПЛ, тобто його прецедентне право, офіційно визнана джерелом права України.

Так, досліджуючи акти тлумачення Конституційного суду України, Є.В. Черняк приходить до висновку, що рішення цього органу конституційної юрисдикції можуть бути віднесені до прецедентів тлумачення, оскільки вони володіють ознаками, які характеризують даний вид прецедентів – багаторазовість використання; мають загальнообов'язковий характер; містять положення, яке підтверджує зміст правової норми або роз'яснює її зміст та офіційно публікуються. При цьому автор наголошує, що в якості прецедентів тлумачення виступають рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України, а рішення цього судового органу у справах можуть бути визнані прецедентами [9, с. 39].

Введення таких понять, як типова та зразкова справи, є важливим кроком для впровадження судового прецеденту в Україні. Сам факт визнання за Верховним Судом права на створення судового прецеденту, є кроком вперед на шляху розвитку України як соціальної, правової держави, насамперед тому, що відбувається зміна сприйняття права та судової практики у суспільстві. Судові рішення у зразкових справах набувають ознак реального носія об'єктивної інформації та джерела права [7, с. 97].

Список використаних джерел

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#>.
2. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
3. Волошенюк О. В. Гармонізація та уніфікація законодавства як форми зближення правових систем. *Право і суспільство*. 2015. № 4. С. 3–7.
4. Зразкові справи як новий механізм адміністративного судочинства. *Українське право*. 2017. 15 лип. URL: http://www.ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/iuainsvk-ftuavy-yan-rsvym-pyesharkip-aepkrkfkhuakhvyvrsgrs-ftsesyrfkhva/.
5. Зразкові справи (аналітичний огляд). Київ, 2020. Вип. 2. 30 с.
6. Ільков В. В. Рішення Верховного суду як джерело права в адміністративному судочинстві України: поняття та особливості. *Слово Національної школи суддів України*. 2018. № 1 (22). С. 94–103.
7. Ніколенко Л. М. Щодо визначення судового прецеденту в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 5.1 (45.1). С. 11–15.
8. Хорошковська Д. Ю. Роль судової практики в системі джерел права України: теоретико-правове дослідження: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.01. К., 2006. 194 с.
9. Черняк Є. В. Прецедент тлумачення правової норми в діяльності Конституційного Суду України. *Науковий вісник Чернівецького університету*. № 200. 2003. С. 36–40.

Сокол Тетяна Володимирівна,
здобувач ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
інституту № 1 Національної академії
внутрішніх справ.

Науковий керівник: професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Марков Михайло Миколайович

ЗАРУБІЖНА ПРАКТИКА НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Важливою складовою вдосконалення механізму захисту прав людини та побудови правової держави є врахування зарубіжного досвіду, шляхом проведення аналізу законодавства зарубіжних країн. Зокрема, це стосується кримінального процесуального законодавства щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, як ефективного інструменту боротьби зі злочинністю. Вказаний інститут є широко застосованим у багатьох державах світу [1, с. 35].

Аналіз зарубіжного законодавства свідчить, що досвід розширення переліку слідчих дій за рахунок оперативно-розшукових заходів не є новим і застосовується у кримінально-процесуальних законах багатьох країн Європи (Естонія, Італія, Франція, Бельгія, Литва, Велика Британія, Німеччина тощо).

У законодавстві держав – членів Ради Європи (до цієї міжнародної організації у 1995 році долучилася і Україна) доцільність впровадження інституту негласного розслідування підтверджено у Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи від 20 квітня 2005 року № 10 «Про особливі методи розслідування тяжких злочинів, у тому числі терористичних актів». У Додатку до цього документа зазначено, що «особливими методами розслідування» є ті, що застосовують компетентні органи таким чином, щоб не викликати підозри в об'єкта розслідування.

Відповідно до п. 1 розділу II цього Додатка держави – члени Ради Європи на виконання вимог Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Україною у 1997 році, повинні визначити у національному законодавстві обставини й умови, за яких відповідні компетентні органи

мають право застосувати особливі методи розслідування. У п. 2, п. 3 цього розділу зазначено, що вони мають ужити належні заходи для проведення негласного розслідування [2, с. 206].

Так, при вивченні відповідних розділів КПК Німеччини можна дійти висновку, що німецьке законодавство не робить точного розподілу на оперативно-розшукові та слідчі дії, оскільки межа між ними не є чіткою визначеною. КПК ФРН регламентує порядок проведення контролю над засобами телекомунікації (§ 100a, § 100b КПК ФРН). У § 100c КПК ФРН визначено перелік заходів, які проводяться без відома особи – це відео- та фотозапис, використання інших призначених для спостереження спеціальних технічних засобів як в публічно доступних місцях, так і в жилому приміщенні особи. Особливостями даних негласних методів розслідування є:

1) виключно застосовуються стосовно «beschuldigter» (обвинувачений), але за наявності певних умов, визначених § 100c КПК ФРН, дані заходи можуть застосовуватися і до інших осіб (наприклад, за умови встановлення тісного зв'язку даної особи з злочинцем);

2) дані заходи можуть проводитися за умови неминучого порушення законних прав, свобод і інтересів непричетних до злочину третіх осіб;

3) чіткий перелік злочинів, у вчиненні яких повинна підозрюватися особа, та в рамках досудового розслідування яких можливо проводити дані заходи;

4) якщо з'ясування обставин справи або встановлення місця перебування злочинця іншим способом є менш перспективним або більш ускладненим;

5) розпорядження про проведення даних заходів відповідно може бути віддано тільки суддею, в разі небезпеки зволікання – також прокуратурою і службовим особам, які надають допомогу в роботі прокуратури [3].

У КПК Австрії два розділи покликані регулювати правовідносини, що складаються з приводу використання результатів оперативно-розшукової діяльності при доказуванні по кримінальних справах – розділ 5 «Контроль (спостереження) за передачею інформації засобами зв'язку» і розділ 6 «Оптичний та акустичний контроль(спостереження) за особами із застосуванням технічних засобів». Відмінною особливістю КПК Австрії є те, що термін проведення контролю за засобами зв'язку жорстко не обмежений часовими рамками, а

поставлений у залежність від наявності умов, необхідних для проведення подальших контрольних заходів.

Для застосування оптичного і акустичного контролю визначено наступні підстави: 1) доведена підозра, що особа вчинила викрадення іншої особи або ще яким-небудь чином протиправно заволоділа нею, і якщо спостереження обмежується часом і місцем примусового тримання викраденої особи; 2) доведена підозра, що особа вчинила злочин, за вчинення якого покарання становить понад 10 років позбавлення волі [4, с. 99].

Питання використання інформації, отриманої в результаті оперативно-розшукових заходів, також врегульоване КПК Італії. В останні роки кодекс було доповнено низкою норм, що передбачають можливість зняття процесуально значимої інформації з комп'ютерних та телепатичних каналів зв'язку. За загальним правилом італійське законодавство передбачає два шляхи отримання інформації: 1) прослуховування телефонних та інших переговорів, і зняття інформації з інших комунікаційних каналів; 2) контроль кореспонденції [4, с. 100].

В Італії зміст кримінально-процесуального законодавства з питань проведення негласних слідчих (розшукових) дій, має схожі ознаки з оперативно-розшуковою діяльністю в Україні. Так, однією із підстав, коли правоохоронці можуть обмежувати конституційні права італійців, є не лише виявлення доказів, а й отримання відомостей, що можуть бути корисними та сприяти виявленню доказів. Це вказує на те, що даний захід слід розглядати в якості оперативно-розшукового.

Яскравим прикладом ефективності використання негласних слідчих (розшукових) дій є Франція, оскільки, основна доказова база отримується саме у даний спосіб. У Франції для здійснення негласних слідчих дій, знову ж таки, потрібно за клопотанням прокурора отримати відповідний дозвіл слідчого судді, до сфери повноважень якого також належить призначення конкретного офіцера судової поліції для їх проведення. Так, лише суд надає відповідний дозвіл на здійснення прослуховування і запису телефонних розмов у справах про злочини, покарання за які передбачено у вигляді тюремного ув'язнення строком більше двох років. Проте, згідно із КПК Франції використання спеціальних технічних засобів прихованого виявлення заборонено в офісах та/або житлі адвоката та лікаря, а також у приміщеннях медіа компанії [5, с. 95].

Таким чином, щодо негласного розслідування зарубіжних країн та його співвідношення з українським законодавством, можемо зробити висновок, що значна їх частина була врахована при розробленні КПК України. Нині українське законодавство значною мірою інтегроване у європейський правовий простір, виявлено багато спільного в методиці проведення НСРД, та у здійсненні контролю за законністю при здійсненні даних заходів. Проте, слід враховувати, що кожна модель кримінального процесу має свої переваги та недоліки, які слід враховувати при реформуванні вітчизняного кримінального процесуального законодавства. В сучасних умовах проблемою виступає досягнення компромісу між дотриманням прав, свобод і законних інтересів громадян та ефективним отриманням відомостей, необхідних для боротьби зі злочинністю.

Список використаних джерел

1. Сало О. М. Реалізація повноважень керівником органу досудового розслідування при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. Університет державної фіскальної служби України. Ірпінь, 2018. 245 с.
2. Столітній А. В., Нестеренко С. Д. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: сутність, завдання, суб'єкти проведення. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. С. 204–213.
3. Уголовно-процессуальный кодекс ФРГ. Рабочий перевод Германского Фонда международного сотрудничества и Организации безопасности и сотрудничества в Европе: URL: <http://www.iuscrim.mpg.de/forsch/legaltext/vstgbluss.pdf>.
4. Тагієв С. Р. Зарубіжний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 13. Т. 2. С. 99–101.
5. Коваль А. Міжнародний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 6. С. 92–98.

Трень Тетяна Олександрівна,
здобувач вищої освіти факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
гуманітарних дисциплін та психології
поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат філософських наук, доцент
Стояцька Ганна Михайлівна

АНТИРАСИСТСЬКИЙ РУХ BLACK LIVES MATTER: ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні, як і завжди люди борються за свої права, протестуючи проти дискримінації за будь-якою ознакою – гендеру, кольору шкіри, політичних поглядів, віри чи сексуальної орієнтації. Просто методи боротьби і форми протесту дещо змінилися. Резонансного розголосу набув у світі міжнародний антирасистський рух Black Lives Matter, який має на меті відстоювання прав темношкірого населення та боротьбу проти насильства. Це найбільший в історії Сполучених Штатів рух за рівні права усіх рас, до того ж його підтримують у багатьох інших країнах світу [1]. Позиція громадськості до цього руху наразі є неоднозначною. Вважаємо за необхідне проаналізувати ставлення до руху у світі та охарактеризувати його негативні наслідки.

Рух Black Lives Matter було засновано ще в далекому 2013 році, а особливого поширення отримав після вбивства поліцейськими афроамериканця Джорджа Флойда в Міннеаполісі в кінці травня 2020 року. У відповідь на поліцейське свавілля в США і ряді західних країн прокотилася хвиля організованих рухом протестів.

Наразі в українській громадськості склалося скоріше негативне ставлення до Black Lives Matter, ніж позитивне. Це пов'язано з низкою негативних факторів. По-перше, ще з часів створення акції привертала увагу своєю зухвалістю, яка, здавалося, зовсім не сприяла залученню симпатій суспільства: активісти в США і Британії блокували в годину пік жваві траси,

приковуючи себе один до одного наручниками та аргументуючи це тим, мовляв: «Ми хочемо боротися за свої права». Така політика викликала обурення у населення. Це, перш за все, пов'язано з тим, що громадськість переважно звертає увагу на негатив, аніж позитив.

По-друге, одним із найбільш явних та негативних наслідків нової хвилі протестів є стихійне знесення і осквернення пам'ятників тим, кого демонстранти визнали символами расизму і гноблення. Найчастіше це викликало запеклі протести прихильників збереження цих пам'яток і загрози насильства. Доходило до того, що монтажникам доводилося працювати під охороною поліції, а місцевій владі – викликати бригади з інших міст і штатів, тому що місцеві компанії не хотіли братися за таку небезпечну роботу. Такі дії руху частина громадськості трактує як акти вандалізму. Багато впливових діячів культури вважають, що ця боротьба з расизмом зайшла занадто далеко.

По-третє, рух не обмежується лише руйнуваннями пам'ятників. Наприклад, у жовтні поточного року поліція в Пенсильванії застрелила темношкірого чоловіка. За даними поліції, 27-річний чоловік був озброєний ножом і застрелений двома поліцейськими під час сутички. Влада заявила, що він проігнорував неодноразові вимоги кинути холодну зброю і кинувся на офіцерів. У жодного з офіцерів поліції не було електрошокера, тому їм довелося застосовувати вогнепальну зброю. Сотні людей вийшли на вулиці Філадельфії з метою протесту, однак їхні наміри були далеко не мирними. За даними поліції натовп зібрався в районі Порт-Річмонд і почав грабувати магазини.

Інша частина протестуючих зібралася біля поліцейської дільниці, щоб висловити протест проти жорстокості правоохоронців. Там були зафіксовані сутички з правоохоронцями, 30 поліцейських отримали поранення різного ступеня тяжкості. Протестуючі також підпалили поліцейську машину і спробували переїхати правоохоронців на пікапі. Така поведінка створює негативне враження та свідчить про жорстокість протестуючих.

Втім, рух Black Lives Matter має і позитивні сторони. Це не тільки вуличні безлади й масові заворушення. Він передбачає різні форми діяльності: семінари, зустрічі на тему расової несправедливості, лекції, написання петицій до місцевих органів влади. Така увага публіки до проблем темношкірих спричинила

деякі зрушення, зокрема, покращення ситуації з наданням можливостей для отримання освіти та працевлаштування. Чимало афроамериканців зуміли зробити гарну кар'єру, аж до посади президента. Разом вони становлять 12 % працездатного населення США [2].

Преса відіграє дуже важливу роль у висвітленні дій руху Black Lives Matter. ЗМІ мають тенденцію висвітлювати не мирні протести, а саме драматичні події. Такою є природа подання новин в усьому світі. Потрібна яскрава, драматична картинка, шок. Тому люди бачать на екранах бунти, підпали та пограбування, а не мирні демонстрації. Так перед суспільством часто постають недостовірні або й зовсім перекручені дані про расові протести. Це є проблемою, яку треба усвідомлювати та докладати зусиль, аби її вирішити [3].

Отже, антирасистський рух Black Lives Matter є досить неоднозначним з погляду на його засоби протесту. Він буде ефективним, якщо його прихильники будуть використовувати цивілізовані методи боротьби за права темношкірих, мирні демонстрації. Подальша доля соціального і матеріального становища афроамериканського населення в значній мірі залежатиме від ефективності загальнодержавних програм по боротьбі з соціальними проблемами, а також від його власних індивідуальних зусиль. Втім, варто відзначити, що створення суспільства з по-справжньому рівними можливостями для всіх вимагатиме чимало часу.

Список використаних джерел

1. Black Lives Matter May Be the Largest Movement in U.S. History// The New York Times. 2020. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2020/07/03/us/george-floyd-protests-crowd-size.html>.

2. The Black Population in the United States: March 1996. United States Census Bureau. 1997. URL: <http://goo.gl/wYMbKz>.

3. Дубовик Володимир. Бачити не лише погроми: чому в Україні не підтримують рух Black Lives Matter. Європейська правда. 2020. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/09/9/7114132/>.

Наукове видання

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Матеріали
науково-теоретичної конференції
(Київ, 22 квітня 2021 року)

Відповідальний упорядник *Віктор Корольчук*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої
продукції Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 08.02.2021. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 9,75. Ум. друк. арк. 9,07.

Тираж 10 прим.
